

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**

ІННА ЧЕРВІНСЬКА

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
КОМПЛЕКС З КУРСУ**

«ДИДАКТИКА»

**для студентів
спеціальності 013 Початкова освіта
ОР - бакалавр**

**Івано-Франківськ
«Симфонія форте»
2018**

УДК 378.12
ББК 74.20.2
Ч 75

Рекомендовано до друку вченою радою Педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника» (протокол № 6 від березня 2018 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Євтух Микола Борисович – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України (м. Київ);

Пояsik Оксана Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Коломийського інституту, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м.Івано-Франківськ)

Червінська І. Б.

Дидактика початкової школи: навчально-методичний комплекс з курсу «Дидактика» / Інна Богданівна Червінська. – Вид. 2-е, випр. і доп. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2018. – 164 с.

ISBN

Навчально-методичний комплекс забезпечення курсу «Дидактика» розкриває теоретико-практичні проблеми дидактики початкової школи, які становлять загальну основу теорії навчання в загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня.

Комплекс містить методичні рекомендації до проведення семінарських, практичних і лабораторних занять з навчальної дисципліни «Дидактика», творчі завдання та вправи, спрямовані на допомогу студентам у вивченні цього нормативного курсу.

У посібнику подано рекомендовану проблематику рефератів, проєктів, індивідуальних навчально-дослідних завдань, змодельовано структурні компоненти уроків у початковій школі, наведено диференційовані завдання для творчого самостійного пошуку.

Видання містить інформаційно-методичні матеріали, якими зможуть скористатись викладачі, аспіранти, педагоги-практики, студенти вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 378.12
ББК 74.20.2

© Червінська І. Б., 2018
© ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені
Василя Стефаника», 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС З КУРСУ «ДИДАКТИКА»	7
1.1. Мета та завдання вивчення дисципліни «Дидактика»	7
1.2. Витяг із робочої програми навчальної дисципліни «Дидактика»	10
1.3. Орієнтовний тематичний план навчальної дисципліни «Дидактика»	12
1.4. Опис предмета навчальної дисципліни «Дидактика»	16
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ТА ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДИДАКТИКА»	17
2.1. Методичні рекомендації до проведення практичних і лабораторних занять з курсу «Дидактика»	17
2.2. Плани практичних занять	21
2.3. Плани лабораторних занять	115
РОЗДІЛ 3. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	123
3.1. Завдання для самостійної роботи студентів та методичні рекомендації до їх виконання	123
3.2. Індивідуальні навчально-дослідні завдання	128
РОЗДІЛ 4. КОНТРОЛЬНО-ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДИДАКТИКА»	133
4.1. Програмові вимоги до навчальних досягнень студентів з дисципліни «Дидактика».....	133
4.2. Тестові завдання для поточного і підсумкового контролю ...	137
4.3. Варіанти завдань для перевірки рівня залишкових знань.....	144
4.4. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів (за вимогами кредитно-модульної системи навчання).....	148
4.5. Термінологічний словник	151
ДОДАТКИ	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	162

ПЕРЕДМОВА

Гуманізація змісту, методів і форм педагогічного процесу у сучасній вищій школі породжує проблему розвитку пізнавальної самостійності й активності майбутніх спеціалістів. Сучасній школі потрібні вчителі, яким притаманні педагогічна спрямованість, професійна компетентність, гармонія розвиненого інтелекту, висока моральна та естетична зрілість, науковий потенціал, постійне самовдосконалення. Тому одним із пріоритетних завдань вищої педагогічної школи постає питання підготовки активних, висококваліфікованих, професійно грамотних учителів, здатних творчо мислити і працювати в Новій українській школі.

Компетентнісний підхід та особистісно орієнтована концепція розвитку вищої освіти забезпечує можливість майбутньому фахівцеві стати суб'єктом навчальної діяльності, розширює межі педагогічної творчості, пропонує широку варіативність освітніх програм і методик, велику кількість технологій і методичних розробок. Усе це вимагає від особистості майбутнього вчителя великої внутрішньої впорядкованості, структурування професійних знань і цінностей, усвідомлення власних мотивів навчальної діяльності, ставить особливі вимоги до системи як зовнішнього так і внутрішнього контролю. Однак, здійснення практичної педагогічної діяльності сучасним педагогом не можливе без ґрунтовних базових теоретичних знань, сформованих професійних умінь і навичок.

«Дидактика», як наука, займає провідне місце у процесі підготовки та становлення майбутнього педагога. Під час її вивчення студенти знайомляться із особливостями організації навчального процесу в загальноосвітній школі: з'ясовують та вивчають поняття зміст і процес навчання, його принципи, методи, форми організації; оволодівають специфікою навчання і викладання в освітніх закладах різного типу, а також новими технологіями та інноваційними підходами до реалізації процесу навчання в початковій школі, з метою підвищення ефективності забезпечення якості здобуття педагогічної освіти та формування професійних компетентностей.

Навчально-методичний комплекс слугує для організаційно-інформаційного забезпечення та педагогічного супроводу вивчення «Дидактика початкової школи» розроблений на вимогу часу і спрямований на підвищення якості опанування студентами основ дидактики, як теоретико-практичної бази фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Основною метою розробки посібника є забезпечення майбутніх педагогів необхідним інструментарієм формування комплексу практичних умінь та навичок, які стануть фундаментом у вивченні різних методик викладання навчальних дисциплін, а в подальшому – і практичної викладацької діяльності у сучасній початковій школі.

Матеріал посібника структурований у 4 розділи.

Перший розділ книги – «Навчально-методичний комплекс з курсу “Дидактика”» носить інформаційно-нормативний характер і містить змістове наповнення, мету та завдання вивчення навчальної дисципліни у вищій школі, витяг з робочої програми, орієнтовний тематичний план

Другий розділ – «Практичні та лабораторні заняття з навчальної дисципліни “Дидактика”» спрямований на вирішення студентами завдань прикладного характеру, що сприятиме підвищенню якості опанування майбутніми вчителями основ дидактики як теоретико-практичної основи професійної підготовки до практичної діяльності. У методичних рекомендаціях до проведення практичних та лабораторних занять стисло окреслено алгоритми їх проведення, роз’яснено їх структуру, мету і завдання, охарактеризовано обсяг роботи студента відповідно до трьох рівнів складності. Запропоновані плани практичних і лабораторних занять, розроблені з урахуванням розвивальної та виховної функцій навчання. Логіка і структура побудови кожного практичного заняття спрямована на розкриття творчого потенціалу студента, який має можливість обирати власну стратегію навчання, методику вирішення запропонованих завдань і спроможний обирати індивідуальну методику оволодіння новим матеріалом. До кожної теми подано розгорнутий термінологічний словник укладений із найбільш актуальних визначень провідних авторів сучасних підручників з окресленої галузі знань, а також наведено комплекс запитань і завдань, спрямованих на актуалізацію опорних та закріплення нових знань з вивченої теми.

У третьому розділі «Самостійна та індивідуальна робота студента» розкрито основні аспекти діяльності майбутніх педагогів у процесі аудиторної роботи, та позааудиторної індивідуальної роботи під час вивчення дисципліни «Дидактика». Запропоновані завдання спрямовані на формування їхньої самостійності, як риси особистості, і сприятимуть засвоєнню сукупності знань, формуванню вмінь, навичок через власну самостійну, дослідницьку та навчальну діяльність у позанавчальний час. Робота над темою та розробка науково-дослідного проекту підсилить зацікавленість студентів у пізнанні науково-педагогічних явищ, спонукатиме їх до пошукової діяльності, підштовхне до самовизначення у подальшій науковій праці.

Четвертий розділ посібника «Контрольно-оцінний компонент навчальної дисципліни “Дидактика”» містить програмові вимоги, які складаються з двох блоків: теоретичного і практичного. Запропоновані тестові завдання спрямовані не тільки на перевірку правильності розуміння основних положень курсу, забезпечення міцності засвоєння знань, а й для здійснення зовнішнього і внутрішнього контролю знань у процесі самоперевірки і самоконтролю. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів розроблені за вимогами кредитно-модульної системи навчання.

Тематика лекційних, практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів складено відповідно до навчального плану та програми навчальної дисципліни.

Матеріали, вміщені в посібнику, апробовані під час викладання курсу у вищому навчальному закладі для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта». Книга не претендує на вичерпний виклад усіх проблем дидактики, яка сьогодні проходить шлях переосмислення й науково-методичного вдосконалення, однак, на думку авторів, вона допоможе студентам засвоїти теоретичні основи сучасної педагогічної науки, розвинути професійне мислення, оволодіти практичними вміннями і навичками, необхідними для ефективної роботи у Новій українській школі.

“Звичайно, зробивши цікавим свій урок, ви можете не боятися надокучити дітям, але пам’ятайте, що не все може бути цікавим у навчанні, а неодмінно є і нудні речі, і повинні бути. Привчіть же дитину робити не тільки те, що їй цікавить, а й те, що не цікавить, – робити заради приємності виконати свій обов’язок”.

Костянтин Ушинський

РОЗДІЛ 1

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС З КУРСУ «ДИДАКТИКА»

1.1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДИДАКТИКА»

Мета дисципліни – розкрити теоретико-практичні основи дидактики як науки про організацію навчального процесу з учнями молодшого шкільного віку.

Основні завдання дисципліни:

- розкрити основний зміст, напрями, принципи, форми й методи організації навчального процесу в початковій школі.
- ознайомити студентів з теоретико-практичними засадами організації навчального процесу в початковій школі;
- розкрити сутність складових освітніх технологій, методів, прийомів, форм, засобів навчання;
- сформувати елементарні практичні вміння та навички організації й проведення різних форм навчальних занять у ЗОШ I ступеня.

Предметом дисципліни є система навчальної роботи вчителя як цілісний педагогічний процес.

Зміст курсу поділено на два змістові модулі.

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи «Дидактики» як складової педагогіки початкової школи.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати: предмет і завдання дидактики та основні дидактичні концепції; категорії дидактики; теоретичні основи процесу навчання; види навчання та підходи до організації навчального процесу в початковій школі.

вміти: застосовувати у діяльності вчителя знання про індивідуальні та вікові особливості учнів молодшого шкільного віку; встановлювати структурні компоненти процесу навчання; визначати та проектувати методи та форми навчання.

Змістовий модуль 2. Організація та контроль навчального процесу в початковій школі.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати: шляхи, форми, методи оптимізації навчального процесу в початковій школі; причини втрати інтересу до навчання в учнів молодшого шкільного віку; вимоги та особливості аналізу навчального процесу в початковій школі; способи контролю та діагностики навчання учнів молодшого шкільного віку.

вміти: впроваджувати в навчальний процес форми, методи і прийоми його оптимізації та інтенсифікації; аналізувати навчальний процес у

початковій школі, діагностувати та оцінювати успішність учнів молодшого шкільного віку.

Вивчення курсу «Дидактика» передбачає різні види діяльності студента:

- аудиторну роботу (лекції, практичні (семінарські), лабораторні заняття);
- самостійну роботу (самостійне опрацювання відповідної фахової літератури, виконання пошукових завдань, написання рефератів).
- індивідуальну навчально-дослідну роботу (самостійне опрацювання теми, розробка та захист навчального проекту).

Аудиторна робота.

Лекції – основне теоретико-інформаційне джерело для студентів з навчальної дисципліни «Дидактика».

Мета проведення лекцій: дати систематизовані основи наукових знань із навчальної дисципліни «Дидактика», розкрити особливості організації навчального процесу з учнями молодшого шкільного віку.

Завдання проведення лекцій. У результаті проведення лекцій студенти повинні:

знати: предмет і завдання дидактики; поняття і суть процесу навчання; закони, закономірності, принципи і правила навчання; методи і прийоми навчання; засоби навчання; види (типи) навчання; індивідуальний, диференційований, фронтальний підходи до організації навчального процесу; форми організації навчального процесу учнів молодшого шкільного віку; типи уроків та їх структуру; основні вимоги до сучасного уроку; різні підходи до мотивації та шляхи оптимізації навчальної діяльності учнів початкових класів; способи організації самостійної діяльності учнів; основи аналізу уроку в початковій школі; форми та методи діагностики навчального процесу та результатів навчання; методи контролю та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

вміти: активно мобілізуватися на навчальну діяльність; слухати, занотовувати, аналізувати, мислити; актуалізувати опорні знання, які є передумовою розуміння нового навчального матеріалу лекції; швидко орієнтуватися у значному масиві інформації лекційного матеріалу; узагальнювати та систематизувати подану наукову інформацію.

На практичних, лабораторних заняттях студенти повинні закріпити та відтворити знання, набуті у ході лекційних занять і самостійного опрацювання науково-педагогічної літератури.

Мета проведення практичних, лабораторних занять: сформувати у студентів відповідні професійні уміння та навички; навчити використовувати їх у своїй майбутній практичній діяльності.

Завдання проведення практичних, лабораторних занять. У результаті проведення практичних (семінарських, лабораторних) занять студенти повинні:

знати: предмет і основні завдання дидактики; поняття і суть процесу навчання; застосування законів, закономірностей, принципів і правил навчання; основи практичного використання методів, прийомів та засобів навчання; характеристики видів (типів) навчання; різні підходи до організації навчального процесу; особливості загальноприйнятих форм організації навчального процесу учнів молодшого шкільного віку; характеристики типів уроків та їх структуру; способи реалізації основних вимог до сучасного уроку; різні підходи до мотивації та шляхи оптимізації навчальної діяльності учнів початкових класів; способи організації самостійної діяльності учнів; основи аналізу уроку в початковій школі; форми та методи діагностики навчального процесу та результатів навчання; методи контролю та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

вміти: характеризувати основні завдання і предмет дидактики; оперувати основними поняттями і визначати суть процесу навчання; застосовувати закони, закономірності, принципи і правила навчання; використовувати на практиці методи, прийоми та засоби навчання; характеризувати види (типи) навчання; застосовувати різні підходи до організації навчального процесу; реалізовувати загальноприйняті форми організації навчального процесу учнів молодшого шкільного віку; застосовувати і характеризувати типи уроків за їх структурою; дотримуватися основних вимог до сучасного уроку; застосовувати різні підходи до мотивації та визначати шляхи оптимізації навчальної діяльності учнів початкових класів; організувати самостійну діяльність учнів; аналізувати урок в початковій школі; застосовувати форми та методи діагностики навчального процесу та результатів навчання; використовувати методи контролю та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

***“Сім’я піклується про те, щоб людина
відповідала вимогам суспільства 20- річної
давності, вулиця – вимогам сучасності,
школа – вимогам, які будуть через 20 років”.***

М. Гаспаров

1.2. ВИТЯГ ІЗ РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДИДАКТИКА»

Орієнтовна тематика лекційних занять

Змістовий модуль 1. Предмет та актуальні проблеми дидактики початкової освіти

Тема 1. Предмет і завдання дидактики

Поняття дидактики, основні категорії дидактики. Предмет дидактики. Поняття і суть процесу навчання. Процес навчання як система. Методологія процесу навчання. Функції процесу навчання та шляхи їх реалізації. Структура навчального процесу. Основні компоненти процесу навчання. Завдання дидактики на сучасному етапі розвитку системи освіти. Актуальні проблеми дидактики початкової освіти.

Тема 2. Закономірності, принципи і правила навчання

Закономірності процесу навчання, їх характеристика. Поняття про принципи навчання як категорію дидактики.. Система принципів навчання. Поняття про правила навчання. Принцип і правило навчання.

Тема 3. Методи і прийоми навчання

Поняття про методи навчання та їх класифікацію. Різні підходи до класифікації методів навчання. Метод, прийом і засіб навчання. Засоби навчання. Вибір оптимального поєднання методів і засобів навчання. Вимоги до використання технічних засобів навчання у початковій школі. Методи навчання в зарубіжній теорії і практиці. Навчальні технології.

Тема 4. Види навчання

Характеристика видів навчання. Пояснювально-ілюстративне навчання. Проблемне навчання молодших школярів. Інтегроване навчання. Змішане навчання. Програмоване навчання та його види. Модульне навчання. Особистісно-орієнтоване навчання. Розвивальне навчання, його основні ознаки та компоненти.

Тема 5. Зміст початкової освіти

Зміст освіти як основна категорія дидактики. Елементи змісту освіти. Теорії формування змісту освіти. Види освіти за різними ознаками. Державний стандарт початкової загальної освіти. Навчальні плани та програми для початкових шкіл. Характеристика освітніх галузей. Підручники і посібники. Удосконалення змісту початкової освіти. Компетенції і компетентності. Ключові компетентності.

Змістовий модуль 2. Організація та контроль навчального процесу в сучасній початковій школі

Тема 6. Форми організації навчального процесу

Короткі відомості про форми організації навчального процесу. Класифікація форм. Особливості класно-урочної системи. Урок як основна форма організації навчального процесу в початковій школі. Модифікація класно-урочної системи. Інші форми організації навчального процесу в початковій школі: екскурсія, гурткові заняття, позакласне читання,

індивідуальні та групові заняття. Форми організації навчання та форми навчальної діяльності.

Тема 7. Типи та структура уроку

Сутність уроку як форми організації навчання. Вимоги до сучасного уроку. Класифікація уроків за різними ознаками. Типи і структура уроків. Характеристика основних етапів комбінованого уроку. Дидактичні особливості уроків у першому класі. Нестандартні уроки. Інтегровані уроки. Підготовка вчителя до уроку. Сучасні вимоги до уроку. Аналіз відвіданого уроку.

Тема 8. Особливості організації навчального процесу в різних типах шкіл

Особливості організації навчального процесу в малочисельній школі. Особливості планування навчального процесу. Специфіка побудови уроків у класах-комплектах. Навчання в різновікових класах, школах –родинах, спеціалізованих школах. Інклюзивне навчання та його особливості.

Тема 9. Мотивація навчальної діяльності учнів початкових класів

Сутність поняття «мотив». Класифікація мотивів учіння. Мотиви учіння молодших школярів. Інтереси як компонент мотивації. Формування мотиваційної сфери молодших школярів.

Тема 10. Диференціація та індивідуалізація навчання в школі

Поняття диференціації. Види диференціації. Диференційоване навчання в початковій школі. Диференціація навчальної роботи на різних етапах уроку. Індивідуалізація навчання в школі. Оптимізація навчального процесу в початковій школі.

Тема 11. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність учнів

Самостійна робота на уроках у початковій школі. Види самостійної роботи в початковій школі. Умови результативності самостійної роботи. Самоконтроль у початковій школі. Домашня навчальна робота молодших школярів. Дистанційне навчання.

Тема 12. Організація навчального процесу з різними категоріями дітей

Особливості роботи з обдарованими дітьми. Проблема відставання учнів у навчанні. Причини втрати інтересу до навчання учнями початкових класів. Навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Тема 13. Контроль та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів

Компетентнісний підхід до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Сутність, функції, види та методи контролю. Перевірка та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів. Основні вимоги до перевірки і оцінки успішності. Критерії оцінювання. Види і форми перевірки і оцінки знань молодших школярів. Особливості оцінювання знань учнів 1-2 класів. Моніторинг якості початкової освіти.

1.3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ДИДАКТИКА»

Лекції – основне теоретико-інформаційне джерело для студентів з навчальної дисципліни «Дидактика».

Мета проведення лекцій: дати систематизовані основи наукових знань із навчальної дисципліни «Дидактика», розкрити особливості організації навчального процесу з учнями молодшого шкільного віку.

Необхідність і доцільність лекцій з «Дидактики», як важливої форми організації навчального процесу в закладах вищої освіти, зумовлена наступними чинниками:

- лекція є основним джерелом наукової навчальної інформації, в якому зосереджено увесь спектр досягнень новітньої педагогічної науки;

- матеріали лекцій містять сучасну наукову інформацію, результати останніх досліджень, які ще не знайшли висвітлення у фахових підручниках і посібниках;

- у зміст лекцій включені результати власних спостережень, пошуків та досліджень викладача з дисципліни;

- викладач обирає найбільш оптимальний та доступний для сприймання сучасними студентами методи викладання, враховуючи різноманітні наукові концепції та підходи до трактування сутності явищ, понять;

- потреба дохідливого пояснення, тлумачення фактів, теорій, концепцій, які суперечливо або складно обґрунтовуються в науковій літературі;

- викладач має змогу здійснювати вплив на формування ціннісних орієнтацій студентів, розкривати не лише наукові поняття, положення, але й світоглядні, моральні, етичні ідеї та норми.

Завдання проведення лекцій:

- у результаті роботи студентів на лекції вони повинні *знати*:

предмет і завдання дидактики; поняття і суть процесу навчання; закони, закономірності, принципи і правила навчання; методи і прийоми навчання; засоби навчання; види (типи) навчання; індивідуальний, диференційований, фронтальний підходи до організації навчального процесу; форми організації навчального процесу учнів молодшого шкільного віку; типи уроків та їх структуру; основні вимоги до сучасного уроку; різні підходи до мотивації та шляхи оптимізації навчальної діяльності учнів початкових класів; способи організації самостійної діяльності учнів; основи аналізу уроку в початковій школі; форми та методи діагностики навчального процесу та результатів навчання; методи контролю та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

- у результаті роботи студентів на лекції вони повинні *вміти*: активно мобілізуватися на навчальну діяльність; слухати, занотовувати, аналізувати, мислити; актуалізувати опорні знання, які є передумовою розуміння нового навчального матеріалу лекції; швидко орієнтуватися у значному масиві інформації лекційного матеріалу; узагальнювати та систематизувати подану наукову інформацію.

Вимоги до проведення лекції:

- створення психологічно-комфортної атмосфери взаємодії зі студентами, атмосфери співробітництва та спільного міркування;
- дотримання лектором педагогічного такту, вияв уважного, позитивного ставлення до студентів;
- науковість та інформативність викладання, застосування сучасних наукових підходів;
- доказовість, аргументованість викладу основних положень;
- логічність, послідовність, системність висвітлення змісту навчальної інформації;
- доступність, ясність, чіткість пояснення, інтерпретації наукових положень;
- включення у зміст актуальних соціальних, моральних проблем, інформації, значущої для професійної діяльності, особистісного розвитку студентів;
- активізації мислення студентів, опора на їхній життєвий досвід;
- емоційність викладу навчального матеріалу;
- застосування аудіовізуальних та мультимедійних засобів, дидактичних матеріалів.

Процес проведення лекції складається з трьох частин: вступна, основна, заключна.

Вступна частина лекції (організаційний, стимулюючо-мотиваційний компоненти) сприяє активізації уваги студентів, налаштуванню їх на робочу атмосферу. Вона триває 5-6 хвилин. Головне завдання викладача на цьому етапі – психологічна підготовка студентів до сприймання нового навчального матеріалу та залучення їх до продуктивної роботи. Для активного включення майбутніх педагогів у навчальний процес важливе значення має актуалізація опорних знань, до якої студенти повинні бути готові, та наявність у них навичок миттєвого відтворення попередньо прослуханого лекційного матеріалу. На цьому етапі викладач встановлює контакт з аудиторією; повідомляє тему лекції, формує у студентів позитивне ставлення до її вивчення; налагоджує зв'язок між пройденим навчальним матеріалом і новою інформацією, визначає її місце у системі тем, розділів навчального курсу; обґрунтовує актуальність теми, прогнозує її подальший розгляд, визначає основні питання, що будуть розглядатися під час лекції; повідомляє і дає коротку характеристику основної рекомендованої літератури; стимулює увагу студентів шляхом творчого поєднання різноманітних методичних прийомів.

Основна частина лекції тісно поєднання зі вступною. Вона є найбільш відповідальною і найтривалішою в часі. У цій частині викладач висвітлює зазначені на початку лекції питання, обґрунтовує необхідні теоретичні положення. Відповідно до сутності кожного питання викладач обирає доцільні методи, прийоми у єдності з необхідною формою викладу.

У процесі підготовки до лекції викладач передбачає кілька проблемних запитань, що стосуються матеріалу основної частини заняття. У ході бесіди студенти формують відповіді на поставлені запитання, висловлюють свої міркування з проблематики лекції, обмінюються думками та судженнями. Стиль висвітлення викладачем кожного питання є різним, відповідно до специфіки матеріалу кожної лекції, однак схема і вимоги до розгляду питань, відповідають загальнопедагогічним вимогам до лекції і є однаковими.

У ході проведення лекції викладач слідує за логікою власного викладу, обґрунтуванням положень, міркуванням, мовленням; застосовує різні методи логічної побудови змісту навчальної інформації (індукції, дедукції), дбає про системність, послідовність, наступність у висвітленні; кожне положення аргументує, підтверджує; стимулює активне слухання та участь студентів у оволодінні знаннями, залучає їх до обговорення теоретичних положень, ідей, спонукає до актуалізації власного життєвого досвіду; підтримує психологічно-комфортну атмосферу під час лекції, регулює контакт зі студентами; відгукується на репліки студентів, їхні питання; спостерігає за змінами в аудиторії, підтримує і розвиває інтерес студентів до навчального матеріалу, стимулює позитивну мотивацію процесу пізнання, пошуку тощо.

Під час сприймання лекційного матеріалу, студенти повинні бути активними, уважними, вміти аналізувати, синтезувати, застосовувати методи індукції, дедукції, аналогії, порівняння, розрізнення, узагальнення тощо. У процесі сприймання студенти повинні активно слухати, осмислювати поданий лектором матеріал, вміти конспектувати основні положення лекції, підвищувати свій рівень розуміння змісту лекції, усвідомлювати об'єктивну і суб'єктивну значущість теоретичного матеріалу, його зв'язок з професійною і практичною діяльністю.

У **заключній частині** лекції студенти залучаються викладачем до формулювання лаконічних висновків, узагальнень основних понять, положень, теорій, що розглядалися, викладач узагальнює прочитаний матеріал та коротко інформує про проблеми, що будуть розглядатися у наступній лекції у взаємозв'язку з висвітленими, стимулює та створює позитивні очікування щодо наступної зустрічі тощо.

У процесі проведення лекцій **викладач**:

- взаємодіє, спілкується зі студентами як з рівноправними партнерами, суб'єктами спільної навчально-пізнавальної діяльності;
- стимулює активність студентів, сприяє розвитку їхнього критичного,

творчого мислення шляхом постановки проблемних питань, заохочує їх до дискусії, діалогу, висловлювання власних міркувань;

- регулює рівень уваги студентів, спонукає їх до контролю за власною думкою;

- висловлює власну точку зору, обґрунтовує доцільність вивчення теми, її зв'язок з педагогічною практикою, життям;

- аналізує міркування студентів, враховує їхню думку під час викладу змісту лекції;

- відслідковує та регулює динаміку емоцій студентів, діагностує рівень розуміння матеріалу, осмислення ними навчальної інформації.

Підготовка студентів до лекційних занять здійснюється шляхом відтворення змісту попередніх лекцій, ознайомлення з основною та додатковою літературою, опрацювання тематичного глосарію, розробки опорних конспектів, схем, виконання завдань для самостійної підготовки.

Більшість дидактів у сучасній педагогічній літературі відзначають пасивний характер лекції як форми організації навчання, отож поряд з лекцією для ефективного вивчення «Дидактики» повинні застосовуватися й інші форми організації навчання: практичні (семінарські), лабораторні заняття, самостійні та інші організаційно-методичні форми, що активізують творчу пошуково-дослідницьку діяльність студентів.

Таблиця 1

1.4. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДИДАКТИКА»

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів: ЕКТС 6,0	Галузь знань 01 «Освіта» (шифр і назва)	Нормативна дисципліна	
	Спеціальність 013 «Початкова освіта» (шифр і назва)		
Модулів – 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 180			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 10		Освітній рівень: бакалавр	4-й
	Лекції		
	30 год.		14 год.
	Практичні, семінарські		
	34 год.		6 год.
	Лабораторні		
	год.		- год.
	Самостійна робота		
		116 год.	160 год.
		Індивідуальні завдання: __ год.	
		Вид контролю: екзамен	

- Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання: 36 % : 64 %; для заочної форми навчання: 12 % : 88 %

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ТА ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДИДАКТИКА»

2.1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ДИДАКТИКА»

Практичне заняття (лат. *prakticos* – діяльний) – форма навчального заняття, в ході якої викладач організовує розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань. Це обов'язковий компонент процесу навчання у вищій школі, який призначений для поглибленого вивчення тієї чи іншої дисципліни.

Основні завдання практичних занять: поглиблення та уточнення знань, набутих на лекціях і в процесі самостійної роботи, формування інтелектуальних умінь та навичок планування, аналізу й узагальнень, опанування діючою технікою, набуття первинного досвіду організації навчально-вихованого процесу у школі та технікою управління ним, оволодіння початковими навичками викладання тощо.

Аудиторні практичні заняття відіграють провідну роль у формуванні навичок та застосуванні набутих знань і призначені для відпрацювання практичних дій. Якщо лекція закладає основи наукових знань в узагальненій формі, то практичні заняття мають на меті розширити, уточнити ці знання, виробити професійні навички. Отже практичні заняття логічно продовжують роботу, розпочату на лекціях. Практичні заняття розвивають наукове мислення та мову студентів, дають змогу перевірити їх знання, у зв'язку з чим вправи, семінари, лабораторні роботи є важливим засобом достатньо оперативного зворотного зв'язку.

Практичні заняття потребують від студентів ретельної підготовки. Студенти повинні систематично готуватися до них, вибирати оптимальні шляхи самопідготовки, раціонально планувати та організовувати навчальний час. Підготовка до практичних занять передбачає активне проведення студентами самостійної та індивідуальної роботи.

У нижче запропонованих планах практичних занять передбачені завдання для самостійної роботи студентів за трьома рівнями: репродуктивного, частково-пошукового, творчого.

Репродуктивний рівень – націлений на розширення понятійного апарату студентів з дидактики, поповнення їх термінологічного словника, а також містить перелік контрольних запитань, спрямованих на відтворення базових знань з теми.

Частково-пошуковий рівень – включає завдання для самостійного пошуку проблемного та дослідницького характеру, міркування та афоризми видатних педагогів для аналізу та обговорень, що сприяє розвитку аналітико-оцінного мислення студентів.

Творчий – розгляд питань для роздумів вільного, творчого характеру спонукає до розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів; написання рефератів, повідомлень сприяє глибшому розумінню та розкриттю теми.

З урахуванням розподілу матеріалу програми, ця робота полягає у підготовці доповідей на заняття (з використанням нормативно-правової бази в галузі освіти, творів педагогів-класиків, матеріалів передового педагогічного досвіду вчителів, копій наукових статей з педагогічної періодики, словників, посібників, інтернет-джерел тощо).

Термін «практичне заняття» включає також такі види занять, як **семінарське заняття, лабораторне заняття, практикум.**

Семінарське заняття – один з основних видів навчальних практичних занять студентів вузів. Головна мета семінарських занять – сприяння поглибленому засвоєнню студентами найбільш складних питань навчального курсу, спонукання студентів до колективного творчого обговорення, оволодіння науковими методами аналізу явищ і проблем, активізування до самостійного вивчення наукової та методичної літератури, формування навичок самоосвіти.

Під семінарським заняттям розуміють форму навчального заняття, за якої викладач організує дискусію із завчасно визначених тем, до яких студенти готують тези відповідей або індивідуально виконані реферати-довідки.

Дидактична цінність семінарів полягає у тому, що за незначної кількості студентів (академічна група) викладач може плідно впливати на аудиторію як в освітньому, так і у виховному плані. З погляду розвивальної мети навчання семінарські заняття розвивають самостійність мислення, уміння аргументувати та відновлювати свою думку, вести коректну дискусію тощо. Таким чином, на семінарі варто обговорювати найбільш суперечливі проблеми.

Орієнтовні види семінарських занять:

1. Семінар запитань і відповідей.
2. Семінар-розгорнута бесіда: передбачає попередню підготовку студентів з визначених завдань.
3. Семінар-колективне читання: студенти зачитують тексти, коментуючи їх зміст з позицій розвитку сучасної науки.
4. Семінар, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням.
5. Семінар-дискусія: студенти, маючи програму, завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті.
6. Семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових робіт.

7. Семінар-конференція: студенти завчасно готують доповіді, виступають з ними, відповідають на запитання своїх колег.
8. Семінар-теоретична конференція: проводиться зі студентами кількох груп курсу на основі вивчення об'ємного розділу чи цілої дисципліни.
9. Семінар-прес-конференція: кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники включаються в їх обговорення.
10. Семінар-«мозковий штурм» (за аналогією методу «Мозковий штурм»).

Професійна підготовка студентів значною мірою реалізується і на **лабораторних заняттях**.

Лабораторні роботи (від лат. *labor* – праця, робота, трудність) самою своєю назвою вказують на поняття, яке склалося ще в давні часи, і пов'язані з застосуванням розумових, трудових, фізичних зусиль, спрямованих на розв'язання наукових завдань.

Лабораторні заняття – форма навчального заняття, за якої студент під керівництвом викладача особисто проводить природничі або імітаційні експерименти чи досліди з метою підтвердження окремих теоретичних положень цієї навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у певній предметній галузі. Лабораторні заняття мають особливо яскраву специфіку залежно від конкретної навчальної спеціальності, позаяк на цю форму навчання більше впливають окремі методики, ніж загальнопедагогічні рекомендації. Лабораторні заняття з дидактики проводиться у навчальному закладі або на місцях практики студентів і покликані навчити розв'язувати специфічні завдання за профілем спеціальності.

Слово «**практикум**» відображає ту саму думку що й попередні організаційні форми (від гр. *practicos* – діяльний) – мають на увазі такі види навчальних занять, які вимагають від студентів підсиленої діяльності.

План заняття, як практичного так і лабораторного, повідомляється студентам заздалегідь для усвідомлення логіки поступового, послідовного розвитку теми. Обов'язково повідомляються необхідні наукові та методичні джерела, додаткову літературу, за допомогою якої можна поглибити знання з теми. Підготовка до занять в основному ґрунтується на пошуково-аналітичній діяльності студента. У процесі підготовки до практичних, семінарських та лабораторних занять студенти самостійно опрацьовують літературу (навчальну, методичну, наукову), вчать критично оцінювати різні джерела знань. Одним з найважливіших методів підготовки до занять такого роду є робота студента з навчальною книгою, інформаційними ресурсами. Опрацьовуючи рекомендовану літературу, студент повинен навчитися працювати з її науковим інструментарієм, усвідомлювати та глибоко засвоїти зміст прочитаного, законспектувати найістотніше, ґрунтовно запам'ятати прочитаний матеріал.

Цифрові навчальні матеріали:

- он-лайн обговорення;
- електронна пошта;
- миттєві повідомлення;
- новини, анонси;
- Інтернет календар;
- он-лайн інструменти;
- рубрики;
- веб-конференції.

Методи роботи на практичному занятті

Для перевірки засвоєння матеріалу визначеної теми, студенти розбиваються на мінігрупи (за рівнем підготовленості). Кожній групі надається певне завдання.

Група 1. Аналітики. Робота із закритим освітнім ресурсом.

Група 2. Практики. Виконують лабораторну роботу, аналогічну тій, що була переглянута вдома.

Група 3. Теоретики. Виконують завдання на складання аналогічних завдань.

Група 4. Доповідачі. Готують усні відповіді на підготовлені вдома питання, використовуючи додаткові джерела інформації.

Після закінчення роботи вислухуються відповіді групи, які можуть бути доповнені, виправлені, уточнені. Підсумок заняття – складання ментальної карти: «Знав», «Навчився», «Дізнався», «Хочу навчитися».

Рольові ігри, під час яких студенти програють різні інновації у розвитку освіти та організації навчання в школі. Вони створюють прості діаграми або ілюстрації для конкретного поняття й навмисно включають до них єдиний аспект, який є абсолютно правильним, а інший абсолютно неправильним. Інша частина групи мають потім спробувати знайти у цих схемах правильний і неправильні факти.

Презентації на льоту. Студентам надається 10-20 хвилин, щоб знайти п'ять зображень в Інтернеті, які найкраще ілюструють поняття, що вивчається на поточному тижні. Вони мають завантажити зображення, прокоментувати їх, і бути готовими представити їх іншим.

Побудова заняття за принципом зонування та роботи студентів у окремих центрах, згідно обраних кольорів та видів діяльності.

2.2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

***Денна форма навчання* ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1**

Тема: Предмет і завдання дидактики

План

1. Дидактика як наука і навчальна дисципліна.
2. Методологічна основа дидактики.
3. Основні компоненти теорії освіти і навчання.
4. Предмет і завдання сучасної дидактики.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Дидактика, освіта, навчання, самоосвіта, викладання, учіння, знання, уміння, навички, навчальна діяльність, розвиток особистості, методологія науки, предмет дидактики, об'єкт дидактики

Контрольні питання

1. Хто з педагогів зробив найпомітніший внесок у розвиток дидактики?
2. Що вивчає дидактика? У чому її функції?
3. Охарактеризуйте основні компоненти теорії освіти і навчання.
4. Обґрунтуйте зв'язок дидактики з іншими науками.
5. Охарактеризуйте предмет і завдання сучасної дидактики.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Користуючись педагогічною літературою, доведіть положення про те, що дидактика – теоретична і нормативно-прикладна наука.
2. Розкрийте суть та охарактеризуйте основні функції дидактики: теоретичну і практичну.
3. Обґрунтуйте взаємозв'язки між компонентами дидактичної теорії.
4. Ознайомтесь та проаналізуйте традиційні дидактичні системи (Я.-А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, Й.Ф. Гербарт та ін.).
5. Які чинники сприяють розвитку дидактики як науки?

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова В. Сухомлинського: «Що найголовніше у моєму житті? Без вагань відповідаю: любов до дітей». Викладіть свої міркування. Випишіть із праць цього видатного педагога міркування, що розкривають тему.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Які елементи дидактичних систем минулого збереглися в сучасній українській школі?
2. Що забезпечує розвиток дидактичної теорії на сучасному етапі?
3. Що спільного і відмінного між дидактикою і предметними методиками?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Завдання дидактики на сучасному етапі розвитку освіти.
2. Основні дидактичні концепції в історії розвитку дидактики.

Література

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
2. Зайченко І.В. Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищ. пед. навч. закладів. – К., Освіта України, 2008. – 528 с.
3. Бондар В.І. Дидактика. – К.: Либідь, 2005. – С.3-27.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. – К., 2007. – 656 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
6. Максимюк С.П. Педагогіка: навч. посіб. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ № 1 **Предмет і завдання дидактики початкової школи**

*“Ти лише доти здатний
сприяти освіті інших,
доки продовжуєш працювати
над власною освітою”.*
Ф. Дістервег

Дайте відповіді на запитання

Що означає слово дидактика? Коли й де воно вперше з'явилося? Що вкладав у поняття дидактика Я.А.Коменський, Й.Ф.Герbart?	Охарактеризуйте предмет і завдання дидактики як науки.
Проаналізуйте співвідношення між загальною і частинними дидактиками.	Дайте означення найважливішим категоріям дидактики.
В чому полягає сутність традиційної і педоцентричної дидактичних концепцій? Визначте їх позитивний потенціал і недоліки.	У чому сутність сучасних дидактичних систем?
Розкрийте розвиток дидактики як науки.	Обґрунтуйте зв'язок дидактики з іншими науками.
Які завдання дидактики? У чому суть розвивальної функції	Що є об'єктом і предметом дидактики.

навчання?	
Які функції виконує дидактика?	У чому єдність і відмінність дидактики і предметної методики?
Охарактеризуйте педоцентричну дидактичну систему.	Розкрийте сутність поняття «дидактична концепція», система?
У чому суть навчальної функції навчання?	У чому суть виховної функції навчання?

Заповніть таблицю за такою схемою:

Імена видатних дидактів	Дати	Дидактичні ідеї
Я.-А. Коменський	1552-1670	«Золоте правило» дидактики, принцип природовідповідності, новий зміст освіти, класно-урочна система

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Дидактика (грец. *didaktikus* – навчаю) – галузь педагогіки, що розробляє теорію навчання та освіти. (Волкова Н.П.)

Дидактика – це наука про навчання і освіту, їх мету і завдання, зміст, методи, форми, засоби, організацію, досягнуті результати. (Зайченко І.В.)

Дидактика – галузь педагогіки, яка досліджує теорію освіти і навчання. (Савченко О.Я.)

Об'єктом дидактики є навчання як особливий вид діяльності, спрямований на передачу новим поколінням соціального досвіду, його засвоєння, творче відтворення. (Мойсеюк Н.Є.)

Предметом дидактики є процеси освіти і навчання, які нерозривно пов'язані з вихованням і є його органічною складовою. (Зайченко І.В.)

Предметом дидактики є зв'язок викладання (діяльності вчителя) і учіння (навчально-пізнавальної діяльності учня), їх взаємодія. Предметом дидактики є зміст, форми і методи взаємодії викладання і учіння на різних етапах навчального процесу. (Мойсеюк Н.Є.)

Освіта – процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних сил (мислення, уяви, пам'яті тощо) та результат цього процесу – досягнення певного рівня освіченості. (Волкова Н.П.)

Освіта – система набутих у процесі навчання знань, умінь, навичок, способів мислення. (Зайченко І.В.)

Навчання – процес взаємодії вчителя та учня, в результаті якого учень засвоює знання, набуває вмінь і навичок. (Волкова Н.П.)

Навчання – впорядкована взаємодія педагога з учнями, спрямована на досягнення визначеної мети. (Зайченко І.В.)

Викладання – організація та управління вчителем пізнавальної діяльності учнів в результаті чого відбувається розвиток і виховання школярів. (Волкова Н.П.)

Викладання – впорядкована діяльність педагога, спрямована на реалізацію мети навчання (освітні завдання), забезпечення інформованості, виховання, усвідомлення і практичного використання знань. (Зайченко І.В.)

Учіння – власна навчальна діяльність учня. (Волкова Н.П.)

Учіння (навчання) – процес, в якому на основі пізнання, вправ і набуття досвіду виникають нові форми поведінки і діяльності, змінюються раніше набуті. (Зайченко І.В.)

Знання – факти, відомості, наукові теорії, закони, поняття, системно закріплені у свідомості людини. (Волкова Н.П.)

Знання – сукупність ідей людини, в яких виражається теоретичне оволодіння певним предметом. (Зайченко І.В.)

Уміння – здатність свідомо діяти на основі засвоєних знань. (Волкова Н.П.)

Уміння - оволодіння способами (прийомами, діями) використовувати засвоєні знання на практиці. (Зайченко І.В.)

ЦІКАВО ЗНАТИ

“Людині, якщо вона має стати людиною, необхідно здобути освіту”.
Я.-А. Коменський

Важливим аспектом освіти є оволодіння учнем тією складовою культури, яка містить у собі знання, практичні уміння і навички, а також способи творчої діяльності. Сформульоване завдання вирішується у **процесі навчання** шляхом з’ясування питань:

- яким повинен бути процес навчання?
- як його потрібно здійснити і використати для розвитку особистості?

Теоретична розробка цих питань зумовила розвиток особливої наукової дисципліни – **дидактики**.

Вважається, що термін «дидактика» запропонував німецький педагог

В. Ратке (1571–1635).

В аналогічному значенні вживав цей термін і **Ян-Амос Коменський** (1592–1670) у праці «Велика дидактика» (1657). Ця книга належить до світової скарбниці педагогічної думки, тому наводимо повністю її унікальну назву, яка звучить ніби педагогічне кредо автора, повчальне і для нас: *«Велика дидактика, або та, що містить універсальну теорію вчити всіх усього, або правильний і ретельно обдуманий спосіб створювати по всіх общинах, містах і селах кожної християнської держави такі школи, в яких усе юнацтво обох статей, без будь-якого, де б це не було, винятку могло б навчатися наук, вдосконалювати свою вдачу, набувати благочестя і таким чином у роки юності навчитись усього, що потрібно для сучасного і майбутнього життя, стисло, приємно і ґрунтовно, де для всього, що пропонується, основи виникають із самої природи речей, істинність підтверджується паралельними прикладами з галузі механічних мистецтв; порядок поділяється за роками, місяцями, днями і годинами, нарешті, вказує легкий і правильний шлях для вдалого здійснення цього на практиці».*

***

У своїй праці Я.-А.Коменський виклав основи теорії навчання:

- зміст освіти,
- дидактичні принципи,
- методику організації класно-урочної системи,
- зробив спробу виявити закономірності навчання.

Він, зокрема, розкрив перші усталені залежності між можливостями учнів та умовами навчання, сформулював вимоги і правила навчання з урахуванням віку дітей. У 1631 – 1632 рр. учений переробив «Дидактику», назвавши її «*Рай церкви, або Рай чеський*». Ця праця стала частиною проекту реформування освіти і виховання в Чехії. Через складні умови життя великий педагог встиг закінчити лише «*Інформаторій материнської школи*», який вважають першою теорією дошкільного виховання.

Займаючись педагогічною діяльністю в м.Лешно (Польща) у 1633-1638 рр., Я.-А. Коменський переробив «Дидактику», переклав її латинською мовою і видав під назвою «*Велика дидактика*». Ця книга на довгий час стала теоретичною основою середньої освіти.

Я.-А. Коменський накреслив таку структуру освіти:

- материнська школа – виховання в сім'ї до 6 років;
- з 6 до 12 років – навчання в елементарній школі, яку він називав «школа рідної мови» (у цій школі діти вивчали рідну мову, арифметику, елементи геометрії, географії, природознавства, Святого Письма, а також деякі ремесла);
- з 12 до 18 років – навчання в латинській школі або гімназії;
- вища освіта – з 18 до 24 років в Академії.

Шкільне навчання, вважав Я.-А. Коменський, не може бути самоціллю, школа як «майстерня гуманності» має готувати дітей до життя, *«тому учні повинні не лише здобувати знання, а й формувати свою натуру»*. У *«Великій дидактиці»* яскраво виражалися ідеї неподільності навчання і виховання, всебічного розвитку особистості шляхом наукової освіти, морального і релігійного виховання. На думку видатного педагога, людина – дитя природи, й усі педагогічні засоби мають бути природо відповідними. Видатний чеський педагог не випадково назвав дидактику Великою, оскільки вона містить універсальну теорію «вчити всіх усьому».

Традиційно дидактика відповідає на два питання:

«Що вчити?» (зміст освіти) і «Як вчити?» (процес навчання).

Сучасна наука намагається з'ясувати також питання **«Для чого вчити?» (смісл навчання).**

***

Дидактична система – це сукупність компонентів, що утворюють єдину цілісну структуру, спрямовану на досягнення мети навчання.

До системи входять:

- ціль,
- зміст освіти,
- дидактичні процеси,
- організаційні форми,
- методи,
- засоби,
- принципи навчання.

У педагогіці існувало чимало **дидактичних концепцій**. Кожна концепція складається з кількох напрямів, педагогічних теорій. Залежно від розуміння суті процесу навчання здійснено поділ концепцій на:

- традиційну,
- педоцентричну,
- сучасну систему навчання.

У **традиційній системі** стрижневу роль відіграє викладання (діяльність учителя), у **педоцентричній** – учіння (діяльність дитини). **Сучасна дидактична система** виходить з того, що обидві сторони – викладання й учіння – складають діяльність навчання.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема: Закономірності, принципи і правила навчання

План

1. Філософська сутність понять «закон», «закономірність», «принцип»; їх взаємозв'язок.
2. Зовнішні і внутрішні закономірності навчання.
3. Реалізація принципів навчання в навчальному процесі.
4. Поняття про правила навчання.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять:

Закон, закономірність, принцип, правило, принципи навчання, зовнішні і внутрішні закономірності процесу навчання.

Контрольні питання

1. В чому суть принципу свідомості й активності? Назвіть основні правила його реалізації.
2. Назвіть основні правила реалізації принципу систематичності.
3. Назвіть основні правила реалізації принципу наочності.
4. Назвіть основні правила реалізації принципу науковості.
5. Назвіть основні правила реалізації принципу доступності.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Визначте співвідношення понять «закономірність», «закон», «дидактичний принцип», «правило навчання» у різних підручниках з педагогіки.
2. Охарактеризуйте основні правила реалізації дидактичних принципів.
3. У державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.) сформульовані найважливіші принципи реформи всієї системи освіти. Проаналізуйте їх сутність.
4. Опрацюйте працю В. Сухомлинського «Сто порад учителеві» з позиції реалізації основних принципів навчання.
5. Проаналізуйте шкільний підручник із будь-якого предмету з погляду реалізації в ньому певних принципів навчання: систематичності та послідовності, наочності, науковості, зв'язку навчання з життям.

Літопис цікавих думок

Прокоментуйте цитату В.О.Сухомлинського: «Немає ні однієї педагогічної закономірності, немає ні однієї істини, яка була б абсолютно однаково застосована до всіх дітей». Викладіть свої міркування. Випишіть із праць цього видатного педагога міркування, що розкривають тему.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Чому існує різна кількість принципів навчання? Обґрунтуйте Ваші судження.
2. Яке практичне значення має уявлення вчителя про принципи навчання як дидактичну систему?

3. Яким чином Ви зможете реалізувати пораду В. Сухомлинського про те, що наочність – стежина пізнання і світло, яке осяває цю стежину?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Характеристика принципів навчання у сучасній дидактиці.
2. Історичні аспекти виникнення дидактичних принципів.

Література: 3, 8, 10,11, 12, 13.

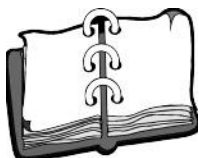
ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ № 2

Закономірності, принципи і правила навчання

Дайте відповідь на запитання

1. Розкрийте суть понять «закон» і «закономірність» в дидактиці.
2. Що таке принципи навчання? У чому виявляється їхній зв'язок із закономірностями навчання?
3. Розкрийте значення знання закономірностей і принципів навчання для вчителя?
4. У чому виявляється взаємозв'язок слова, наочності та практичної діяльності у навчанні?
5. Розкрийте специфіку реалізації принципів навчання у початковій школі.
6. В чому суть принципу свідомості й активності? Назвіть основні правила його реалізації.
7. Назвіть основні правила реалізації принципу систематичності.
8. Назвіть основні правила реалізації принципу наочності.
9. Назвіть основні правила реалізації принципу науковості.
10. Назвіть основні правила реалізації принципу доступності.
11. Як співвідносяться доступність навчання й індивідуальний підхід до учнів?
12. Від чого залежить пізнавальна активність учнів у процесі навчання?

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Дидактичні принципи - це принципи дидактики, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи в школі у відповідності з загальними цілями виховання і закономірностями процесу навчання. (Зайченко І.В.)

Дидактичні принципи (принципи дидактики) – це основні положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу

у відповідності з його загальними цілями і закономірностями. (Підласий І.П.)

Дидактичні принципи (принципи дидактики) – це вихідні положення, які визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу відповідно до загальної цілі і закономірностей. (Мойсеюк Н.Є.)

Закономірності навчання – це об'єктивні, суттєві, стійкі, повторювані зв'язки між складовими частинами, компонентами процесу навчання. (Зайченко І.В.)

Закономірності навчання – стійкі педагогічні явища, які базуються на повторюваності фактів, навчальних дій і є теоретичною основою принципів навчання. (Волкова Н.П.)

Закономірності – це вираження дії законів в конкретних умовах. (Зайченко І.В.)

Закономірність виражає об'єктивні, суттєві, постійні, необхідні для того чи іншого явища зв'язки, які за певних умов повторюються. (Мойсеюк Н.Є.)

Завдання дидактики – виявляти закономірності навчання, озброювати вчителя знаннями про них, забезпечувати процес навчання більш свідомим, керованим, ефективним. (Зайченко І.В.)

Принцип (від лат. *principium* – початок основа). – 1) першооснова, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорій, науки. 2) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності (Зайченко І.В.)

Принципами (від лат. *principium* - першооснова). – основні вимоги до діяльності учителя, що витікають із закономірностей (Мойсеюк Н.Є.)

Принципи навчання (дидактичні принципи) — певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність (Волкова Н.П.)

Принципи навчання – це керівні ідеї, нормативні вимоги до організації і проведення дидактичного процесу. (Зайченко І.В.)

Принципи навчання (дидактичні принципи) – це основоположні ідеї, що пронизують собою всю систему науково-дидактичного знання і субординують його. (Зайченко І.В.)

Педагогічний закон – об'єктивний, необхідний, загальний і сумісний зв'язок і взаємозв'язок між завданнями, змістом і методами педагогічного процесу та його результатами, що виявляються в зміні знань, умінь, переконань, поведінки вихованців. (Зайченко І.В.)

Правило – це опис педагогічної діяльності, що базується на конкретному принципі. (Мойсеюк Н.Є.)

Правило – це заснований на загальних принципах опис педагогічної діяльності в певних умовах для досягнення певної мети. (Зайченко І.В.)

ЦІКАВО ЗНАТИ

***Камінь шліфують, а людину виховують.
Народна мудрість***

Ще античні вчені Платон, Арістотель і особливо Квінтіліан робили перші спроби узагальнення практики навчання у вигляді зводу рекомендацій – правил. Деякі правила античних часів діють і в сучасній школі, зокрема таке: *«призначення вчителя – допомогти народитися думці в голові учня»* (Сократ). Проте античні мислителі навіть не намагалися виявити закони і закономірності в навчанні, бо розуміли його не як науку, а як практичну діяльність людей, як мистецтво навчати іншим наукам. Мистецтво ж законам не підкоряється.

У XIII столітті педагогіку розглядали як прикладне природознавство і вважали, що вона підкоряється законам біології. Я.А. Коменський зробив першу спробу представити педагогіку у вигляді системи правил, практичних керівництв до дії, згрупованих за тематичною ознакою: *«Основні правила легкості навчання і учіння»*, *«Основні правила природного учіння і навчання»*, *«Дев'ять правил мистецтва навчати наукам»* (*«Велика дидактика»*). Ф. Дістервег збільшив кількість правил до 33, розділивши їх на три групи. Перша група його правил – правила відносно вчителя; друга – правила щодо предмета викладання, третя – правила стосовно учня. При цьому деякі правила Ф. Дістервег називає ще й законами.

Принцип (від лат. *principium* – початок основа). – 1) першооснова, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорій, науки. 2) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності [Словник іншомовних слів / За ред. Мельничука О.С. – К., 1974. – С. 547].

Принципи навчання – це керівні ідеї, нормативні вимоги до організації і проведення дидактичного процесу.

Педагогічний закон – об'єктивний, необхідний, загальний і сумісний зв'язок і взаємозв'язок між завданнями, змістом і методами педагогічного процесу та його результатами, що виявляються в зміні знань, умінь, переконань, поведінки вихованців.

Закономірності навчання – це об'єктивні, суттєві, стійкі, повторювані зв'язки між складовими частинами, компонентами процесу навчання.

Закономірності – це вираження дії законів в конкретних умовах.

Принцип природовідповідності навчання й виховання вперше запропонував Я.А. Коменський. Його гасло – *«Навчай відповідно до природи»*. Природовідповідність навчання він трактував з одного боку, – як навчання, що відповідає особливостям дитячого віку, а з другого – як

відповідність законам природи взагалі. Я.А. Коменський часто шукав аналогії між життям природи й процесом навчання і радив учителям вчитись у природи, слідувати її законам.

Принцип природовідповідності виховання слугував методологічною основою педагогічної концепції Ж.-Ж. Руссо. *«Найкраще виховання таке, щоб дитина вільно розвивалась, а вихователь лише спостерігав за нею і створював відповідні умови для її розвитку»*. Так була сформульована ідея вільного виховання.

Цей принцип був важливою складовою педагогічної теорії і практики Ф. Дістервега, Й.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинського та багатьох інших вітчизняних і зарубіжних педагогів.

Принцип наочності - один з найдавніших і найважливіших принципів дидактики, який означає, що ефективність навчання залежить від цілеспрямованого залучення органів відчуттів до сприймання і переробки навчального матеріалу. Цей принцип Я.А. Коменський називав *«Золотим правилом дидактики»*.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2 А

Тема: Принципи та закономірності навчання учнів початкової школи

План

1. Принципи навчання, як вихідні положення, що регулюють пізнавальну діяльність учнів і діяльність учителя.
2. Характеристика традиційних принципів навчання.
3. Характеристика принципів навчання у народній дидактиці.
4. Поняття про закономірності навчання школярів ЗОШ І ст. та їх класифікація.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Навчання, викладання, розвиток особистості, принципи навчання, учіння, освіта, дидактика, педагогічна діяльність, знання, уміння, навички.

Контрольні питання

1. Розкрийте суть понять «закон» і «закономірність» у дидактиці.
2. Що таке принципи навчання? У чому виявляється зв'язок принципів навчання із закономірностями навчання?
3. Розкрийте значення знання закономірностей і принципів навчання для вчителя.
4. У чому виявляється взаємозв'язок слова, наочності та практичної діяльності у навчанні?
5. Розкрийте специфіку реалізації принципів навчання у початковій школі.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Проаналізуйте визначення понять: «принцип», «закономірність», «навчання», «правила» подані в різних навчальних посібниках з педагогіки. Виберіть ті, які, на Вашу думку, найбільш повно відображають суть цих понять. Обґрунтуйте свою точку зору.
2. Підберіть цікаві правила щодо застосування принципів навчання.
3. Обґрунтуйте різні підходи вчителя до реалізації певних принципів навчання у початковій школі.
4. Проаналізуйте шкільні підручники, з погляду дотримання в них певних принципів навчання.
5. Які принципи навчання ілюструють наведені висловлювання: *«Завдання педагогіки – зробити науку до того зрозумілою і засвоюваною, щоб змусити її говорити простою, звичайною мовою».*

О. Герцен

«Знання без виховання – це меч у руках божевільного». Д. Менделєєв.

Літопис цікавих думок

Прокоментуйте народні прислів'я з позиції відображення в них принципів навчання:

Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.

Де більше науки, там менше муки.

Краще раз побачити, ніж сто разів почути.

Віднайдіть у висловлюваннях українського народу прислів'я та приказки які б відображали принципи навчання.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Чому правильне застосування дидактичних принципів несумісне з будь-яким формалізмом і догматизмом в роботі?
2. Як реалізується у навчанні єдність теорії і практики?
3. Як співвідносяться доступність навчання й індивідуальний підхід до учнів?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Навчання і розвиток у гуманістичній дидактиці.
2. Історичні аспекти виникнення дидактичних принципів.

Література: 1, 3, 6, 7, 10, 16

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ № 2 А

Принципи та закономірності навчання учнів початкової школи

1. Що виражають поняття «закономірність», «закон»?
2. Які закономірності були встановлені в античній педагогіці?
3. Які закономірності встановили Я.А. Коменський, Ф.А. Дістервег?
4. Сформулюйте закономірності Е. Торндайка, Е. Меймана.
5. Як класифікуються закономірності?
6. Які групи закономірностей виділяються в дидактиці?
7. Наведіть приклади загальних закономірностей.
8. Наведіть приклади конкретних закономірностей.
9. Що таке принцип навчання?
10. Що таке правило навчання?
11. Від чого залежить кількість принципів?
12. Від чого залежить послідовність принципів навчання?
13. У чому суть принципу спрямованості навчання на вирішення завдань освіти, розвитку і виховання?
14. У чому суть принципу науковості?
15. У чому суть принципу зв'язку теорії з практикою, з життям?
16. У чому суть принципу свідомості й активності?
17. У чому суть принципу доступності?
18. У чому суть принципу наочності?
19. У чому суть принципу систематичності й послідовності?
20. У чому суть принципу міцності засвоєння знань?

ЦІКАВО ЗНАТИ

Правила реалізації принципів навчання

Принцип свідомості

1. Навчайте так, щоб учень розумів, що, чому і як треба роботи, і ніколи механічно не виконував вказівок учителя.

2. Навчаючи, застосовуйте усі види і форми пізнавальної діяльності, поєднуйте аналіз із синтезом, індукцію з дедукцією, співставлення з протиставленням, частіше застосовуйте аналогію. Чим молодші за віком учні, тим частіше застосовуйте індукцію.

3. Добивайтесь, щоб учні розуміли суть і зміст кожного слова, речення: для цього розкривайте поняття, пояснюйте незрозумілі слова, спираючись на знання і досвід учнів, аргументуйте свої пояснення.

4. Те, що учням невідомо, логічно пов'яуйте з вивченим. Де немає логічного зв'язку між засвоєним і засвоюваним, там немає усвідомленого навчання.

5. Не забувайте, що головне – не знання предмета, а особистість, яка формується. Навчайте і виховуйте так, щоб учень не був «додатком» до навчального предмета, а навпаки – суб'єктом його активного освоєння. Пам'ятайте, що не предмет формує особистість, а вчитель своєю діяльністю.

6. Навчайте знаходити і виділяти головне і другорядне в тому, що вивчається, домагайтеся розуміння головного. Застосовуйте оптимальну кількість прикладів, але так, щоб вони не затьмарили суті головного.

7. Однією з основних підойм активності учнів є практична робота. Не забувайте організувати її на кожному уроці, впроваджуйте нові форми організації пошукової праці. Допмагайте своїм учням оволодівати найбільш продуктивними методами пізнавальної діяльності, навчайте учитися.

8. Застосовуйте диференційований підхід до навчання в умовах колективної праці: виділяйте тимчасові диференційовані підгрупи учнів, використовуйте адаптовані до їхніх можливостей навчальні матеріали, впроваджуйте принцип вільного вибору варіантів завдань, що відповідають можливостям і підготовленості учнів.

9. Частіше використовуйте запитання «чому», щоб навчити учнів мислити причинно-наслідково.

10. Не навчайте, спираючись на авторитет. Застосовуйте докази, що ґрунтуються на логічних міркуваннях. Усе аргументуйте.

11. Пам'ятайте, що знає не той учень, який переказує, а той, що на практиці застосовує свої знання.

12. Постійно вивчайте і використовуйте індивідуальні інтереси своїх учнів, розвивайте їх і спрямовуйте таким чином, щоб вони узгоджувалися з об'єктивними суспільними потребами.

13. Ширше застосовуйте у навчально-виховному процесі практичні ситуації, добивайтеся від учнів їх самостійного аналізу, розуміння й осмислення, а там, де треба, і критичної оцінки негативних явищ; виховуючи мислення, звертайте увагу на наукове обґрунтування явищ навколишньої дійсності.

14. Навчайте так, щоб знання набули сили переконань і керівництва до дії.

15. Привчайте учнів мислити й діяти самостійно. Не допускайте підказування й копіювання.

16. Пам'ятайте, що майстерність ставити запитання й вислуховувати відповіді – одна з найважливіших умов виклику і підтримання активності.

17. Зрозуміле й доступне пояснення вчителя не досягне мети, доки воно не стане предметом уваги учнів: користуйтеся всіма засобами, щоб викликати і втримати увагу учнів, знайти їхні запити й інтереси, уникайте шаблонів, не захоплюйтеся командуванням.

18. Використовуйте найновіші здобутки технології навчання: опорні

конспекти, алгоритмічні схеми, пізнавальні ігри, навчально-виховні ситуації тощо.

Принцип наочності

1. Використовуйте у навчанні той факт, що запам'ятовування предметів у натурі, на картинах або моделях відбувається краще і швидше, ніж запам'ятовування поданого словесно, усно або письмово.

2. Пам'ятайте, що дитина мислить формами, фарбами, звуками, образами взагалі: звідси доцільність наочного навчання, яке будується на конкретних образах.

3. Золоте правило: що тільки можна – діти мають сприймати відчуттями (зором, слухом, нюхом тощо). Це стосується передусім процесу початкового навчання.

4. Ніколи не обмежуйтеся наочністю – наочність не мета, а лише засіб досягнення поставленої мети.

5. Навчаючи й виховуючи, не забувайте, що поняття доходять до свідомості учнів легше, коли вони підкріплені конкретними фактами, прикладами та образами. Для розкриття їх необхідно застосовувати всі види наочності.

6. Використовуйте наочність як самостійне джерело інформації для створення проблемних ситуацій. Сучасна наочність дає змогу організувати ефективну пошукову та дослідницьку роботу учнів.

7. Стежте, щоб спостереження учнів були систематизованими і перебували у співвідношенні причини й наслідку незалежно від часу їх набуття.

8. Застосовуючи наочні засоби, розглядайте їх з учнями спочатку загалом, потім – головне й другорядне, наостанку – знову загалом.

9. Не захоплюйтеся надмірною кількістю наочних посібників: це розсіює увагу учнів і заважає досягнути головного.

10. Використовуючи наочність, актуалізуйте чуттєвий досвід учнів: уявлення, які вже склалися в дітей, конкретизуйте та ілюструйте ті поняття, які ви в них формуєте.

Принцип систематичності

1. Застосовуйте плани, схеми для ефективного засвоєння учнями системи знань. Розділяйте зміст навчання на логічно завершені частини, послідовно їх реалізуйте, привчайте до цього учнів.

2. Не ставте на уроці питань, не заносьте до плану пункти, на ґрунтовне розкриття і розгляд яких не розраховуєте.

3. Не допускайте порушення системи як у змісті, так і в способах навчання. Коли система порушена, негайно ліквідуйте прогалини, щоб запобігти неуспішності.

4. Навчальний предмет зменшена копія науки. З'ясуйте учням її систему, формуйте поняття про предмет як про відбиток науки, реальної дійсності, життя. Постійно застосовуйте міжпредметні зв'язки.

5. Не забувайте, що розуміння системи вимагає логіки, а формування її – також почуттів і емоцій. Навчайте і виховуйте, використовуючи яскраві факти з життя, літератури, кіно, телебачення, бо поняття прояснюються, а образи кличуть.

6. Застосовуйте найновіші надбання методики навчання: складайте зі своїми учнями опорні конспекти, структурно-логічні схеми, алгоритми, комп'ютерні програми тощо, які полегшують і прискорюють засвоєння знань.

7. Частіше повторюйте і вдосконалюйте, що вивчалось раніше, вводьте його у нові системи зв'язків.

Принцип міцності

1. Не дозволяйте учням пропускати заняття, ухилятися від уроків або байдикувати на них – це неминуче спричиняє до зниження міцності знань, умінь.

2. Пам'ятайте, що забування вивченого найбільш інтенсивно відбувається відразу після навчання, а тому строки й частота повторень повинні узгоджуватися із психологічними закономірностями розвитку дітей того чи іншого віку.

3. Важливою формою зміцнення знань є їх самостійне повторення учнями. Організуйте його й заохочуйте. Ширше застосовуйте, вміло скеровуйте процеси взаємонавчання. Часто якості, яких не може тривалий час сформулювати вчитель, легко і просто засвоюються під час взаємонавчання.

4. Контролюйте внутрішні фактори (розсіяність, побічні думки, заняття сторонніми справами тощо) й зовнішні (запізнення, порушення дисципліни тощо), що відволікають увагу учнів.

5. Заощаджуйте сили учнів. Перевіряйте домашні самостійні роботи, правильно визначайте їхній обсяг, погоджуйте свої дії з іншими учителями-предметниками.

6. Привчайте кожного учня працювати згідно з його здібностями й можливостями й водночас на повну силу. Боріться з лінощами, формуйте оптимальний темпоритм діяльності.

7. Не допускайте закріплення в пам'яті учнів хибно сприйнятих знань.

8. Не приступайте до вивчення нового, попередньо не виробивши в учнів двох найважливіших якостей: інтересу та позитивного ставлення до нього.

9. Стежте за логікою подачі навчального матеріалу. Знання й переконання, які логічно пов'язані між собою, засвоюються міцніше, ніж роздіблені.

10. Навчайте і виховуйте так, щоб учні на всіх етапах не тільки активно сприймали, а й не менш активно діяли; діяльність – основа розвитку.

Принцип доступності

1. Не забувайте настанови Я.А. Коменського: усе, що підлягає

вивченню, повинно бути розподілено відповідно до віку так, щоб пропонувалося для вивчення лише те, що доступне для сприймання.

2. Зміст і способи навчання повинні дещо випереджати розвиток учнів. Вивчайте і враховуйте досвід своїх вихованців, їхні інтереси, запити, спирайтеся на них у своїй роботі.

3. У процесі навчання обов'язково враховуйте індивідуальну навчальність учнів, темпи просування кожного вперед, об'єднуйте в диференційовані підгрупи учнів з близькими характеристиками цих якостей, досягайте мети, поступово нарощуючи вимоги.

4. Стежте за тим, щоб усі причини, що гальмують навчально-виховний процес, вчасно виявлялися, усувалися або зводилися до мінімуму.

5. Навчання передбачає певну напруженість. Коли вона відсутня, учні відвикають працювати на повну силу. Темпи навчання, що встановлюються учнями, як правило, набагато нижчі за доступні для них. Відповідно до конкретних умов встановлюйте оптимальні темпи, за потреби змінюйте їх.

6. Застосовуйте найновіші досягнення теорії: конкретні завдання розв'язуйте за допомогою «маленьких кроків» навчання, узагальнені прийоми мислення формуйте за допомогою «збільшених кроків».

7. Ширше застосовуйте аналогію, порівняння, співставлення, протиставлення: давайте поштовх дитячій думці, покажіть, що навіть найскладніші знання доступні для розуміння у шкільному віці.

8. Вивчаючи новий і складний матеріал, залучайте до роботи передусім сильних учнів, а закріплюючи і перевіряючи – середніх і слабких.

9. Поспішайте повільно! Не форсуйте без потреби навчально-виховний процес, не прагніть швидкого успіху: педагогічні можливості зниження бар'єру доступності не безмежні.

10. Не сприймайте миттєвий проблиск думки учня за справжній акт пізнання, використовуйте його як початок навчальної праці.

Принцип науковості

1. Прагніть до нового як у змісті, так і в методах навчання.

2. Систематично інформуйте учнів про нові досягнення в науці, техніці, культурі, виробництві, суспільному житті, пов'язуйте їх з набутими знаннями, зміцнюйте систему знань новими зв'язками.

3. Не зводьте ознайомлення з новими ідеями, сприйняття нового до ізолюваного акту: розглядайте кожне явище у нових зв'язках та опосередкуваннях (відношеннях).

4. Ознайомлюйте учнів з біографіями видатних учених, їх внеском у розвиток науки. Висвітлюйте послідовну боротьбу вчених за мирне використання результатів наукових відкриттів.

5. Розкривайте учням методи наукового дослідження, а також залежність результатів дослідження від методів.

6. Застосовуйте найновішу наукову термінологію, будьте у курсі

останніх досягнень педагогіки, психології, методики та свого навчального предмета.

7. Розкривайте генезис наукового знання, «ембріологію істини», послідовно реалізуйте вимогу історизму щодо висвітлення явищ.

8. Пам'ятайте, що методи викладення мають відображати методи наукового пізнання.

9. Головну увагу приділяйте ключовим проблемам наукової інформації, розкривайте перед учнями головні ідеї наукових досягнень, привчайте учнів постійно стежити за науковою інформацією.

10. У старших класах не обминайте увагою суперечливі наукові проблеми, спірні етико-моральні питання. У доступній формі розкривайте їхню суть і зміст, перспективні шляхи розв'язання творчих завдань.

Принцип зв'язку навчання з життям

1. Навчайте й виховуйте так, щоб учень відчув, зрозумів і переконався, що стати освіченим і вихованим – найважливіша життєва необхідність людини.

2. Навчайте й виховуйте, ідучи від життя до знань або від знань до життя: зв'язок знання з життям – обов'язковий.

3. Навчаючи, завжди враховуйте запас знань і життєвий досвід учнів. Пам'ятайте, що суспільство, сучасне виробництво розвиваються стрімко, зростає інформованість, і те, чого не знали колишні ваші вихованці, може бути відомим їхнім нинішнім ровесникам.

4. Постійно формуйте думку, що наука розвивається під впливом практичних потреб суспільства, наводьте конкретні приклади.

5. Розповідайте учням про нові технології, прогресивні форми і методи праці, сучасні виробничі відносини, ознайомлюйте їх з основами НОП.

6. Наполегливо привчайте учнів застосовувати набуті знання, вміння, навички в життєвих ситуаціях, корегувати теорію практикою і практику теорією.

7. Навчаючи, повсякчас звертайтеся до навколишнього середовища, виробництва, повсякденної практики як джерела знань, а також галузі застосування цих знань.

8. Складайте й розв'язуйте з учнями задачі та приклади на виробничу тематику, використовуйте для цього досягнення передовиків праці свого села або міста, району, області, залучайте до їхнього аналізу та перевірки виробничників, батьків.

9. Проблемно-пошукові, евристичні та дослідницькі завдання – кращий засіб вироблення зв'язків теорії з практикою: широко застосовуйте їх у різноманітних сполученнях.

10. У навчально-виховному процесі поєднуйте розумову діяльність з практичною, у процесі якої засвоюються 85 відсотків знань.

Таблиця 2

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3-4

Тема: Методи і засоби навчання

План

1. Поняття про метод і прийом навчання.
2. Проблема класифікації методів навчання.
3. Характеристика методів навчання за типом пізнавальної діяльності учнів.
4. Характеристика методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
5. Характеристика методів контролю і самоконтролю в навчанні.
6. Проблема вибору методів навчання.
7. Засоби навчання.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Метод навчання, прийом навчання, класифікація методів, словесні, наочні, практичні методи, пояснювально-ілюстративні, репродуктивні методи, метод проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі методи, методи стимулювання і мотивації, контролю і самоконтролю, засіб навчання.

Контрольні питання

1. Чим зумовлено різні підходи до класифікації методів навчання?
2. Охарактеризуйте особливості використання методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
3. Дайте характеристику групи методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
4. Охарактеризуйте методи контролю та самоконтролю в навчанні.
5. Які види наочності використовують при застосуванні методу ілюстрування, а які – демонстрування?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Запропонуйте поєднання найбільш ефективних методів навчання для формування в учнів теоретичних знань. Охарактеризуйте їх.
2. Пригадайте та запишіть 2-3 фрагменти уроків зі свого шкільного життя, на яких були використані певні методи навчання, та проаналізуйте з позиції доцільності їх поєднання.
3. Визначте переваги і вади класифікації методів навчання за джерелом знань. Обґрунтуйте свою думку.
4. Визначте переваги і вади класифікації методів навчання за рівнем пізнавальної діяльності учнів.
5. Опрацюйте працю В. Сухомлинського «Павлиська середня школа» (Розумове виховання і питання методики навчання) та випишіть

рекомендації щодо використання методів навчання у педагогічній практиці.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова В. О. Сухомлинського: *Знати – це означає уміти застосовувати знання*. Викладіть свої міркування. Випишіть із праць цього видатного педагога міркування, що розкривають тему.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Чому неможливо знайти універсальний метод навчання, який можна було б використовувати в різних умовах і ситуаціях?
2. Чому в навчальних програмах і підручниках немає конкретних рекомендацій про те, які саме методи навчання необхідно використовувати?
3. Які основні фактори покладено в основу класифікації методів навчання? Розкрийте сутність найбільш обґрунтованих.

Тематика рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Основні підходи до класифікації методів навчання у сучасній дидактиці.
2. Практичні методи навчання: мета та специфіка використання.

Література: 2, 4, 6, 8, 9, 10, 14, 18.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ № 3-4

Методи і засоби навчання

***“Не в кількості знань полягає освіта,
а в повному розумінні й
майстерному застосуванні
всього того, що знаєш”.***

Ф. Дістервег

Дайте відповідь на запитання

1. Чим зумовлено різні підходи до класифікації методів навчання?
2. Охарактеризуйте особливості використання методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
3. Дайте характеристику групи методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
4. Охарактеризуйте методи контролю та самоконтролю в навчанні.
5. Які види наочності використовують при застосуванні методу ілюстрування, а які – демонстрування?
6. Що слід розуміти під поняттям методами навчання?
7. Які складові частини виділяються в структурі методу?
8. Які загальні функції виконують методи навчання?
9. Чим можна пояснити різні підходи до класифікації методів навчання?
10. Які класифікації методів навчання вам відомі?

Дайте визначення понять:

- Метод навчання
- Прийом навчання
- Бесіда
- Пояснення
- Розповідь
- Лекція
- Вправи
- Практичні роботи
- Графічні роботи
- Ділова гра.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Бесіда – діалогічний метод навчання, за якого вчитель із допомогою вдало поставлених питань спонукає учнів відтворювати раніше набуті знання, робити самостійні висновки-узагальнення на основі засвоєного фактичного матеріалу. (Волкова Н.П.)

Бесіда – словесний питально-відповідальний метод навчання, завдання якого спонукати учнів до актуалізації відомих і засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнень. (Чайка В.)

Вправи – цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій та операцій (розумових, практичних) для формування навичок і вмінь. (Волкова Н.П.)

Графічні роботи – відображення знань учнів у кресленнях, графіках, діаграмах, гістограмах, таблицях, ілюстраціях, ескізах, замальовках із натури. (Волкова Н.П.)

Дедукція – спосіб міркування, за якого частковий висновок робиться лише логічним шляхом від загальних положень (перехід від загальних положень до одиничних). (Волкова Н.П.)

Демонстрація – наочно-чуттєве ознайомлення учнів з явищами, процесами, об'єктами в їх природному вигляді. (Мойсеюк Н.Є.)

Демонстрування (метод) – показ рухомих засобів наочності, приладів, дослідів, технічних установок тощо. (Волкова Н.П.)

Ділова гра – діалог на професійному рівні, в якому відбуваються зіткнення різних думок, пропозицій, взаємна критика гіпотез, їх обґрунтування, що призводить до появи нових знань і уявлень. (Волкова Н.П.)

- Дискусія** – в педагогіці один із словесних методів навчання, розрахований на колективне, фронтальне обговорення проблем, спосіб активної взаємодії вчителя та учнів. (Боднар В.І.)
- Дискусія (навчальна)** – метод навчання, суть якого полягає в обміні поглядами з конкретної проблеми, щоб набуття нових знань, зміцнити власну думку, формувати вміння її відстоювати. (Чайка В.М.)
- Диспут** – метод навчання, суть якого полягає в цілеспрямованому зіставленні різних поглядів на наукову чи суспільну проблематику щоб формувати в учнів оцінювальні судження, зміцнювати світоглядні позиції. (Чайка В.)
- Дослідні роботи** – пошукові завдання, проекти, що передбачають індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань учнів, використовують на факультативних, гурткових заняттях з метою підготовки учнів до виконання навчальних завдань на найвищому рівні пізнавальної активності та самостійності. (Волкова Н.П.)
- Електронна книга** – навчальний засіб, озвучені сторінки якого відображаються на екрані дисплея; сукупність комп'ютерних файлів, об'єднаних в єдину оболонку, що дає змогу користувачу ознайомитися з певною інформацією. (Волкова Н.П.)
- Засоби навчання** – допоміжні матеріально-технічні засоби, які виконують специфічні дидактичні функції. (Волкова Н.П.)
- Ілюстрація** – показ і сприймання предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою карт, плакатів, портретів, фотографій, малюнків, схем, репродукцій тощо. (Мойсеюк Н.Є.)
- Ілюстрування (метод)** – оснащення ілюстраціями статичної (нерухомої) наочності, плакатів, малюнків, картин, карт, схем та ін. (Волкова Н.П.)
- Індукція** – спосіб міркування, при якому висновок отримують на основі аналізу окремих фактів (перехід від одиничних фактів до загальних положень). (Волкова Н.П.)
- Інструктаж** – короткі, лаконічні, чіткі вказівки (рекомендації) щодо виконання дії. (Волкова Н.П.)
- Інтерактивна гра** – метод навчання, заснований на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки. (Волкова Н.П.)
- Лабораторні роботи** – вивчення у школі природних явищ за допомогою спеціального обладнання. (Волкова Н.П.)
- Лекція** – інформативно-доказовий виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу. (Волкова Н.П.)
- Лекція** – розгорнутий, організований в доступній формі систематичний і послідовний виклад сутності теоретичної проблеми або проблеми соціально-політичного, морального, етичного, естетичного змісту. (Зайченко І.В.)

Методи контролю – це способи, з допомогою яких визначається результативність навчально-пізнавальної та інших видів діяльності учнів і педагогічної роботи вчителя. (Зайченко І.В.)

Метод навчання – взаємопов'язана діяльність викладача та учнів, спрямована на засвоєння учнями системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток. (Волкова Н.П.)

Метод навчання – шлях навчально-пізнавальної діяльності учнів до результатів, визначених завданнями навчання. (Мойсеюк Н.Є.)

Метод навчання – спосіб упорядкованої, взаємозв'язаної діяльності учителя й учнів, спрямованої на розв'язання завдань навчання. (Мойсеюк Н.Є.)

Метод навчання – це шлях, яким здійснюється рух досвіду суб'єкта навчання, його розвиток; це шлях пов'язаний з діяльністю вчителя та учнів з досягнення цілей навчання. (Малафійк І.В.)

Методи навчання – це способи спільної діяльності учителя й учнів, спрямовані на вирішення завдань навчання (Зайченко І.В.)

Методи навчання – способи співпраці вчителя і учнів, до складу яких входять прийоми, дії й операції, що забезпечують здійснення завдань освіти, навчання і виховання учнів. (Боднар В.І.)

Метод проектів – метод пошуку, організація процесу навчання, за якою учні набувають знань та вмінь у ході планування й виконання практичних завдань – проектів, що поступово ускладнюються. (Волкова Н.П.)

«Мозковий штурм» – метод колективного обговорення проблеми, яка вимагає нетрадиційного вирішення. (Мойсеюк Н.Є.)

Пізнавальна гра – метод навчання, що допомагає учневі самостійно орієнтуватися у мотивах вчинків дійової особи, обирати і втілювати зовнішні прояви її внутрішнього світу, прогнозувати педагогічний вплив. (Волкова Н.П.)

Пізнавальні (дидактичні) ігри – це спеціально створені ситуації, які моделюють явища, що вивчаються. (Мойсеюк Н.Є.)

Пояснення – словесне тлумачення понять, явищ, слів, термінів, принципів дій, прикладів тощо. (Волкова Н.П.)

Пояснення – розкриття вчителем найсуттєвіших властивостей того, що вивчається. його внутрішньої структури, зв'язку з іншими об'єктами; здійснюється у формі розповіді, бесіди, лекції та ін. (Зайченко І.В.)

Пояснення – словесний метод навчання, основне завдання якого – розкрити причинно-наслідкові зв'язки і закономірності у розвитку природи, людського суспільства і людського мислення. (Чайка В.)

Практичні роботи – застосування знань учнями у ситуаціях, наближених до життєвих. (Волкова Н.П.)

Приєм навчання – сукупність конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню проміжної (допоміжної) мети конкретного методу. (Волкова Н.П.)

Розповідь – образний, динамічний, емоційний виклад інформації про різні явища і події. (Волкова Н.П.)

Розповідь – це монологічний виклад навчального матеріалу, який використовується для послідовного, систематизованого, дохідливого, емоційного повідомлення знань. (Мойсеюк Н.Є.)

Розповідь – це монологічний виклад навчального матеріалу, який використовується для послідовного та емоційного повідомлення знань. (Чайка В.)

Рольова гра – імпровізоване розігрування заданої ситуації. (Волкова Н.П.)

Самостійне спостереження – безпосереднє споглядання та сприймання явищ дійсності. (Волкова Н.П.)

ЦІКАВО ЗНАТИ

*“Далеко не кожний стане ученим, письменником,
артистом,
далеко не кожному призначено
винайти порох, але майстром
у своїй праці повинен стати кожний...”*
Василь Сухомлинський

Термін **метод** (від грец. *methodos*) означає спосіб пізнання явищ природи і суспільства.

Американський педагог К. Керр виділяє чотири глобальні «революції» в галузі методів навчання залежно від того, який засіб навчання переважає (1972).

Перша полягає в тому, що замість учителів – батьків навчанням почали займатися вчителі-професіонали.

Друга «революція» полягала в тому, що на зміну усному слову прийшло писемне.

Третя – ввела у навчання друковане слово; четверта, що відбувається в наші дні, передбачає часткову заміну деяких методик комп'ютерними технологіями.

***

Дещо з історії розвитку теорії методів навчання.

Найдавнішою формою передачі соціального досвіду дорослих дітям був показ зразка дій, багаторазове їх повторення та відтворення, тобто **репродуктивний метод**. У ролі вчителів були батьки, дорослі, з якими жила дитина, і навчання відбувалося, як правило, індивідуально. З виникненням писемності навчання почало здійснюватись у школах переважно через заучування текстів і точне їх відтворення. Такий спосіб навчання пізніше дістав назву **схоластично-догматичного**, а методи, яким воно здійснювалося, – **догматичних**.

Я.-А. Коменський різко критикував словесно-догматичні методи навчання і обстоював **забезпечення самостійного чуттєвого пізнання** як основу активності учня. Він писав: «...усе, що тільки можна, давати для сприймання чуттям, а саме: видиме – для сприймання зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, те, що підлягає смакові, доступне дотикові – через дотик. Якщо будь-які предмети відразу можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу сприймаються кількома чуттями...» (Я.-А. Коменський.)

«Сукупність прийомів і становить конкретну тактичну систему, яка веде до досягнення стратегічної мети навчання» (И.Я Лернер).

***

Відомо кілька підходів до класифікації методів.

До 70-х років поширеними і визнаними класифікаціями були такі:

- за джерелом знань – словесні, наочні, практичні (Н.М.Верзилін, Є.Я. Голант, Є.І. Перовський);
- за основною дидактичною метою – методи набуття нових знань, формування вмінь і навичок, закріплення, застосування, перевірки (М.О.Данилов, Б.П.Єсипов);
- за ступенем активності учнів – методи пасивні й активні (Є.Я.Голант).

У 80-х роках активно розвивалась теорія змісту і методів навчання. Відповідно до цього була створена класифікація методів навчання за рівнем включення у продуктивну (творчу) діяльність – М. І.Я.Лернер.

Прес-метод – використовується тоді, коли в процесі навчання виникають дискусійні питання, з яких учні повинні зайняти визначену позицію. На допомогу пропонуються матеріали, в яких визначено чотири етапи прес-методу:

- 1) *позиція* – я вважаю, що... (учень пояснює, у чому полягає його точка зору,
- 2) *обґрунтування* – тому, що... (наводить докази на підтримку власної позиції),
- 3) *приклад* – на прикладі, ... (наводить факти, які демонструють його докази),
- 4) *висновки* – тому... (узагальнює свою думку, робить висновок про те, що необхідно робити).

Цей метод допомагає учням пояснити свої думки та сформулювати їх у виразній та стислій формі.

«**Мозковий штурм**» – метод колективного обговорення проблеми, яка вимагає нетрадиційного вирішення.

Робота проводиться в таких етапах: генерація ідей, аналіз проблемної ситуації і оцінки ідей, генерація контрідей.

Генерація ідей проходить в групах за певними правилами. На етапі

генерації ідей будь-яка критика заборонена. Заохочуються репліки, жарти, невимушена обстановка. Потім одержані в групах ідеї систематизуються, об'єднуються за загальними принципами і підходами. Далі розглядаються можливі перешкоди реалізації відібраних ідей. Оцінюються критичні зауваження учасників. Остаточно відбираються лише ті ідеї, які не були відхилені критичними зауваженнями та контрідеями.

***

Спираючись на педагогічний досвід, спеціальні психологічні дослідження, можна сформулювати загальні вимоги щодо оптимального поєднання методів навчання. Вибір їх залежить від:

- *навчальної дисципліни*. Виділяють методи, які успішно використовують у процесі вивчення: всіх навчальних дисциплін (пояснення, бесіда, робота з книгою тощо); певної групи предметів (лабораторні, дослідні роботи тощо);

- *теми уроку, його мети* (навчальної, виховної, розвиваючої). На уроці засвоєння нових знань доцільно використовувати бесіду, розповідь, демонстрацію або ілюстрацію. Урок перевірки і корекції знань, умінь і навичок потребує використання методу вправ, тестів, контрольної, самостійної роботи;

- *змісту і структури навчального матеріалу*. Якщо матеріал складний, не пов'язаний з раніше засвоєними учнями знаннями, використовують переважно словесні методи. За умови, що матеріал невеликий за обсягом і знайомий учням, застосовують практичні методи навчання;

- *часу, відведеного на засвоєння матеріалу*. Перевагу надають методам, за використання яких навчальна мета досягається при менших затратах часу;

- *навчально-матеріальної бази школи*. Добре обладнані навчальні кабінети, наявність наочних посібників сприяють широкому використанню методів демонстрації, ілюстрації, лабораторних, дослідних робіт;

- *вікових особливостей навчально-пізнавальної діяльності учнів*, їх індивідуальних можливостей та рівня загальної підготовленості класу;

- *черговості уроку за розкладом занять*. Недоцільно проводити контрольну, самостійну роботу або пояснювати складний за змістом матеріал на останніх уроках, після уроку фізкультури тощо;

- *здібностей, нахилів майстерності вчителя*. Одні вчителі добре розповідають, інші вдало організовують дискусію, пізнавальні ігри. Вчитель повинен використовувати не лише методи, які йому найкраще вдаються, а й постійно вдосконалювати свою майстерність.

Піраміда засвоєння інформації учнями

(середній рівень засвоєння)

Лекція

(5 %)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема: Процес навчання та його структура

План

1. Навчання як процесуальне явище.
2. Компоненти процесу навчання.
3. Взаємозв'язок основних функцій процесу навчання.
4. Психолого-педагогічні основи навчально-пізнавальної діяльності учнів.
5. Структура діяльності вчителя.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Навчання, викладання, учіння, процес, компоненти процесу навчання, функції процесу навчання, структура діяльності вчителя, процес засвоєння знань

Контрольні питання

1. Розкрийте сутність кожного структурного компонента процесу навчання.
2. У чому полягає виховна функція навчання і якими засобами її можна реалізувати?
3. У чому полягає розвивальна функція навчання і якими шляхами вона реалізується?
4. Розкрийте взаємозв'язок основних функцій навчання.
5. Охарактеризуйте компоненти структури діяльності вчителя.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Ознайомтесь зі змістом Державної національної програми «Освіта» і випишіть завдання удосконалення навчального процесу.
2. На основі самостійно опрацьованої літератури, охарактеризуйте основні взаємозв'язки компонентів процесу навчання.
3. Користуючись підручниками і посібниками з педагогіки доведіть, що процес навчання є системою.
4. Обґрунтуйте положення про те, що процес навчання є процесом триєдиним.
5. Занотуйте важливі міркування з педагогічних праць Я.-А. Коменського, К.Д. Ушинського, В.О. Сухомлинського, які стосуються сутності навчання.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова Ш. Амонашвілі про вчителя: «Вчитель – це скло через яке дитина дивиться на життя». Викладіть свої міркування. Випишіть із праць цього видатного педагога міркування, що розкривають тему.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Охарактеризуйте основні види навчання. Поміркуйте та розкрийте їх особливості.
2. Які способи доцільно використовувати для стимулювання учнів до активної навчальної діяльності?
3. Керівна роль у процесі навчання належить учителю. Чи можливо за такого підходу забезпечити самостійну пізнавальну активність учнів?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Основні шляхи формування в учнів початкових класів інтересу до знань.
2. Функції процесу навчання та їх роль у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Література: 2, 4, 6, 8, 10, 14, 17, 20

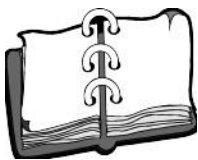
ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ № 5

Процес навчання та його структура

Дайте відповіді на запитання

1. Назвіть складові компоненти процесу навчання.
2. Функції процесу навчання.
3. Структура процесу навчання.
4. Розкрийте сутність діяльності вчителя в навчальному процесі.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Навчання – упорядкована взаємодія учителя та учнів, спрямована на досягнення завдань освіти. (Мойсеюк Н.Є.)

Викладання – діяльність учителя в процесі навчання, яка передбачає постановку мети співпраці з учнями і її реалізацію (повідомлення нових знань, організацію всіх процесів, пов'язаних із засвоєнням, закріпленням, застосуванням знань, перевіркою та оцінкою результатів навчання). (Мойсеюк Н.Є.)

Учіння – діяльність учня, результатом якої є знання, уміння, навички, способи діяльності, готовність до самостійного навчання, творчої праці, життя. (Мойсеюк Н.Є.)

Запам'ятовування – процес пам'яті, завдяки якому відбувається закріплення

нового через поєднання його з набутих раніше. (Волкова Н.П.)

Оптимізація процесу навчання – управління навчанням на основі всебічного врахування його закономірностей, принципів, сучасних форм і методів, особливостей, внутрішніх і зовнішніх умов з метою досягнення найвищої його ефективності. (Волкова Н.П.)

Процес – це розвиток якогось явища, що відображає закономірну, послідовну, неперервну зміну моментів розвитку, що сліднують один за одним. (Зайченко І.В.)

Процес навчання – це динамічна взаємодія (співробітництво, партнерство) учителя та учнів, спрямована на засвоєння учнем в активній навчально-пізнавальній діяльності змісту освіти, самовизначення особистості, становлення культури її життєдіяльності. (Мойсеюк Н.Є.)

Зміст навчання – визначається навчальним планом, державними навчальними програмами і підручниками з даного предмету. (Зайченко І.В.)

Зміст навчання – у загальноосвітній школі визначається навчальними програмами і підручниками (Мойсеюк Н.Є.)

Освітня функція процесу навчання передбачає, в першу чергу, засвоєння наукових знань, формування спеціальних і загальнонавчальних умінь і навичок. (Зайченко І.В.)

Виховна функція формує в учнів світогляд, моральні, трудові, естетичні, етичні уявлення, погляди, переконання, способи відповідної поведінки і діяльності в суспільстві, систему ідеалів, відношень, потреб, фізичну культуру, тобто сукупність якостей особистості. (Зайченко І.В.)

Наукові знання передбачають факти, поняття, закони, закономірності, теорії, узагальнену картину світу. (Зайченко І.В.)

Спеціальні уміння і навички – це специфічні для певного навчального предмета і галузі науки практичні уміння й навички.

Ціль навчання – це ідеальне мисленнєве передбачення кінцевого результату процесу навчання, це те, до чого прагнуть педагог і учень (Мойсеюк Н.Є.)

Мета освіти (загальна) виражається в державних документах, а потім конкретизується в програмах з окремих навчальних предметів, підручниках, навчальних посібниках для учителів, дидактичних матеріалах для учнів (Мойсеюк Н.Є.)

ЦІКАВО ЗНАТИ

“Навчання – це зміна здивування розумінням”.

В. Кротов

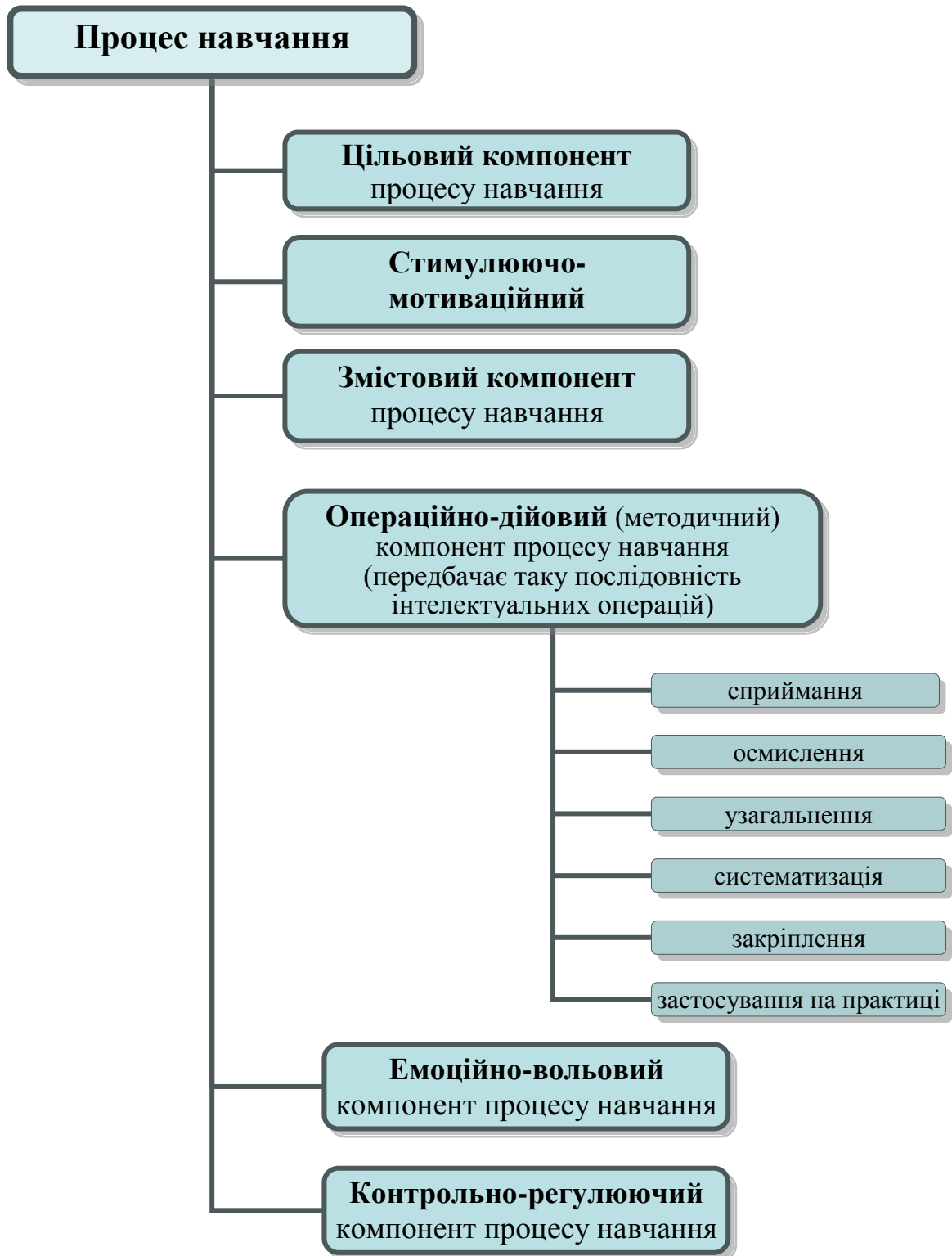
Навчальний (дидактичний) процес містить такі способи взаємодії вчителя та учня:

Діяльність педагога	Діяльність учнів
<ol style="list-style-type: none"> 1. Роз'яснення учням мети і завдань навчання. 2. Повідомлення нових знань. 3. Управління процесом усвідомлення і набуття знань, умінь. 4. Управління процесом пізнання наукових закономірностей і законів. 5. Управління процесом переходу від теорії до практики. 6. Організація евристичної і дослідницької діяльності. 7. Перевірка, оцінка змін у навчанні і розвитку учнів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення позитивної мотивації навчання. 2. Сприйняття нових знань, умінь. 3. Аналіз, синтез, порівняння, співставлення, систематизація. 4. Пізнання закономірностей і законів, розуміння причинно-наслідкових зв'язків. 5. Набуття умінь і навичок, їх систематизація. 6. Самостійне розв'язання навчальних проблем. 7. Самоконтроль, самодіагностика досягнень.

Таблиця 4-а

Таблиця 4-б

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6.

Тема: Зміст освіти в сучасній школі

План

1. Проблема формування і реалізації змісту освіти в сучасних умовах.
2. Державний, регіональний та шкільний компоненти змісту освіти.
3. Основні документи, що визначають зміст освіти в сучасній українській школі.
4. Державний стандарт освіти та його складові.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Зміст освіти, теорії формування змісту освіти, знання, уміння, навички, компоненти змісту освіти, навчальний план, програма, державний і шкільний компоненти загальної середньої освіти, підручник, посібник, види освіти.

Контрольні питання

1. У чому полягають особливості освітньої системи в Україні?
2. Розкрийте специфіку державного, регіонального та шкільного компонентів змісту освіти.
3. Які основні документи визначають зміст освіти в сучасній українській школі?
4. Охарактеризуйте основні складові Державного стандарту початкової загальної освіти.
5. Розкрийте зміст та обґрунтуйте взаємозв'язки понять: «навчальний план», «навчальна програма», «підручник» і «посібник».

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Охарактеризуйте основні шляхи гуманізації змісту освіти в сучасній загальноосвітній школі.
2. Опрацювавши нормативно-правові документи, розкрийте шляхи вдосконалення змісту освіти відповідно до Закону України «Про освіту» та Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ ст.).
3. Опрацюйте різні теорії формування змісту освіти, порівняти їх сильні і слабкі сторони.
4. Проаналізуйте навчальну програму з будь-якого предмета початкової школи щодо реалізації змісту освіти.
5. Дайте характеристику базового навчального плану середньої загальноосвітньої школи України. Проаналізуйте критерії відбору основ наук, що вивчаються в середній школі.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова Г. Лейбніца:

Той, хто тримає в руках освіту, здатний змінити обличчя Землі.

Викладіть свої міркування. Випишіть висловлювання видатних педагогів щодо ролі освіти у житті людини.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Поміркуйте, які об'єктивні і суб'єктивні фактори впливають на зміст шкільної освіти?
2. Яким чином забезпечується єдність і взаємозв'язок загальної, політехнічної і професійної освіти в школі і ПТУ?
3. Які завдання постають перед учителем при здійсненні аналізу навчального матеріалу підручника?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Компоненти змісту освіти.
2. Стратегія розвитку варіативної освіти в Україні.

Змістові лінії та конкретні очікувані результати

- Мовно-літературна освітня галузь (українська мова і література, мови і літератури національних меншин);
- Іншомовна освітня галузь;
- Математична освітня галузь;
- Природнича освітня галузь;
- Технологічна освітня галузь;
- Інформатична освітня галузь;
- Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь;
- Фізкультурна освітня галузь;
- Громадянська та історична освітня галузь;
- Мистецька освітня галузь.

Учительство може використовувати новий **Стандарт початкової освіти** для створення навчальних програм предметів або курсів.

Навчальні програми предметів або курсів розробляють учителі з урахуванням мети і загальних цілей у рамках кожної з дев'яти освітніх галузей. В Україні розпочинається реформа загальної середньої освіти. Від вересня 2018 року всі першокласники країни навчатимуться за новим Державним стандартом початкової загальної освіти (далі по тексту Стандарт початкової освіти). Від вересня 2017 року проект нового Стандарту початкової освіти апробуватиметься. Для цього відібрано 100 шкіл з усіх областей України.

Проект Стандарту початкової освіти, апробація якого відбудеться незабаром, викладено у цьому документі.

Проект містить пропозиції щодо:

1. мети і принципів організації освітнього процесу в початковій школі;
2. механізмів управління змістом у початковій освіті через новий Стандарт початкової освіти;
3. загальної характеристики змісту навчання, що охоплює перелік освітніх галузей у початковій школі;
4. використання проекту Стандарту початкової освіти в діяльності вчителя/вчительки;
5. державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учня/учениці, поданих через мету, загальні цілі, уміння і загальні очікувані результати навчання за освітніми галузями;
6. змістових ліній та конкретних очікуваних результатів навчання в рамках кожної освітньої галузі;
7. співвідношення між освітніми галузями і гранично допустимого навантаження, що подано в Базовому навчальному плані.

КОМУ І ДЛЯ ЧОГО?

Проектом нового СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ будуть користуватися:

- учителі початкових класів пілотних шкіл, які – апробуватимуть нову Модельну навчальну програму, модифікуючи її та пристосовуючи до потреб учнів, – зможуть укласти навчальні програми предметів або курсів на засадах інтеграції;
- керівники пілотних шкіл, які – розроблятимуть робочі навчальні плани на основі Експериментального навчального плану, затвердженого Міністерством освіти і науки України, – створюватимуть належне освітнє середовище;
- управління освіти органів місцевого самоврядування, які – будуть супроводжувати впровадження нового Стандарту початкової освіти, – забезпечуватимуть належні умови освітнього процесу;
- обласні органи управління освітою, які – забезпечуватимуть впровадження нового Державного стандарту початкової освіти;
- Міністерство освіти і науки, яке – розробить і затвердить Типові навчальні плани і Модельні навчальні програми предметів або курсів, – організовуватиме забезпечення навчально-методичними комплектами, – підтримуватиме національну електронну платформу;
- батьки, які – розумітимуть логіку організації освітнього процесу, – слідкуватимуть за тим, як розвиваються вміння дітей.

Державний стандарт початкової загальної освіти визначає, що саме мають знати й уміти учні по закінченню певного циклу навчання, окреслює ідейні засади та принципи навчально-виховного процесу, логіку його організації тощо. Користуючись Стандартом, учителі зможуть

розробляти свої навчальні програми та курси на основі інтеграції предметів. Адже Стандарт визначає **спільні очікувані результати**, які учень має досягнути за певний період. А шляхи досягнення цих результатів – тобто навчальні програми – можуть бути різними.

- На основі Стандарту, МОН має розробити і затвердити Типові навчальні плани і Модельні навчальні програми предметів або курсів, а також організувати забезпечення загальноосвітніх початкових закладів навчально-методичними комплектами.

Що передбачає проект Стандарту?

- Стандарт проголошує презумпцію талановитості дитини, рівний доступ до освіти і відсутність будь-яких форм дискримінації.
- Серед принципів цього стандарту:
- – *цінність дитинства* – тобто відповідність вимог віковим особливостям дитини;
- – *радість пізнання та розвиток особистості* – тобто плекання самостійності та незалежного мислення замість «навченої безпорадності»;
- – *принципи здоров'я та безпеки* – формування здорового способу життя та створення безпечних умов для фізичного та психоемоційного розвитку дітей.

Стандарт передбачає **інтегроване навчання** в початковій школі.

Зміст початкової освіти розроблено на основі компетентнісного підходу

Що таке компетентності?

Стандарт дає таке визначення: це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати навчальну діяльність.

Тобто не знання заради знань – а вміння їх застосовувати в реальному житті. Якщо ще стисліше: не *що* ти знаєш – а *як* ти цим вмієш користуватися. Саме тому в Стандарті постійно вказуються прив'язки до досвіду дитини та можливостей застосувати здобуті знання на практиці.

Навіщо вводиться інтеграція?

Дитина в ранньому віці сприймає світ цілісно, а не по-предметно. Тому навчання в початковій школі буде інтегрованим – предмети будуть об'єднуватись довкола цікавих для дитини тем чи проблем.

Проект Стандарту вводить інтегрований підхід у навчанні. При цьому варто розуміти, що інтеграція предметів вже давно не є чимось експериментальним – тож в українських школах впроваджується не щось абсолютно нове та неперевірене.

Як буде реалізовуватись така інтеграція?

Пропонується **інтегрувати сім освітніх галузей у курс «Я досліджую світ»**.

Окремими навчальними предметами залишаються **іноземна мова, фізкультура та мистецтво**.

Звичні для нас «**українська мова**» та «**математика**» пропонується теж інтегрувати, але не повністю. З 4-х годин на тиждень вивчення математики один урок викладатиметься в рамках інтегрованого курсу, а інші три – як окремі навчальні предмети.

Так само з українською мовою. Автори стандарту пропонують 2 години цього навчального предмету викладати в рамках курсу «Я досліджую світ», а решту 5 – як окремий предмет «Українська мова».

Які освітні галузі визначає Стандарт?

Загалом їх 9 (у дужках наводимо скорочення, яке використовується в індексі державних вимог до обов'язкових результатів навчання):

- **Мовно-літературна (МОВ)**
- **Математична (МАО)**
- **Природнича (ПРО)**
- **Технологічна (ТЕО)**
- **Інформатична (ІФО)**
- **Соціальна і здоров'язбережна (СЗО)**
- **Фізкультурна (ФІО)**
- **Громадянська та історична (ГІО)**
- **Мистецька (МІО)**

У Стандарті для кожної освітньої галузі спершу вказується **загальна ціль**, на реалізацію якої спрямовані «загальні очікувані результати» (ЗОР) та «конкретні очікувані результати» (КОР). Ці загальні цілі виписані одразу після назви освітньої галузі.

Загальні очікувані результати (ЗОРу) вказують на рівень розвитку кожного вміння на завершення циклу навчання (1-2 клас і 3-4 відповідно). ЗОРу є життєво важливими вміннями та навичками, які вчитель розвиває інструментами своєї галузі. Вони є орієнтирами для вчителя у навчальному процесі.

Конкретні очікувані результати (КОРу) описують ядро знань учня. Саме по КОРах буде проводитись підсумкове оцінювання учнів після закінчення 4 класу.

Як читати індекс конкретних очікуваних результатів?

Приклад: 2 МАО 1.2-1 Цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу). У цьому разі – **другий клас**.

Скорочений буквенний запис означає освітню галузь (у цьому разі – **математична**). Перша цифра після буквеного запису до крапки означає порядковий **номер загальної цілі**, на реалізацію якої спрямований конкретний очікуваний результат.

Література: 2, 5, 7, 8, 10, 12, 16.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ № 6

Зміст освіти в сучасній школі

Дайте відповіді на запитання

1. У яких державних документах знаходить своє відображення зміст освіти?
2. Які основні положення встановлює навчальний план?
3. Який документ складається на основі навчального плану?
4. Що визначає шкільна програма?
5. У якій частині навчальної програми розкривається завдання навчального предмета, його місце в системі освіти і даються методичні вказівки?
6. Розкрийте зміст та обґрунтуйте взаємозв'язки понять: «навчальний план», «навчальна програма», «підручник» і «посібник».

Новий Державний стандарт початкової загальної освіти вступає в дію у 2018/2019 навчальному році.

*Джерело: <https://www.pedrada.com.ua/news/4374-proekt-novogo-derjavnogo-standartu-pochatkovo-zagalno-osvti-onlayn>

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів – це головний державний нормативний документ, який є складовою частиною державного стандарту загальної середньої освіти; він дає цілісне уявлення про структуру змісту загальної середньої освіти через інваріантну і варіативну складові; окреслює освітні галузі та розподіл годин між ними за роками навчання; визначає максимально можливе тижневе навантаження учнів для кожного класу; встановлює кількість навчальних годин, фінансованих з бюджету. (Мойсеюк Н.Є.)

Варіативна складова змісту формується навчальним закладом, виходячи з інтересів, бажань учнів і батьків, можливостей школи. (Мойсеюк Н.Є.)

Державний стандарт загальної середньої освіти – звід норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової та повної загальної середньої освіти, а також гарантії держави щодо її здобуття. (Волкова Н.П.)

Загальна освіта – сукупність знань з основ наук про природу, суспільство, мислення, мистецтво, а також відповідних умінь і навичок, необхідних кожній людині незалежно від її професії. (Фіцула М.М.)

Загальноосвітній стандарт – це система показників, що однозначно визначає встановлені державою норми освіченості, досягнення яких обов'язкове для особи, яка одержує документ про загальну середню освіту. (Зайченко І.В.)

Зміст загальної середньої освіти – це частина культури, соціального досвіду суспільства, яка використовується в навчальному процесі для

вирішення завдань навчання, виховання і розвитку особистості. (Мойсеюк Н.Є.)

Зміст освіти – система наукових знань, практичних вмінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості. (Волкова Н.П.)

Зміст освіти – це зміст діяльності викладання і навчання; це предметний зміст, що представлений у навчальних планах і навчальних програмах. (Зайченко І.В.)

Зміст освіти – це гуманістично орієнтована і педагогічно адаптована система знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності і досвіду ставлень до світу. (Мойсеюк Н.Є.)

Інваріантна складова змісту є спільною для всіх загальноосвітніх навчальних закладів України і визначає її загальнодержавний компонент. (Мойсеюк Н.Є.)

Навчальний план – документ, що визначає набір навчальних предметів, які вивчають у закладі освіти, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, структуру навчального року. (Волкова Н.П.)

Навчальний план – нормативний документ, що спрямовує діяльність школи. (Зайченко І.В.)

Навчальний план загальноосвітньої школи – це документ, що містить перелік навчальних предметів, їх розподіл за роками навчання і кількість годин на кожний предмет. (Зайченко І.В.)

Навчальний предмет – це педагогічно обґрунтована система наукових знань і практичних навичок та вмінь, що втілюють основний зміст і методи певної науки. (Фіцула М.М.)

Навчальна програма – документ, що визначає зміст і обсяг знань, умінь і навичок з кожного навчального предмета, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання. (Волкова Н.П.)

Навчальна програма – це нормативний документ, в якому окреслюється коло основних знань, умінь і навичок, що підлягають засвоєнню з кожного окремо взятого навчального предмету. (Зайченко І.В.)

Освіта – це процес і результат засвоєння людиною систематичних знань, умінь і навичок, розвиток розуму та почуттів, формування світогляду та пізнавальних інтересів. (Зайченко І.В.)

Освітній стандарт – це обов’язковий рівень вимог до загальноосвітньої підготовки випускників і відповідні до цих вимог зміст, методи, форми, засоби навчання і контролю знань. (Зайченко І.В.)

Підручник – книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до мети навчання, визначеної програмою і вимогами дидактики (Волкова Н.П.)

Посібник (навчальний) – книга, матеріал якої розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості. (Волкова Н.П.)

Посібник (навчальний) – видання, яке доповнює або частково замінює підручник. (Бондар В.І.)

Стандарт освіти – система основних показників, що є складовими державної норми освіченості. (Мойсеюк Н.Є.)

Стандартизація змісту освіти – створення в країні єдиного освітнього простору, що забезпечує єдиний рівень загальної освіти, яку одержує підростаюче покоління у різних типах освітніх закладів. (Мойсеюк Н.Є.)

Дайте визначення понять:

- Освіта
- Зміст освіти
- Освітній стандарт
- Підручник
- Посібник
- Програма
- Навчальний план

ЦІКАВО ЗНАТИ

***“Книги – морська глибина!
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить».***

І. Франко

Підручники та навчальні посібники розробляють відповідно до навчальних програм.

Підручник – книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до мети навчання, визначеної програмою і вимогами дидактики.

Підручник повинен забезпечувати науковість змісту навчального матеріалу, якість, точність, простоту і доступність викладу, чіткість у формулюванні визначень правил, законів, ідей. Він має бути написаний точною і доступною мовою, мати чітко розподілений навчальний матеріал за розділами і параграфами, містити ілюстрації, схеми, малюнки, виділення шрифтом важливого матеріалу. Не другорядним є і його художнє оформлення.

Структура підручника:

1. Тексти:

- основний,
- додатковий,
- пояснювальний.

2. Позатекстові компоненти:

- апарат організації процесу засвоєння змісту;

- запитання і завдання;
- інструктивні матеріали (пам'ятки, зразки розв'язування задач, прикладів);
- таблиці;
- написи-пояснення до ілюстративного матеріалу;
- вправи;
- ілюстративний матеріал (фотографії, малюнки, плани, карти, креслення та ін.);
- апарат орієнтування (вступ, зміст, бібліографія).

За характером відображення дійсності тексти можуть бути

- емпіричними (відображати факти, явища, події, містити вправи, правила) і
- теоретичними (містити закономірності, теорії, методологічні знання).

Більшість шкільних підручників містить тексти обох типів.

За основним методом викладу матеріалу тексти можуть бути

- репродуктивні,
- проблемні,
- програмовані,
- комплексні.

Репродуктивні тексти — високоінформативні, структурні, зрозумілі учням, відповідають завданням пояснювально-ілюстративного навчання.

Проблемний текст подають у формі проблемного монологу, в якому з метою створення проблемних ситуацій позначають суперечності, вирішують проблему, аргументують логіку формування думки.

У *програмованому тексті* зміст подається частинами, а засвоєння кожного інформативного блоку перевіряється контрольними запитаннями.

Комплексний текст містить певні дози інформації, необхідні учням для розуміння проблеми, а проблема визначається за логікою проблемного навчання.

Текст підручника може бути аналітичним або синтетичним, побудованим за допомогою дедуктивного чи індуктивного методу. Крім основних, є додаткові тексти, мета яких – розширити, поглибити знання учнів щодо важливих компонентів змісту навчального матеріалу (документи, історичні довідки і т. ін.).

Усі *питання і завдання* підручників за ступенем пізнавальної самостійності учнів можна поділити на:

- репродуктивні та
- продуктивні.

Репродуктивні – питання і завдання, які вимагають від учня відтворення знань без істотних змін.

Продуктивні – передбачають трансформацію знань, істотні зміни в

структурі їх засвоєння або пошук нових знань.

Зміст навчального матеріалу в підручнику може формуватися за принципами:

- генетичним (у послідовності, в якій він формувався історично);
- логічним (викладення його відносно сучасної логічної структури відповідної науки);
- психологічним (з урахуванням пізнавальних можливостей учнів).

У більшості підручників ці принципи переплітаються.

У процесі навчання учитель орієнтується на підручник, бо він конкретизує навчальну програму, показує, який зміст має бути вкладено до запрограмованих тем, як потрібно трактувати певні питання програми та орієнтує учнів щодо методики роботи. Він також потрібен під час підготовки учнями домашніх завдань, повторення матеріалу тощо.

Матеріал підручника необхідно доповнювати додатковою інформацією, бо його зміст надто конспективний і знання, отримані учнями тільки з нього, будуть обмеженими. Тому, крім підручника, слід використовувати додатковий матеріал.

Загальноосвітній навчальний заклад працює за навчальними програмами, підручниками, посібниками, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки, та виконує навчально-виховні завдання на кожному ступені навчання відповідно до вікових особливостей і природних здібностей дітей.

Навчальний посібник – книга, матеріал якої розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості.

До цієї категорії навчальних видань належать

- атласи,
- довідники
- збірники задач і вправ,
- словники,
- хрестоматії тощо.

Підручники і навчальні посібники сприяють формуванню в учнів навичок самостійної пізнавальної діяльності, самоконтролю, є засобом керівництва їх пізнавальною діяльністю.

***

Народна мудрість про книгу:

- *Одна книга тисячу людей навчає*
- *Книгу читають не очима, а розумом*
- *Книга – не пряник, а дітей до себе манить*
- *Книгу прочитав, на крилах політає*
- *Книгу читати – все знати*
- *Книга мала, та серцю люба*

- *Книга – дзеркало життя*
- *Книжку прочитав – і розумним став*
- *Книга ростить людину*
- *Для розумного книга – найгарніший подарунок*
- *Книжку купити – свято собі зробити*
- *Ледачому і книжку підняти важко*

***Народна педагогіка про зміст навчання:

- *Де більше науки, там менше муки*
- *Наука в ліс не веде, а з лісу виведе*
- *Потрібно учитися, завжди пригодиться.*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема: Зміст початкової освіти

План

1. Поняття про зміст початкової освіти.
2. Навчальні плани і програми для початкової школи.
3. Державний та шкільний компоненти навчання.
4. Види освіти (загальна, політехнічна, професійна)
5. Реалізація змісту освіти в сучасній школі.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Зміст освіти, теорії формування змісту освіти, навчання, викладання, розвиток особистості, навчальний план, навчальна програма, державний стандарт початкової освіти, компетенція, освіта, підручник.

Контрольні питання

1. Що вкладають провідні вчені-дидакти у поняття змісту початкової освіти?
2. Окресліть характерні особливості навчальних планів та програм для початкової школи.
3. Що таке навчальна програма? Яка її структура?
4. Розкрийте сутність поняття «навчальний план школи»? Яка його структура та функції?
5. Охарактеризуйте види освіти (загальну, політехнічну, професійну).

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Проаналізуйте різні трактування понять: зміст освіти, навчальний план, навчальна програма, концепція подані в різних навчальних посібниках з педагогіки. Виберіть ті, які, на Вашу думку, найбільш повно відображають суть цих понять. Обґрунтуйте свою точку зору.

2. Проаналізуйте шкільні підручники, з погляду дотримання в них певних вимог Державного стандарту початкової загальної освіти.

Літопис цікавих думок

Поміркуйте над афоризмом Абуля Фаранжи: *Знання – настільки дорогоцінна річ, що їх корисно добувати з будь-якого джерела*. Викладіть свої міркування. Підберіть афоризми до теми та проаналізуйте їх.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Поміркуйте над питанням: чи може бути успішною освіта без самоосвіти?
2. Які принципи навчання ілюструють наведені висловлювання: *Порожня голова не думає* – П.Блонський.
Уміння складають ознаки таланту – І.Кант.
Доберіть ще кілька, які б відображали вищенаведені принципи навчання.
3. У якому напрямку, на Вашу думку, слід продовжити роботу з удосконалення змісту шкільної освіти?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Сутність завдання змісту освіти у початковій школі
2. Компетенція: суть, структура основні види.

Література: 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 18, 19, 21.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №7

Зміст початкової освіти

Дайте відповіді на запитання

1. Проаналізуйте співвідношення понять «освітня галузь» – «навчальний предмет».
2. У чому полягають особливості освітньої системи в Україні?
3. Розкрийте специфіку державного, регіонального та шкільного компонентів змісту освіти.
4. Які основні документи визначають зміст освіти в сучасній українській школі?
5. Охарактеризуйте основні складові Державного стандарту початкової загальної освіти.

ЦІКАВО ЗНАТИ

*“Школа становить величезну силу,
яка визначає побут і долю народів та
держав, спираючись на головні предмети
та принципи, закладені в систему
шкільної освіти”.*

Д. Менделєєв

Змістові лінії. Виписані для кожної освітньої галузі – вони окреслюють її внутрішню структуру та систематизують КОРи галузі.

Модельна навчальна програма. Її розробляє експертна спільнота, а затверджує МОН. Вона містить підходи до інтеграції та впорядкування змісту навчальних предметів або ж курсів відповідно до КОРів, а також види навчальної діяльності та засоби оцінювання досягнень учнів.

Це – **зразок**, за яким вчителі створюють свої навчальні програми. Модельна програма наразі створюється вчителями-практиками, які готуються до пілотування Стандарту.

Базовий навчальний план. Визначає структуру початкової освіти і перелік освітніх галузей, погодинне співвідношення між ними, а також загальну річну кількість годин та граничне навантаження на учнів.

Він містить *інваріантний* (обов'язковий для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування та форми власності) та *варіативний* складники (передбачає години, які можна використати додатково на вивчення освітніх галузей інваріантного складника, індивідуальні консультації та групові заняття з учнями).

Варіативність у цьому Стандарті реалізується в тому числі через запровадження у навчальних програмах 20% резервного часу – його вчителі можуть використовувати на свій розсуд задля максимального ефекту навчання своїх учнів.

Типовий навчальний план. Затверджується на основі Базового навчального плану. Саме він розподіляє навчальний час між предметами і курсами згідно зі співвідношенням, яке визначено Базовим навчальним планом. У Типовому навчальному плані відображається інтеграція різних освітніх галузей. У процесі інтеграції додається кількість навчальних годин, передбачених на кожну галузь.

Робочий навчальний план створює сам заклад освіти на основі Типового навчального плану. У робочому плані школа конкретизує, на які предмети чи освітні галузі використає варіативний складник.

Робочий навчальний план розробляє директор школи на основі Типового навчального плану, затвердженого МОН.

Зміст освітньої роботи школи повинен забезпечувати інтелек-

туальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.

Зміст загальної середньої освіти — це частина культури, соціального досвіду суспільства, яка використовується в навчальному процесі для вирішення завдань навчання, виховання і розвитку особистості.

До складу людської культури входять:

- 1) вже здобуті суспільством знання про природу, саме суспільство, мислення, техніку і способи діяльності;
- 2) досвід здійснення відомих способів діяльності, який втілюється в уміннях і навичках особистості, що засвоїла цей досвід;
- 3) досвід творчої, пошукової діяльності щодо вирішення нових проблем, які виникають перед суспільством;
- 4) досвід ставлень до світу, самого себе, тобто система емоційної, вольової, моральної, естетичної вихованості.

Зміст загальної середньої освіти — забезпечує систему загально-наукових знань, умінь і навичок, системне мислення, загальний світогляд, ціннісні орієнтації, імпульси до самоосвіти, саморозвитку.

До сучасного змісту освіти входить чотири основні компоненти:

- досвід пізнавальної діяльності, зафіксований у формі знань;
- досвід виконання відомих способів діяльності — у формі умінь діяти за зразком;
- досвід творчої діяльності — у формі умінь приймати нестандартні рішення в нових ситуаціях;
- досвід ставлень до навколишньої дійсності у формі ціннісних орієнтацій.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема: Форми організації навчання

План

1. Поняття про форми організації навчання.
2. Урок — основна форма організації навчання.
3. Класифікація форм організації навчального процесу в початкових класах.
4. Підготовка вчителя до уроку, самоаналіз його результатів.
5. Інші форми організації навчання.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Форма організації навчання, індивідуальна форма, групова форма, фронтальна форма, урок, підготовка до уроку, самоаналіз, практикум, семінар, факультатив, навчальна екскурсія, індивідуальна і групова консультації, домашня робота.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте розвиток форм організації навчання.
2. Оцініть позитивні і негативні аспекти класно-урочної системи.
3. Назвіть основні вимоги до сучасного уроку.
4. Обґрунтуйте вимоги до пояснення вчителем нового матеріалу на уроці.
5. Перелічіть основні етапи підготовки вчителя до уроку.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Користуючись педагогічною літературою, охарактеризуйте основні форми організації навчання, що мали місце в історії розвитку школи.
2. На основі порівняльного аналізу, обґрунтуйте переваги і вади уроку як основної форми організації навчання в сучасній школі.
3. Опрацюйте праці відомих педагогів, що вивчали проблему «форми організації навчального процесу». Класифікуйте їх.
4. Користуючись 5-ти томним виданням творів В.О. Сухомлинського, випишіть думки автора про роль і місце уроку в освіті і вихованні учнів.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова В. Сухомлинського: *Вільний час учня народжується на уроці*. Викладіть свої міркування. Доповніть сказане іншими цитатами з педагогічної спадщини цього видатного педагога.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Які фактори впливають на вибір організаційних форм навчання. Обґрунтуйте свою думку.
2. Поміркуйте: у чому полягає комплексність підготовки вчителя до уроку? Викладіть свої міркування.
3. Чим, на Вашу думку, зумовлено використання в сучасній школі спеціальних (додаткових) форм організації навчання? Обґрунтуйте своє судження.

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Історичні аспекти виникнення форм організації навчання у початковій школі.
2. Особливості підготовки та проведення відкритого уроку.

Література: 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №8

Форми організації навчання

Дайте відповідь на запитання

1. Охарактеризуйте розвиток форм організації навчання.

2. Оцініть позитивні і негативні аспекти класно-урочної системи.
3. Назвіть основні вимоги до сучасного уроку.
4. Обґрунтуйте вимоги до пояснення вчителем нового матеріалу на уроці.
5. Перелічіть основні етапи підготовки вчителя до уроку.

Виконайте наступні завдання

I. Назвіть основні ознаки уроку. Із запропонованих відповідей виберіть правильну, довівши помилковість інших.

- 1) для уроку характерні такі ознаки: постійний склад учнів, наявність класної кімнати, певного навчального обладнання, поєднання навчання з вихованням.
- 2) урок характеризується такими ознаками: керівна роль вчителя, наявність розкладу. Індивідуальний підхід до учнів. Забезпечення перевірки знань.
- 3) урок – це така форма організації навчання, якій властиві ознаки: наявність розкладу, присутність усіх учнів. Самостійна навчальна робота школярів.
- 4) правильної відповіді немає.

II. Назвіть основні типи уроків за дидактичною метою. Із запропонованих відповідей виберіть правильну, обґрунтувавши, чому вас не задовольняють інші відповіді.

- 1) Основні типи уроків такі:
  - заучування напам'ять,
  - комбінований урок,
  - екскурсія,
  - індивідуальна робота з учнями,
  - формування понять,
  - формування умінь,
  - демонстраційний
- 2) У сучасній школі традиційно виділяють такі типи уроків:
  - урок індивідуальної роботи,
  - урок-лекція,
  - урок формування умінь і навичок,
  - урок ілюстрації навчального матеріалу,
  - урок контролю знань,
  - урок-диспут
- 3) Можна виділити такі типи уроків:
  - оволодіння новими знаннями,
  - формування умінь і навичок,
  - застосування знань на практиці,
  - контролю і корекції,
  - систематизації й узагальнення знань, умінь і навичок,
  - комбінований
- 4) Правильної відповіді немає.

III. Назвіть фактори, які визначають високий рівень пізнавальної діяльності і самостійності учнів у процесі виконання домашніх завдань.

- 1) Уміння міцно заучувати навчальний матеріал.
- 2) Уміння поєднувати навчальну роботу з коротким відпочинком.
- 3) Уміння раціонально використовувати робоче місце.
- 4) Дотримання санітарно-гігієнічних вимог.
- 5) Уміння здійснювати самоконтроль.
- 6) Володіння методами навчальної роботи.
- 7) Уміння добирати відповіді на запитання.
- 8) Організовувати роботу спочатку над важкими, а потім над легкими завданнями.

IV. Визначте, до якої групи включено позаурочні форми організації навчання:

- 1) Факультатив, ілюстрація, інструктаж, логіка, екскурсія, дальтон-план.
- 2) Інструктаж, факультатив, бесіда, диспут, практикум, синтез.
- 3) Семінар, екскурсія, гуртки, практикум, домашня робота, факультатив.
- 4) Домашня робота, аналіз, дискусія, гурток, факультатив, мандрівка.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Дисципліна – свідоме дотримання учнями правил і норм поведінки, чітке й організоване виконання ними своїх обов'язків, підпорядкування громадським інтересам. (Волкова Н.П.)

Домашня робота – самостійне виконання учнями навчальних завдань після уроків. (Волкова Н.П.)

Екскурсія (навчальна) – форма організації педагогічного процесу, спрямована на вивчення учнями поза межами школи і під керівництвом учителя явищ, процесів через безпосереднє їх сприймання. (Волкова Н.П.)

Екскурсія (навчальна) – форма навчального заняття, яке проводять в умовах виробництва, природи, музею з метою спостереження і вивчення учнями різних об'єктів, явищ дійсності, їх взаємозв'язків і взаємозалежностей. (Чайка В.М.)

Індивідуальна форма організації роботи учнів на уроці передбачає, що кожен учень отримує для самостійного виконання завдання, спеціально для нього підібране, у відповідності з його підготовкою і навчальними можливостями. (Зайченко І.В.)

- Консультація** – форма організації навчання, що полягає в наданні вчителем порад учням з метою скоригувати, систематизувати їхні знання, зорієнтувати у вимогах і структурі навчальної програми. (Чайка В.М.)
- Нетрадиційний урок** – це такий урок, в якого його традиційні елементи виконуються нетрадиційними способами і на цій основі структура цього уроку суттєво відрізняється від структури традиційного уроку; це розвиток, рух структури традиційного уроку. (Малафійк І.В.)
- Практикум** – форма навчального процесу, за якою учні самостійно виконують практичні та лабораторні роботи, застосовуючи знання, навички й уміння. (Волкова Н.П.)
- Самостійна робота** – навчальна діяльність, яка полягає в логічній і психологічній організації і виконанні учнями самостійної пізнавальної роботи. (Волкова Н.П.)
- Самостійна навчальна робота** – це будь-яка, організована вчителем, активна діяльність учнів, спрямована на виконання визначеної дидактичної мети в спеціально відведений для цього час: пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь і навичок, узагальнення та систематизація знань. (Зайченко І.В.)
- Семінарські заняття** – обговорення класним колективом підготовлених учнями доповідей, рефератів, повідомлень, головних питань з основного розділу (чи кількох розділів). (Волкова Н.П.)
- Семінарське заняття** – форма організації навчання, яка передбачає самостійне опрацювання учнями за завданнями учителя окремих питань теми з оформленням результатів роботи у вигляді доповіді, реферату. (Чайка В.М.)
- Структура уроку** – побудова уроку: етапи побудови уроку, їх послідовність, взаємозв'язки між ними. (Мойсеюк Н.Є.)
- Типи уроків** – класифікація уроків за різними ознаками. (Мойсеюк Н.Є.)
- Урок** – логічно закінчена, цілісна, визначена в часі частина навчально-виховного процесу, за якої вчитель займається з групою учнів (у постійному складі) за певним розкладом. (Волкова Н.П.)
- Урок** – це цілісний, логічно завершений, обмежений у часі, регламентований обсягом навчального матеріалу основний елемент педагогічного процесу, який забезпечує активну й планомірну навчально-пізнавальну діяльність групи учнів певного віку і рівня підготовки, спрямовану на розв'язання визначених завдань. (Зайченко І.В.)
- Урок** – така форма організації навчання, за якою навчальні заняття проводяться вчителем з групою учнів постійного складу, одного віку і рівня підготовки протягом певного часу і відповідно до розкладу. (Фіцула М.М.)
- Урок** – головна (основна) форма навчання; «відрізок» навчального процесу, який є викінченим у смисловому, часовому й організаційному відношенні. (Мойсеюк Н.Є.)
- Урок** – організаційна форма навчання в межах класно-урочної системи, що

характеризується відносною завершеністю обмеженого в часі педагогічного процесу, який проводить учитель за певним розкладом із групою учнів постійного складу, однакового віку і рівня підготовки. (Чайка В.М.)

Факультатив – навчальний курс, не обов'язковий для відвідування. (Волкова Н.П.)

Факультатив – форма організації навчання, основними завданнями якої є поглиблення знань учнів з окремих предметів, розвиток їх пізнавальних інтересів і творчих здібностей, підготовка до свідомого вибору професії, до майбутньої праці в тій чи іншій галузі виробництва, культури і мистецтва. (Чайка В.)

Форма організації навчання – спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється певним, наперед визначеним розпорядком; зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у визначеному порядку і в певному режимі. (Волкова Н.П.)

Форма організації навчання – зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя й учнів, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі. (Чайка В.М.)

Фронтальна форма організації навчальної діяльності учнів – це такий вид діяльності вчителя і учнів на році, коли всі учні одночасно виконують однакову, спільну для всіх роботу, усім класом обговорюють, порівнюють і узагальнюють її результати. (Зайченко І.В.)

ЦІКАВО ЗНАТИ

“Урок — перше вогнище, зігрівшись біля якого людина прагне стати мислителем”.

Г. Пуліна

Правила підготовки до уроку

(Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омелянко В.Л.)

1. Систематично поповнюйте свою бібліотеку з урахуванням професійних потреб та інтересів.
2. Щоденно працюйте над розширенням власної ерудиції.
3. Книги та інші матеріали розміщуйте у своїй бібліотеці у певній системі.
4. Систематизуйте навчальний матеріал, дотримуючись принципу тематичності.
5. Опрацьовуючи інформаційні джерела, робіть виписки, дотримуючись карткової системи, розміщуючи їх за тематичним принципом.
6. Подбайте про добре обладнане робоче місце.
7. Вчитайтесь у навчальну програму, певний розділ, тему, проаналізуйте їх зв'язок з іншими темами.

8. Ознайомтесь зі змістом навчального матеріалу стосовно конкретної теми за підручником.
9. Доберіть додатковий навчальний матеріал до певної теми у межах вимог програми.
10. Відберіть потрібні методи навчання.
11. Визначте мету і замисел уроку.
12. Відтворіть у своїй уяві клас, учнівський колектив, у якому маєте проводити урок.
13. Доберіть необхідні засоби навчання (таблиці, схеми, роздатковий матеріал та ін.).
14. Зіставте обрані методи, прийоми, засоби навчання з власними можливостями та можливостями учнів.
15. З'ясуйте значення незрозумілих для учнів слів і підготуйтеся до їх пояснення.
16. Змодельуйте режисерську структуру уроку.
17. Складіть і запишіть план уроку з перспективою його використання.
18. Доберіть і зафіксуйте додатковий матеріал (жарти, загадки, матеріал для дидактичної гри).
19. Продумайте прийоми використання наочних посібників, підготувавши необхідні пристрої.
20. Підготуйте одяг. Перед уроком огляньте перед дзеркалом свою зовнішність.
21. Запитайте себе: – Ти готова до уроку? І впевнено відповідайте: – Так, я готова до уроку! (Самонавіювання).
22. Будьте готові до руйнування вашого плану (з об'єктивних чи суб'єктивних причин), продумайте запасний варіант.

***

Організаційні форми навчання передбачають певну взаємодію вчителя і учнів, яка регулюється заздалегідь визначеним режимом та умовами роботи.

До організаційних форм належать:

- урок,
- екскурсія,
- семінар,
- дослідні роботи,
- консультації,
- домашні завдання,
- гурткові заняття.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9-10

Тема: Типи та структура уроків у початковій школі

План

1. Типи уроків та їх структура.
2. Дидактична характеристика основних структурних елементів уроків різних типів.
3. Нестандартні уроки.
4. Інтегровані уроки.
5. Вимоги до сучасного уроку.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Принцип навчання, урок, зміст освіти, розповідь, бесіда, методи навчання, підручник, програма, план, посібник, форма організації навчання,

Контрольні питання

1. Дайте означення уроку. Якими умовами і факторами визначається вибір мети уроку?
2. За якими ознаками класифікуються типи уроків?
3. Чим визначається структура уроку? Охарактеризуйте основні структурні елементи уроку.
4. Окресліть особливості інтегрованого уроку.
5. Проаналізуйте вимоги до сучасного уроку.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. За допомогою імітаційного моделювання програйте і проаналізуйте уроки подані в книгах:
  - а) Савченко О.Я. Урок в початкових класах. – К.: Освіта., 1993. – С.74-75, 84-86.
  - б) Кузьмінський А.І. Технологія і техніка шкільного уроку: навчальний посібник. – Київ, 2010. – 335.
2. Підберіть проблемні запитання до тексту з «Букварика».
3. За допомогою ситуативного моделювання підготуйте (програйте) ситуацію з уроку, де подача нового матеріалу здійснюється за допомогою пояснювально-ілюстративного, проблемного, програмового навчання.
4. Пригадайте та занотуйте фрагменти уроків учителів своєї школи, в яких яскраво проглядалися б елементи педагогічної майстерності. Проаналізуйте ці фрагменти з позиції відображення мети (типу) уроку.
5. Користуючись педагогічною літературою, охарактеризуйте зв'язки між дидактичною метою уроку, його типом і основними ланками процесу навчання.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова В.О.Сухомлинського:

До хорошого уроку вчитель готується все життя. Викладіть свої міркування. Складіть чи випишіть із педагогічної літератури універсальні правила підготовки вчителя до року.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Які форми нетрадиційних уроків вам відомі? Чи доводилося вам спостерігати їх на практиці, як ви до них ставитеся?
2. Поміркуйте, які чинники характеризують ефективний урок?
3. Які, з точки зору працездатності учнів, найважчі дні тижня, найважчі хвилини уроку? Обґрунтуйте Вашу думку.

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Інноваційні підходи до проведення уроку в початковій школі.
2. Багатоваріантність структури уроків
3. Дидактичні особливості інтегрованих уроків
4. Вплив нестандартних уроків на розвиток молодших школярів.

Література: 1, 3, 6, 8, 9, 10, 13, 15.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ № 9-10

Типи та структура уроків в початковій школі

“Учитель готується до гарного уроку все життя...

Така духовна філософська основа нашого фаху і технологія нашої праці”.

В.О. Сухомлинський

Дайте відповіді на запитання

1. Назвіть основні форми організації навчання, розкрийте їх сутність
2. Як ви розумієте поняття «урок». Вкажіть основні вимоги до уроку, розкрийте їх сутність.
3. Чим зумовлено поділ уроків на певні типи? Назвіть та охарактеризуйте основні традиційні типи уроків.
4. Назвіть позаурочні форми навчання, їх дидактичну спрямованість
5. Визначте основні компоненти технології підготовки вчителя до уроку
6. Вкажіть місце і роль домашньої навчальної роботи в системі освіти школярів.

Виконайте наступні завдання

1. Користуючись 5-ти томним виданням творів В.Сухомлинського, випишіть думки автора про роль і місце уроку в освіті і вихованні учнів, вимоги до уроку (див. предметний покажчик у 5-му томі «Урок шкільний»).

2. Відвідайте 2-3 уроки учителів школи, зробіть якомога повніший запис їх ходу і змісту, проаналізуйте їх (користуватися Програмою спостереження й аналізу уроку).

3. Ознайомтесь зі змістом книги «Педагогічний пошук» і випишіть 4-5 яскравих прикладів прояву професійної майстерності учителів-новаторів в організації навчально-виховного процесу на уроці.

4. Складіть поширений план уроку певного типу зі «свого» предмета з дотриманням основних педагогічних вимог до уроку.

5. Пригадайте фрагменти уроків учителів своєї школи, в яких яскраво проглядалися б елементи майстерності.

6. Зверніться до книги Я.-А. Коменського «Велика дидактика» і віднайдіть рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу на уроці; проаналізуйте, які з них заслуговують на увагу і в сучасній школі.

7. Зробіть історичний екскурс розвитку класно-урочної форми організації навчання

Для якого типу уроку характерні запропоновані структурні компоненти?

1. Урок _____

- перевірка домашнього завдання, актуалізація та корекція опорних знань;
- повідомлення учням теми, мети й завдань уроку;
- сприймання й усвідомлення учнями матеріалу, осмислення зв'язків і залежностей між його елементами;
- узагальнення і систематизація знань;
- підсумки уроку;
- повідомлення домашнього завдання.

2. Урок _____

- повідомлення теми, мети, завдань уроку (мотивація учіння);
- відтворення та узагальнення понять і засвоєння відповідної системи знань;
- узагальнення та систематизація основних теоретичних положень науки і відповідних ідей;
- підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

3. Урок _____

- повідомлення теми, мети і завдання уроку (мотивація учіння);
- перевірка знання учнями фактичного матеріалу й основних понять;
- перевірка глибини осмислення учнями знань і ступеня їх узагальнення;
- застосування учнями знань у стандартних і змінених умовах;
- перевірка, аналіз і оцінювання виконаних робіт;
- підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

4. Урок _____

- перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок;

- повідомлення теми, мети й завдань уроку (мотивація учіння школярів);
- осмислення змісту, послідовності застосування способів виконання дій;
- самостійне виконання учнями завдань під контролем і за допомогою учителя;
- звіт учнів про роботу, теоретичне обґрунтування результатів;
- підсумки уроку;

5. Урок

- повідомлення теми, мети і завдань уроку (мотивація учіння);
- перевірка, оцінювання і корекція раніше засвоєних знань;
- відтворення і корекція опорних знань;
- сприймання, осмислення, узагальнення і систематизація учнями нових знань;
- підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

6. Урок

- перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок;
- повідомлення учням теми, мети і завдань уроку (мотивація учіння);
- вивчення нового матеріалу (вступні, мотиваційні і пізнавальні вправи);
- первинне застосування нових знань (пробні вправи);
- самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях (тренувальні вправи за зразком, інструкцією, завданням);
- творче перенесення знань і навичок у нові ситуації (творчі вправи),
- підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

Розмістіть елементи уроку у вірній послідовності :

☐	Діагностика правильності засвоєння учнями знань
☐	Закріплення нового матеріалу
☐	Організаційна частина
☐	Стимулювання навчальної діяльності
☐	Мотивація навчальної діяльності
☐	Підбиття підсумків уроку
☐	Перевірка знань учнів
☐	Актуалізація опорних знань
☐	Повідомлення домашнього завдання
☐	Пояснення нового матеріалу

ЦІКАВО ЗНАТИ

“Урок – це дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його світогляду, ерудиції”.

В.О. Сухомлинський

Нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру. Назви уроків дають деяке уявлення про цілі, завдання, методику проведення таких занять.

У шкільній практиці при вивченні нового матеріалу вчителі активно використовують **нетрадиційні уроки**, такі як:

- урок-конференція,
- театралізовані уроки,
- урок на основі дидактичних змінних пар,
- урок-репортаж із ... (далі слідує назва організації),
- урок-свято «Посвята в математики».),
- урок-телепередача «35 хвилин»,
- урок-подорож,
- урок-зліт представників різних професій,
- урок-портрет та ін.

Розв'язання завдання поглиблення і розширення знань, повторення пов'язано із використанням

- уроків-усного журналу,
- цікавих повідомлень,
- «Очевидне-неймовірне»,
- «Я хотів би знати... »,
- «Подорож по розділу» (темі),
- гри «Що? Де? Коли? Чому?»,
- аукціону,
- «Природа навколо нас»,
- «Інтерв'ю»,
- «Телеміст»,
- «Захист проекту»,

До них відносяться і уроки творчості:

- урок-твір,
- розробка проекту,
- презентація казок і ребусів.

Практикуються уроки розв'язання задач:

- урок однієї задачі з розвиваючим змістом,
- розв'язування задачі, в якій потрібно знайти «все, що можна».

Контрольні мають теж немалий спектр:

- урок-змагання,
- подорож,
- урок-громадський огляд знань та ін.

***

Один із напрямків методичного оновлення уроків у початкових класах – **проведення їх на основі інтеграції навчального матеріалу з кількох**

предметів, об'єднаних навколо однієї теми. Цей підхід сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення і почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що дає змогу з різних сторін пізнати якесь явище, поняття, досягти цілісності знань.

Інтеграція (від лат. *integer* — повний, цілісний) шкільного змісту може бути повною або частковою. Деякі методисти схильні вважати, що інтеграція – зовсім не нове явище у вітчизняній початковій школі, адже ще К.Д. Ушинському шляхом інтеграції письма і читання вдалося створити синтетичний метод навчання грамоти.

Інтеграція лежала і в основі комплексних програм, які складались у 20-х роках. Побудовані на основі широкої міжпредметної інтеграції, вони, на жаль, виявились непродуктивними для навчання і розвитку учнів, бо не давали їм систематичних, ґрунтовних знань і вмінь. Блискучим прикладом проведення інтегрованих уроків був досвід В.О.Сухомлинського, його «уроки мислення в природі», які він проводив у Павлівській школі для 6-річних учнів. Це інтеграція основних видів пізнавальної діяльності (спостереження, мислення, мовлення) з метою навчання, виховання і розвитку дітей 6-7 років. У наш час ідея інтеграції змісту і форм навчання приваблює багатьох учених і вчителів-практиків.

Цікаво, що характерною рисою початкової школи більшості закордонних країн стало *навчання за інтегрованими курсами*. Так читання, письмо, усне мовлення об'єднані в мистецтво мовлення; відомості з історії, географії, громадянства – у суспільствознавство; відомості з математики, читання, музики – у природознавство. Методичне проведення інтегрованих уроків потребує дуже високого професіоналізму й ерудиції вчителів.

Елементи уроку (за Волковою Н.П.)

Зумовлюються завданнями, які належить вирішувати на уроках певного типу, для успішного досягнення певних дидактичних цілей. Тому кожний тип уроку має властиву тільки йому структуру, яку створює набір конкретних елементів.

1. Організаційна частина. До неї належать привітання, перевірка підготовленості учнів до уроку, виявлення відсутніх, повідомлення плану роботи. Мета її – мобілізувати дітей до праці, активізувати їх увагу, створити робочу атмосферу на уроці.

2. Мотивація навчальної діяльності. Передбачає формування в учнів потреби вивчення конкретного навчального матеріалу. Містить повідомлення теми, мети та завдань уроку. Виникненню мотивів для навчання сприяє чітке усвідомлення його мети – кінцевого, запланованого результату спільної діяльності викладача й учнів.

3. Перевірка знань учнів. Означає перевірку письмового домашнього завдання, яку проводять різними методами контролю залежно від поставленої мети: усна перевірка (опитування), вибіркова письмова перевірка за допомогою карток-завдань.

4. Стимулювання навчальної діяльності. Необхідне для розвитку в учнів зацікавленості до вивчення нової теми. Може здійснюватися за допомогою введення додаткової (вторинної) навчальної інформації, після чого буде викладатись основна, а також завдяки створенню викладачем проблемних, імітаційних або ігрових ситуацій.

5. Актуалізація опорних знань. Покликана забезпечити узгодження між викладеною вчителем інформацією та сприйняттям, засвоєнням, осмисленням її учнями. Щоб пояснення було зрозумілим, учням необхідно нагадати попередній вивчений матеріал, на базі якого засвоюватимуться нові знання.

6. Пояснення нового матеріалу. Полягає не тільки у викладанні, а й у керуванні процесом засвоєння учнями нових знань. Для успішного засвоєння учнями нових знань викладачеві необхідно подбати про їх сприймання, розуміння, закріплення і застосування. Бажано щоб під час пояснення нового матеріалу між учнями і вчителем існував зворотний зв'язок для з'ясування незрозумілих моментів.

7. Діагностика правильності засвоєння учнями знань. Допомагає викладачеві, учням з'ясувати причину нерозуміння певного елемента змісту, невміння чи помилковості виконання інтелектуальної або практичної дії. Вона може бути здійснена за допомогою серії оперативних короткочасних контрольних робіт (письмових, графічних, практичних), усних фронтальних опитувань. За допомогою комп'ютерної техніки діагностика може бути здійснена особливо оперативно. Результати її відкривають для викладача чітку картину диференційованості учнів за рівнем засвоєння навчального матеріалу.

8. Закріплення нового матеріалу. Здійснюється за допомогою вибіркового фронтального опитування учнів або за допомогою невеликої самостійної роботи. Для цього викладач повинен підібрати питання, завдання, які сприятимуть приєднанню нових знань до системи засвоєних раніше знань, умінь та навичок.

9. Рефлексія змісту навчального матеріалу використовують для виявлення рівня усвідомлення змісту вивченого. Ефективний прийом незакінченого речення, тези, оцінки «збільшення» знань і досягнення мети; прийом аналіз суб'єктивного досвіду й досить відомий прийом *сінквейну*, що допомагають у процесі роботи над темою з'єднати старі знання і осмислити нові. Рефлексивна контрольно-оціночна діяльність при організації навчального процесу важлива, оскільки не тільки аналізує результати роботи учнів, але й сам процес роботи, що у свою чергу, передбачає включення кожного учня у взаємоконтроль і взаємооцінку.

10. Підбиття підсумків уроку. Передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань уроку. Учитель аналізує, що нового дізнались учні на занятті, якими знаннями та вміннями оволоділи, яке значення мають ці знання для наступного вивчення предмета. У підсумках

уроку має бути відображено позитивні та негативні аспекти діяльності класу та окремих учнів, оцінено їх роботу.

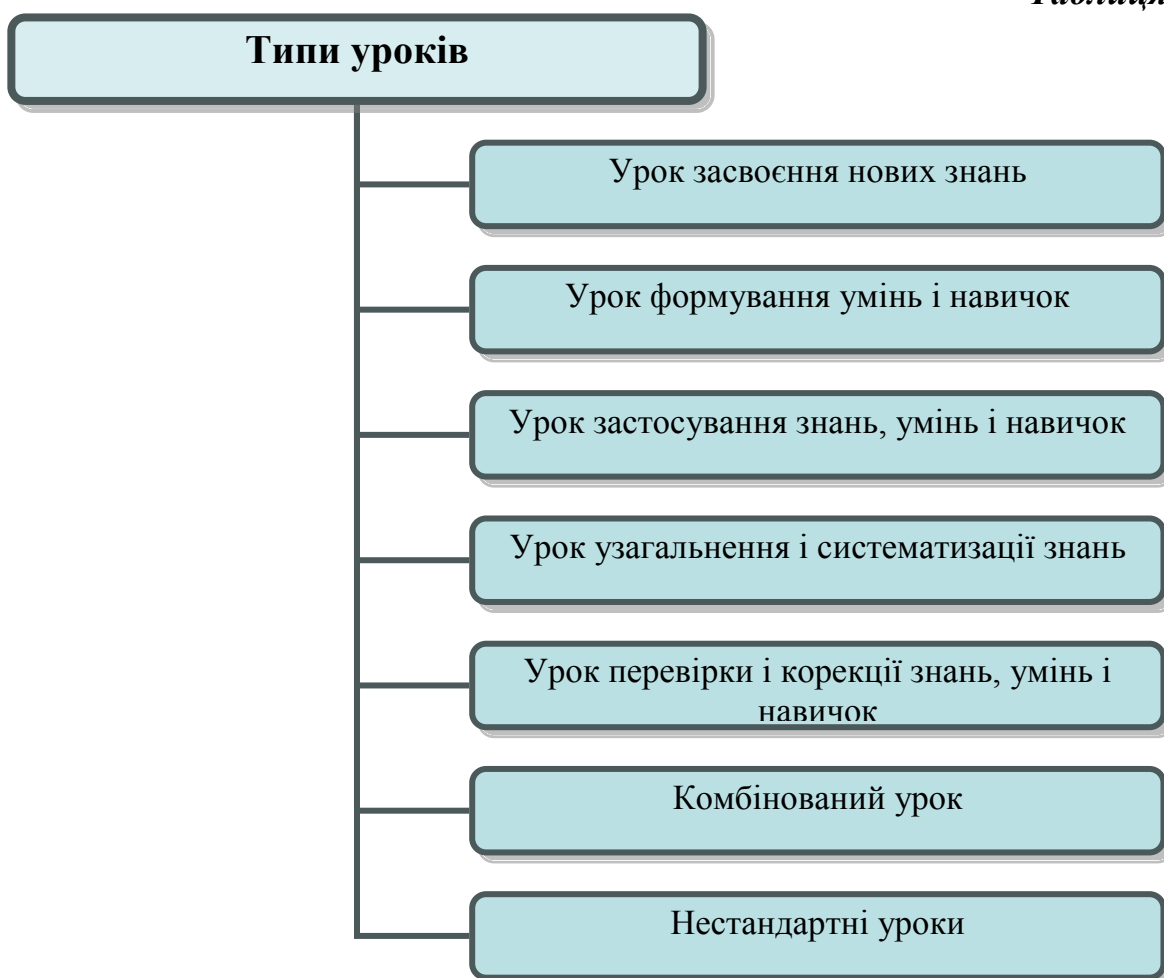
11. Повідомлення домашнього завдання. Містить пояснення щодо змісту завдання, методики його виконання, передбачає його запис на дошці, а учнями – в щоденник.

Рефлексія (лат. – роздум про свій внутрішній стан) - повернення назад, тобто здатність людини неодноразово звертатись до початку своїх дій, думок. Тлумачний словник української мови трактує рефлексію як самоаналіз. У психології рефлексія розглядається як роздум про свій внутрішній стан, самопізнання. **I. Рефлексія настрою та емоційного стану** використовується на початку уроку для створення позитивного настрою, емоційного контакту з кожним окремо, а також з групою в кінці діяльності для перевірки емоційного стану.

Рефлексію у сучасній педагогіці розуміють як самоаналіз результатів діяльності особистості.

Отже, *рефлексія* – досить складний процес, що вимагає часу, зусиль та певних здібностей. У той же час, саме рефлексія дає змогу зробити процес самопізнання більш цілеспрямованим та усвідомленим.

Таблиця 5

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11

Тема: Специфіка організації навчання в освітніх закладах різних типів

План

1. Особливості організації навчального процесу в малокомплектній школі.
2. Специфіка побудови уроків у малокомплектній школі.
3. Діяльність вчителя та учнів у різних видах навчання в малокомплектній школі.
3. Варіанти організації навчання в освітніх закладах різних типів.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Малокомплектна школа, клас-комплект, урок однопредметного змісту, урок різнопредметного змісту, специфіка організації навчання в класі-комплекті, школа-родина, домашнє навчання.

Контрольні питання

1. Яку школу називають малокомплектною?
2. Які класи можуть бути об'єднані в комплект?
3. В чому полягає специфіка проведення уроків у класі-комплекті?
4. За яких умов здійснюється поєднання уроків різнопредметного й однопредметного змісту?
5. Які функції виконує самостійна робота в освітніх закладах різних типів?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Користуючись педагогічною літературою, охарактеризуйте зовнішні (організаційні) умови навчально-виховного процесу в малокомплектній школі.
2. Дайте характеристику внутрішніх (психолого-дидактичних) умов організації навчально-виховного процесу в малокомплектній школі.
3. Складіть типовий варіант планування уроку для комплекту з двох класів.
4. Подайте типовий варіант структури уроку з етапом, спільним для трьох класів комплекту.
5. Сформулюйте рекомендації для молодого вчителя початкових класів щодо здійснення ефективного навчально-виховного процесу в інноваційних закладах освіти.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова Я.-А. Коменського: *Усіма можливими способами потрібно пробуджувати в дітей палке прагнення до знань і до навчання.*

Викладіть свої міркування. Опрацювавши педагогічну літературу, визначте шляхи оптимізації навчально-виховного процесу в початковій школі.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Поміркуйте, якими причинами обумовлюється складність роботи в малокомплектних школах?
2. Які підходи можливі при складанні розкладу занять у малокомплектній школі?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Умови ефективності навчально-виховного процесу в малокомплектній школі.
2. Типи та структура уроків у малокомплектній школі.
3. Сучасні альтернативні заклади освіти: реалії та проблеми.

Література: 3, 7, 9, 11

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №11

Специфіка організації навчання в альтернативних зкладах освіти

Дайте відповіді на запитання

1. Яку школу називають малокомплектною?
2. Організаційні засади діяльності школи-родини?
3. У чому полягає специфіка організації навчання вдома?
4. За яких умов здійснюється поєднання уроків різнопредметного й однопредметного змісту?
5. Які функції виконує самостійна робота в альтернативних закладах освіти?
6. Яка роль альтернативних шкіл у розвитку системи освіти України? (хоумскулінг, від англійського *home school* – це навчання вдома).

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Малокомплектна школа – школа без паралельних класів з малим контингентом учнів; як правило, включає класи-комплекти, в яких навчаються діти різного віку; функціонує переважно в сільській місцевості. (Савченко О.Я.)

Малокомплектною початковою школою вважається така, в якій навча-

ється невелика кількість учнів, переважно у складі одного або двох класів – комплектів і відсутні паралельні класи.

Малочисельна початкова школа – це навчально-виховний заклад із малим контингентом учнів, малою наповнюваністю класів, обмеженим освітнім середовищем.

Навчально-виховний комплекс (НВК) – термін українського законодавства та освіти, що позначає об'єднання освітніх, фінансових, інформаційних ресурсів навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації для задоволення допрофесійних і професійних запитів учнів.

«Школа-родина» - це загальноосвітній навчальний заклад І ступеня з малою кількістю учнів, який створюється з урахуванням специфіки місцевості й демографічної ситуації для забезпечення доступу дітей відповідного віку до якісної початкової загальної середньої освіти за місцем їх проживання.

«Школа-дитячий садок» – навчально-виховний комплекс (НВК), створений для навчання дітей з 6-річного віку на базі сільських мало чисельних шкіл.

Індивідуальне навчання – це повноцінний процес навчання, аналогічний навчанню в звичайній денній школі. Основна відмінність полягає в тому, що учень займається один на один з викладачем, що дає можливість вибудовувати розклад занять так, як їм це зручно.

ЦІКАВО ЗНАТИ

*“Ви для дитини, а не вона для вас;
ви повинні пристосовуватись до її
природи, до її духовного стану”.*

М.Добролюбов

ПОЛОЖЕННЯ

про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (12.01.2016 № 8)

Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16>

1.2. **Індивідуальне навчання** в системі загальної середньої освіти є однією з форм організації навчально-виховного процесу і впроваджується для забезпечення права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти з урахуванням індивідуальних здібностей та обдарувань, стану здоров'я, демографічної ситуації, організації їх навчання.

Індивідуальна форма навчання – спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється певним, наперед визначеним розпорядком, забезпечується педагогічними працівниками та організовується для

забезпечення права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти.

Індивідуальна форма навчання в системі загальної середньої освіти є однією із форм організації навчально-виховного процесу для забезпечення права осіб на здобуття повної загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності (далі – навчальні заклади).

Учні, які здобувають освіту за індивідуальною формою навчання, є учасниками навчально-виховного процесу. Їх права та обов'язки визначаються Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та іншими нормативно-правовими актами у сфері освіти.

Підставою для організації індивідуального навчання є:

- заява батьків або осіб, які їх замінюють;
- наказ директора навчального закладу;
- погодження місцевого органу управління освітою.

Право на індивідуальне навчання мають учні:

- які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад;
- яким необхідно пройти лікування у лікувальному закладі більше одного місяця;
- які мають високий навчальний потенціал і можуть прискорено закінчити школу;
- які проживають у селах і селищах (коли кількість учнів у класі становить менше 5 осіб);
- які не встигають протягом двох років навчання у школі I ступеня;
- які потребують корекції фізичного та (або) розумового (психічного) розвитку (у разі, якщо батьки або особи, які їх замінюють, відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату)).

Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. *Лист МОН молодьспорт від 18.05.12 року № 1/9-384*

Найвиразніше дидактичні особливості уроку в першому класі виявляються у способах організації навчальної діяльності і в загальній структурі. Зокрема:

- на уроках широко представлено ігрові форми навчання,
- тривалість уроку скорочено до 35 хв.,
- обов'язково проводяться динамічні паузи,
- немає домашніх завдань, а є розгорнуте повторення,
- по-іншому оцінюються результати навчальної праці.

Наказ МОН України № 635 від 24.04.2017. "Про внесення змін до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах"

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12-13.

Тема: Мотивація учіння молодших школярів

План

1. Суть поняття «мотив». Мотив і стимул до навчання учнів початкових класів.
2. Класифікація мотивів навчання.
3. Причини втрати інтересу до навчання учнів молодшого шкільного віку.
4. Дидактичні засоби стимулювання інтересу до навчання.
5. Роль оцінки вчителя в стимулюванні навчання учнів початкових класів.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Мотив, мотивація, стимул, учіння, навчання, освіта, класифікація мотивів, інтереси учня, соціальні мотиви, пізнавальні мотиви, внутрішні мотиви, зовнішні мотиви.

Контрольні питання

1. Чи тотожні поняття «мотив» і «стимул»? Розкрийте значення цих понять.
2. Окресліть основні підходи щодо класифікації мотивів навчання.
3. Назвіть і прокоментуйте основні причини втрати інтересу до навчання учнів молодшого шкільного віку.
4. Перелічіть основні засоби стимулювання інтересу до навчання.
5. Визначте роль оцінки вчителя навчальних досягнень учнів з позиції стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Випишіть із педагогічної літератури основні способи мотивації учіння учнів молодшого шкільного віку, середнього і старшого. Охарактеризуйте та порівняйте їх.
2. На основі власного спостереження (досвіду), встановіть основні причини слабкої мотивації учіння сучасного школяра.
3. З'ясуйте, чому питання розвитку здібностей, творчості, мотиваційної сфери учнів у процесі навчання меншою мірою знаходили відображення в дидактичній теорії, ніж питання розробки змісту і методів навчання.
4. Опрацюйте статтю Зязюна І.А. «Мотивація і мотиви людської поведінки». Законспектуйте основні положення праці.
5. Опрацювавши відповідні джерела, охарактеризуйте умови для формування повноцінної мотивації учіння молодших школярів.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова А. Дістервега: *Не в кількості знань полягає освіта, а в повному розумінні й майстерному застосуванні всього того, що знаєш*

Викладіть свої міркування. Випишіть висловлювання видатних педагогів щодо практичного застосування знань у педагогічній практиці вчителя.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Що, на Вашу думку, означає «профілактика помилок»? Чи можна запобігти появі втрати інтересу учнів початкових класів до навчання?
2. Які дидактичні засоби стимулювання інтересу до навчання, на Вашу думку, є найефективнішими? Чому?
3. Яке з джерел мотивації навчання Ви вважаєте сьогодні головним? Обґрунтуйте Вашу думку.

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Роль діяльності вчителя в стимулюванні навчання учнів початкових класів.
2. Стимулююче середовище – як основа розвитку мотивації учіння молодших школярів.

Література: 4, 6, 8, 11

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №12-13

Мотивація учіння молодших школярів

Дайте відповіді на запитання

1. Чи тотожні поняття «мотив» і «стимул»? Розкрийте значення цих понять.
2. Окресліть основні підходи щодо класифікації мотивів навчання.
3. Назвіть і прокоментуйте основні причини втрати інтересу до навчання учнів молодшого шкільного віку.
4. Перелічіть основні засоби стимулювання інтересу до навчання.
5. Визначте роль оцінки вчителя навчальних досягнень учнів з позиції стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів
6. Визначте джерела мотивації.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Адаптація навчальна – процес активного пристосування дитини до вимог нового середовища за допомогою різноманітних засобів. (Савченко О.Я.)

- Активізація пізнавальної діяльності** – застосування вчителем спеціальних методичних засобів з метою стимулювання, приведення в діяльний стан інтелектуальних, моральних та фізичних сил учнів для досягнення конкретної мети. (Савченко О.Я.)
- Відставання** – невиконання учнями вимог або однієї з них, наявне на одному з проміжних етапів навчального процесу. (Волкова Н.П.)
- Гальмівні прийоми** – педагогічний вплив з метою подолання негативних якостей особистості. (Савченко О.Я.)
- Гуманізація навчання** – організація навчання з максимальним урахуванням індивідуальностей дітей, створення сприятливих умов для розвитку духовних цінностей усіх учасників навчально-вихованого процесу. (Савченко О.Я.)
- Емоційний фон уроку** – атмосфера спілкування на уроці, співвідношення емоційного стану вчителя та учнів, їх самопочуття. (Савченко О.Я.)
- Ефективність навчання** – міра досягнення мети навчання; визначається на основі зіставлення мети і здобутих результатів, внаслідок чого робиться висновок про ефективність навчання. (Савченко О.Я.)
- Інтенсифікація навчання** – підвищення ефективності праці вчителя й учнів за одиницю часу. (Савченко О.Я.)
- Мотивація** – спонукання (стимули), що включають активність індивіда і визначають його спрямованість; у ролі мотивів можуть виступати потреби, інтереси, емоції, установки (Савченко О.Я.)
- Неуважність** – невміння зосередитися на предметі; поверховість суджень, нездатність проникнути у внутрішній світ іншого. (Савченко О.Я.)
- Неуспішність** – ситуація, в якій поведінка і результати навчання не відповідають вихованим і дидактичним вимогам школи. (Зайченко І.В.)
- Педагогічна запущеність** – комплекс негативних якостей особистості, які суперечать вимогам школи, суспільства. (Зайченко І.В.)
- Пізнавальні інтереси** – прагнення до знань, що виявляється в активному ставленні учня до пізнання сутнісних властивостей предметів і явищ дійсності. (Савченко О.Я.)
- Такт педагогічний** – почуття міри у застосуванні засобів педагогічного впливу, поєднання вимогливості з повагою до людської гідності вихованців. (Савченко О.Я.)
- Увага** – зосередженість діяльності суб'єкта у даний момент на якійсь розумовій або практичній діяльності. (Савченко О.Я.)

ЦІКАВО ЗНАТИ

*“Ти можеш!” – повинен нагадувати вчитель учневі.
 “Він може!” – повинен нагадувати колектив.
 “Я можу!” – повинен повірити в себе учень.*
В. Шаталов

У класичній педагогіці, яка намагалась вирішити проблему заохочення учнів до учіння позитивно, ми знаходимо багато цікавих ідей і спроб його практичного здійснення: «Риторична школа» М.Ф. Квінтіліана (I–II ст.), школа В. де Фельтре (XIV–XV ст.) під назвою «Дім радощів», школа «Чеських братів», яку очолював Я.А. Коменський (XVI–XVII ст.), школи Й.Г. Песталоцці (XVIII–XIX ст.), учительська діяльність А.Ф. Дістервега (XIX ст.), «Новий інститут для утворення характеру» та школи в Нью-Ленарке і «Нової Гармонії», організовані Р. Оуеном (XIX ст.), Яснополяńska школа Л.М. Толстого (XIX–XX ст.), школи «бадьорого життя», організовані С.Т. Шацьким, дитячі колонії, керовані А.С. Макаренком, Павлівська середня школа, яку очолював видатний український педагог В.О. Сухомлинський.

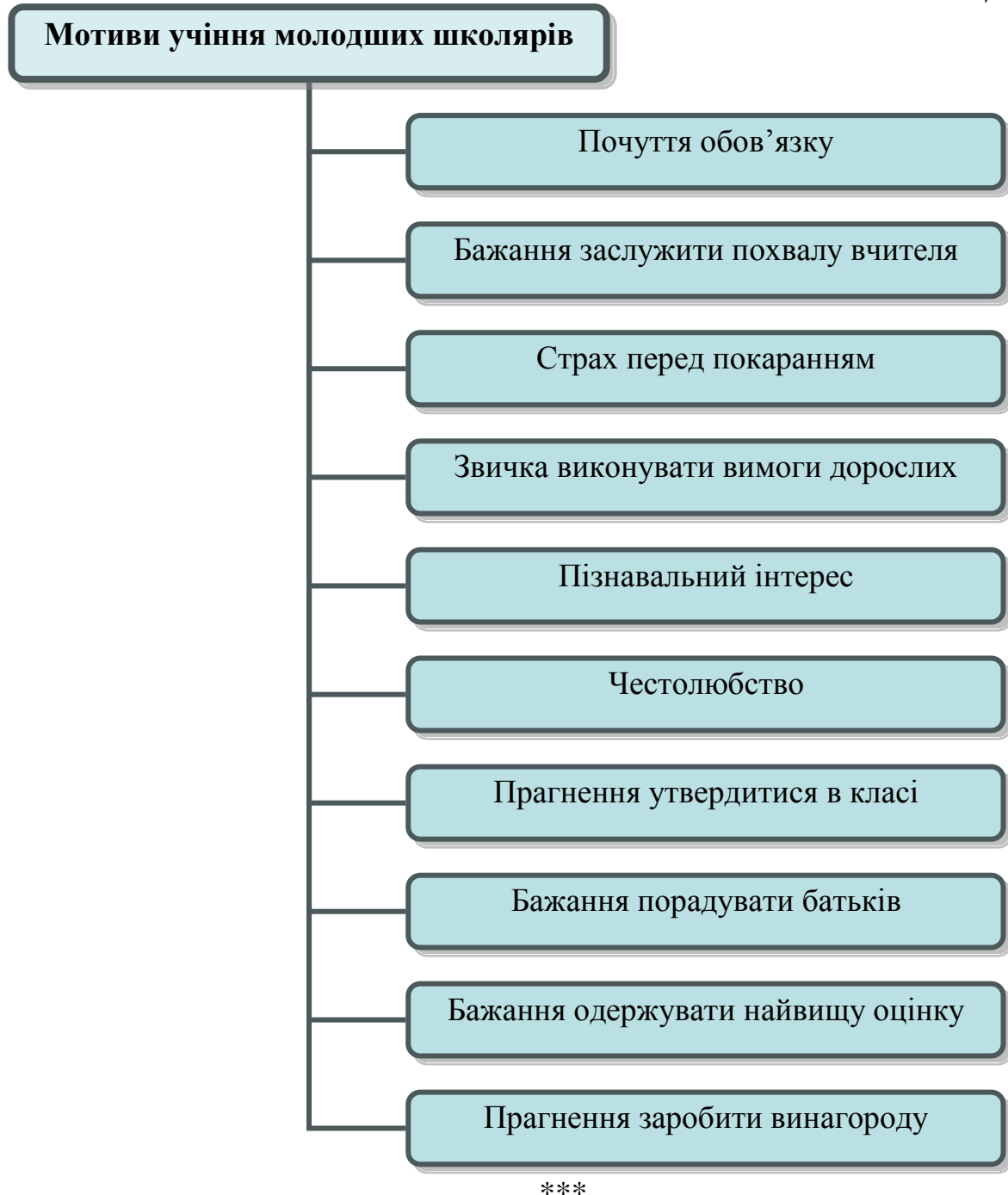
Для формування повноцінної мотивації учіння молодших школярів особливо важливо забезпечити такі умови:

- збагачувати зміст особистісно орієнтованим цікавим матеріалом;
- утверджувати справді гуманне ставлення до всіх учнів, бачити в дитині особистість;
- задовольняти потреби в спілкуванні з учителем та однокласниками під час навчання;
- збагачувати мислення інтелектуальними почуттями;
- формувати допитливість і пізнавальний інтерес;
- формувати адекватну самооцінку своїх можливостей;
- утверджувати прагнення до саморозвитку, самовдосконалення;
- використовувати різні способи педагогічної підтримки, прогнозувати ситуації, коли вона особливо потрібна дітям;
- виховувати відповідальне ставлення до навчальної праці.

**Орієнтовні рекомендації,
впровадження яких сприятиме створенню мотиваційних моментів
на уроці (Савченко О.Я.)**

- Використовувати різноманітні форми і методи організації роботи, що враховують суб'єктивний досвід учнів щодо теми, яка розглядається.
- Створювати атмосферу зацікавленості кожного учня як у власній роботі, так і в роботі всього класного колективу.
- Стимулювати учнів до використання різноманітних способів виконання завдань на уроці без побоювання помилитися, одержати неправильну відповідь.
- Заохочувати прагнення учнів до самостійної роботи, аналізувати під час уроку різні способи виконання завдань, запропоновані дітьми, відзначати та підтримувати всі прояви діяльності, що сприяють досягненню учнями мети.
- Створювати педагогічну ситуацію спілкування, що дозволяє кожному учневі, незалежно від ступеня його готовності до уроку, виявляти ініціативу, самостійність і винахідливість у способах роботи.

Таблиця 6

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14

Тема: Диференційоване навчання в школі

План

1. Оптимізація навчального процесу в початковій школі.
2. Поняття диференціації.
3. Види диференціації.
4. Індивідуалізація навчання в школі.
5. Ігрові методи навчання.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Диференціація, диференційоване навчання, задатки, індивідуалізація навчання, рівні засвоєння, інтенсифікація навчання, обдарованість, особистісно-орієнтоване навчання, знання

Контрольні питання

1. Що таке диференціація навчання?
2. На яких підставах, за якими напрямками здійснюється диференціація навчання та виховання учнів?
3. Обґрунтуйте види диференціації навчальної діяльності.
4. У чому полягає готовність учителя до диференційованого навчання?
5. Що таке індивідуалізація навчання?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Підберіть кілька прикладів диференційованих завдань для усунення труднощів у формуванні навички писання для учнів першого класу.
2. Опрацювавши відповідні джерела, обґрунтуйте своє ставлення до розподілу учнів відповідно до рівня готовності їх до навчальної діяльності (клас прискореного навчання; клас підвищеної індивідуалізації; клас вікової норми).
3. Складіть бібліографічну довідку теми: Індивідуалізація навчання і виховання.
4. Випишіть висловлювання видатних педагогів щодо диференціації та індивідуалізації навчання.
5. Користуючись педагогічною літературою, розкрийте поняття «групова диференціація».

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова К.Ушинського: *Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна спочатку пізнати її також у всіх відношеннях.* Викладіть свої міркування. Випишіть із праць цього видатного педагога міркування, що розкривають тему.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. У чому слушність думки: «одноразове, епізодичне використання диференційованих завдань не дасть істотних змін у знаннях і розвитку дітей»? Поясніть свої міркування.
2. Поміркуйте, у чому суть: а) індивідуалізації, б) диференціації навчання? Назвіть спільні і відмінні риси.
3. Чи профільне навчання в школі виконуватиме роль диференціації навчання? Обґрунтуйте вашу думку.

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Профільне навчання в Україні.
2. Індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти

Література: 2, 5, 7, 9, 12, 15, 19, 20

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №14 **Диференційоване навчання в школі**

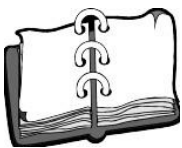
“Учень – це не посудина, яку необхідно наповнити, а факел, який потрібно запалити.”

Блез Паскаль

Дайте відповіді на запитання

1. Обґрунтуйте види диференціації навчальної діяльності.
2. На які групи можна поділити учнів відповідно до їх навчальних можливостей?
3. Які причини відставання учнів у навчанні? Охарактеризуйте шляхи усунення цієї проблеми.
4. Розкрийте ваше розуміння понять «диференціація» та «індивідуалізація».
5. Охарактеризуйте рівня диференціації середньої освіти в Україні.
6. Чим профільний клас відрізняється від класу з поглибленим вивченням предмета?

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Активізація пізнавальної діяльності – застосування вчителем спеціальних методичних засобів з метою стимулювання, приведення в діяльний стан інтелектуальних, моральних та фізичних сил учнів для досягнення конкретної мети. (Савченко О.Я.)

Відставання – невиконання учнями вимог або однієї з них, наявне на одному з проміжних етапів навчального процесу. (Волкова Н.П.)

Гальмівні прийоми – педагогічний вплив з метою подолання негативних якостей особистості. (Савченко О.Я.)

Диференціація в освіті – процес та результат створення відмінностей між частинами освітньої системи (підсистем). (Волкова Н.П.)

Ефективність навчання – міра досягнення мети навчання; визначається на основі зіставлення мети і здобутих результатів, внаслідок чого робиться висновок про ефективність навчання. (Савченко О.Я.)

Індивідуалізація навчання – це система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці і розвитку самотності з метою самостійного вибору власних смислів навчання.

Інтенсифікація навчання – підвищення ефективності праці вчителя й учнів за одиницю часу. (Савченко О.Я.)

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності. (Волкова Н.П.)

Обдарованість – індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. (Волкова Н.П.)

Неуспішність – невідповідність підготовки учнів вимогам змісту освіти, що фіксується через значний проміжок часу навчання (вивчення розділу, наприкінці чверті, півріччя). (Волкова Н.П.)

ЦІКАВО ЗНАТИ

***“Найголовніша формула успіху –
знання «як поводитися з людьми».***

Т.Рузвельт

Диференціація середньої освіти в Україні відбувається на **макро-, мезо- і мікрорівні**. Щодо макро- та мезорівня, то йдеться про існування різних типів середніх навчальних закладів: загальноосвітніх шкіл, спеціалізованих шкіл, гімназій, колегіумів, ліцеїв. Ці навчальні заклади мають академічний профіль, призначені для обдарованої молоді, спрямовані на підготовку учнів до вступу у вищі навчальні заклади. Відбір до них є конкурсним, здійснюється відповідно до рівня розвитку певних здібностей і навичок.

Диференціація на мезорівні властива школі-ліцею, школі-гімназії, школі-комплексу, а також звичайній загальноосвітній школі, у якій створені спеціалізовані класи. Ще одним видом диференціації на мезорівні є створення на одній навчальній паралелі класів вирівнювання, в яких учні згруповані на підставі слабого рівня успішності та на підставі академічних здібностей.

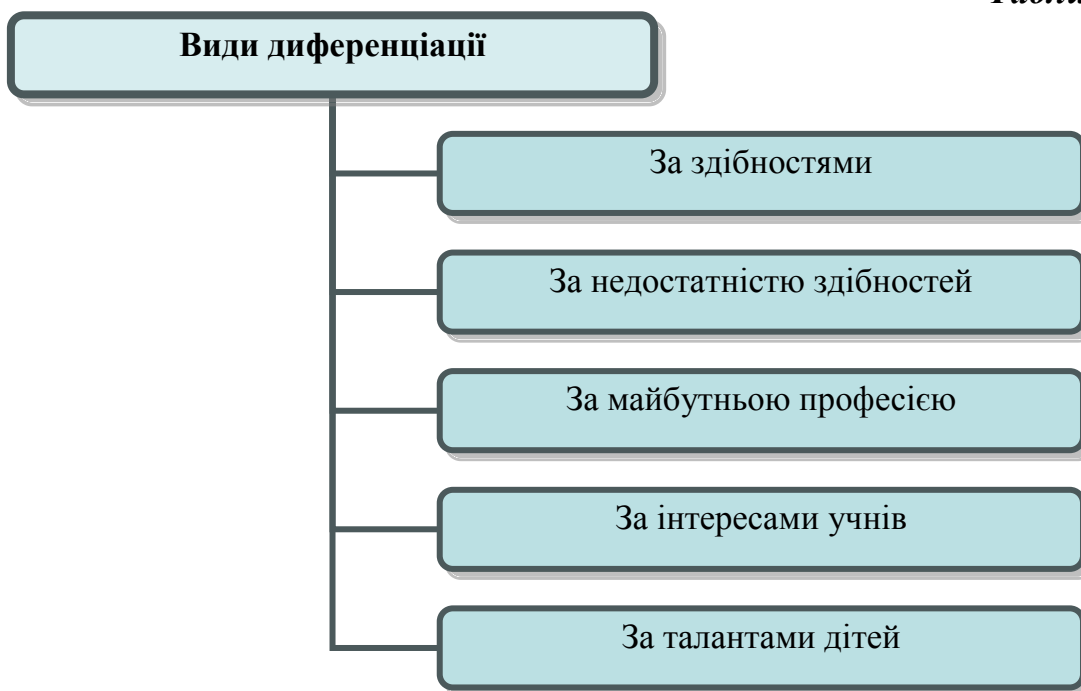
На початку ХХІ ст. диференціація та індивідуалізація навчання і виховання учнів стала основоположним принципом роботи середніх загальноосвітніх навчальних закладів України. Створюється педагогічна система на засадах врахування освітніх потреб, можливостей і пізнавальних інтересів школярів, яка забезпечує як роботу з обдарованими дітьми, так і попередження неуспішності й відставання учнів. Це досягається, зокрема, ефективним поєднанням інваріантної та варіативної складових. Диференціація на мікрорівні традиційно виявляється в роботі вчителів, передбачає роботу вчителя на уроці з кількома групами дітей відповідно до рівня навчальних навичок.

Диференційоване навчання у практичній діяльності вчителя передбачає, що всі учні одержують однакові завдання, але слабшим надається індивідуальна допомога під час їх виконання або окремі посилені для них завдання. Інколи учням пропонують легше завдання, але згодом ускладнюються додатковим, яке вони виконують відповідно до своїх можливостей. Загалом диференціація завдань за змістом може здійснюватися на підставі кількості завдань, за ступенем їх труднощі, самостійності виконання. На практиці такий поділ здійснюють на підставі реальних навчальних можливостей учнів.

Відповідно до навчальних можливостей учнів умовно поділяють на такі групи:

- учні з дуже високими навчальними можливостями;
- учні з високим рівнем навчальних можливостей;
- учні з середніми навчальними можливостями;
- учні з низькими навчальними можливостями.

Таблиця 7

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №15

Тема: Самостійна навчальна робота учнів

План

1. Самостійна робота учнів – органічна частина навчального процесу.
2. Типи і види самостійної навчальної діяльності молодших школярів.
3. Система вправ та завдань для самостійної роботи.
4. Самостійна робота учня з книгою.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Самостійність учнів у навчанні, самостійна навчальна робота, форми організації самостійної роботи, типи самостійних робіт.

Контрольні питання

1. В чому сутність понять «самостійна діяльність» і «самостійна робота»?
2. Від чого залежить ефективність самостійної роботи школярів?
3. Визначте сутність самостійної роботи як педагогічної категорії і охарактеризуйте її основні ознаки.
4. Проаналізуйте типи і види самостійних робіт.
5. Охарактеризуйте самостійну діяльність учнів у процесі виконання ними різноманітних видів самостійних робіт.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Розробіть систему завдань з математики до визначеної вами теми для самостійної роботи учнів на уроці.
2. Дайте характеристику самостійної діяльності учнів у процесі виконання ними різноманітних видів самостійних робіт.
3. Проаналізуйте з різних посібників типи і види самостійних робіт, вкажіть основи їх класифікації.
4. Визначте сутність самостійної роботи як педагогічної категорії і охарактеризуйте її основні ознаки.
5. Окресліть характерні особливості роботи із книгою учнями молодших класів з позиції їх самостійної роботи.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова В.О. Сухомлинського: *Сильним, досвідченим стає той педагог, який уміє аналізувати свою працю...* Викладіть свої міркування. Випишіть із праць цього видатного педагога міркування, що розкривають тему.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Які чинники зумовлюють тривалість самостійної роботи в початкових класах? Обґрунтуйте їх значення.
2. Які методи роботи найчастіше використовуються при організації

самостійної роботи учнів?

3. Поміркуйте, якими вміннями повинен володіти молодший школяр, щоб працювати самостійно?

Тематика рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Види самостійних завдань на уроках читання в початкових класах.
2. Організація самостійної навчальної роботи молодших школярів на уроках математики.
3. Групові форми самостійної роботи.
4. Види домашніх завдань і способи їх перевірки

Література: 2, 4, 6, 8, 9, 10, 13, 17, 20

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №15

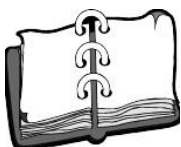
Самостійна навчальна робота учнів

Дайте відповіді на запитання

1. В чому сутність понять: «самостійна діяльність» і «самостійна робота»?
2. Визначте сутність самостійної роботи як педагогічної категорії і охарактеризуйте її основні ознаки.
3. Проаналізуйте типи і види самостійних робіт, вкажіть основи їх класифікації.
4. Охарактеризуйте самостійну діяльність учнів у процесі виконання ними різноманітних видів самостійних робіт.
5. Розробіть з предмету вашої спеціальності систему завдань з теми для самостійної роботи учнів на уроці.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

***“Якщо педагогіка хоче виховати людину
в усіх відношеннях, то вона повинна
насамперед пізнати її теж у всіх
відношеннях”.***

К.Д. Ушинський

Індивідуалізація навчання – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів з метою створення сприятливих умов для реалізації їх пізнавальних можливостей, потреб, інтересів. (Савченко О.Я.)

Індивідуальна робота – форма організації навчального процесу, яка забезпечує реалізацію творчих можливостей учня через індивідуально

спрямований розвиток здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність. (Чайка В.М.)

Індивідуальна форма організації роботи учнів передбачає самостійне виконання учнем однакових для всього класу завдань без контакту з іншими учнями, але в єдиному для всіх темпі. (Мойсеюк Н.Є.)

Самостійна робота учнів – діяльність учнів, спрямована на оволодіння навчальним матеріалом або його застосування, що відбувається без участі вчителя. (Савченко О.Я.)

Самостійна навчальна робота – це будь-яка, організована вчителем, активна діяльність учнів, спрямована на виконання визначеної дидактичної мети в спеціально відведений для цього час: пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь і навичок, узагальнення та систематизацію знань. (Зайченко І.В.)

Сензитивні періоди розвитку – підвищена чутливість суб'єкта до сприймання певної інформації.

ЦІКАВО ЗНАТИ

“Школу можна удосконалювати тільки удосконалюючи кваліфікацію вчителя. Який вчитель – така школа”.
Ян-Амос Коменський

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу; елементи самооцінки з боку учня тощо.

Під **самостійною навчальною роботою** розуміють будь-яку, організовану вчителем, активну діяльність учнів, спрямовану на виконання визначеної дидактичної мети в спеціально відведений для цього час: пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь і навичок, узагальнення та систематизацію знань.

Як дидактичне явище, **самостійна робота**, з одного боку, є навчальне завдання, яке повинен виконати учень, з другого – форма вияву відповідної діяльності: пам'яті, мислення, творчого відображення, поглиблення та розширення сфери дії раніше отриманих знань.

Вправи є найпоширенішим видом самостійної роботи. Їх роль при осмисленні та закріпленні знань, розвитку мислення учнів досить велика.

За метою призначення вправи поділяють на три групи:

1. Вправи для вивчення матеріалу, набуття умінь та навичок:
підготовчі, пробні, призначені для виконання дій за зразком, схемою, заданим приписом.

2. Вправи для закріплення вивченого матеріалу.

3. Контрольні завдання для перевірки глибини засвоєння знань.

У відповідності з рівнем самостійної продуктивної діяльності учнів виділяють чотири типи самостійних робіт: *відтворюючі, реконструктивно-варіативні, евристичні та творчі роботи*. Кожний з цих типів має свою дидактичну мету.

У практиці навчання кожен тип самостійної роботи представлений різноманітністю *видів робіт*, що використовуються в системі урочних та позаурочних занять.

1. Робота з книжкою.

2. Вправи: тренувальні, відтворюючі і за зразком, складання завдань та запитань і їх розв'язання, рецензування відповідей інших учнів, оцінка їх діяльності, вправи, спрямовані на вироблення практичних умінь та навичок.

3. Розв'язання різноманітних завдань та виконання практичних і лабораторних робіт.

4. Різноманітні перевірочні самостійні роботи, контрольні роботи, диктанти, твори.

5. Підготовка доповідей та рефератів.

6. Виконання індивідуальних та групових завдань.

7. Домашні лабораторні досліди та спостереження.

8. Технічне моделювання та конструювання.

***

Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах

Інструктивно-методичний лист «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», розробленого з метою запровадження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 872.

Модифікація – трансформує характер подачі матеріалу шляхом зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. Наприклад,

скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація навчального плану або цілей і завдань, прийнятних для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти.

Адаптація – змінює характер подачі матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання.

Індивідуальна програма розвитку розробляється на один рік. Двічі на рік (за потребою частіше) переглядається з метою її коригування. Зокрема, коли в дитини виникають труднощі у засвоєнні визначеного змісту навчального матеріалу, чи навпаки виникає необхідність перейти до наступного рівня складності виконання завдань.

Навчально-виховний процес у класах з інклюзивним навчанням загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до робочого навчального плану школи, за навчальними програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими МОН для загальноосвітніх навчальних закладів. Навчальна програма визначає зміст, систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати учні в навчальному процесі з кожного предмета, а також зміст розділів і тем.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затвердженими *наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України*.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 16

Тема: Суть і завдання контролю у навчальному процесі

План

1. Суть і основні види контролю успішності учнів.
2. Основні принципи контролю знань.
3. Види контролю знань.
4. Оцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.
5. Критерії і норми оцінки.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Контроль, оцінка, перевірка, оцінювання, критерій, види контролю, норми і критерії оцінки, рівні навчальних досягнень, 12-бальна шкала оцінювання, методи контролю, самоконтроль, рівні знань, функції контролю, види контролю.

Контрольні питання

1. Здійсніть диференціацію понять: контроль, перевірка, оцінювання, оцінка, облік.
2. Визначте мету і функції контролю знань.
3. Охарактеризуйте принципи контролю знань.

4. Що визначає основні вимоги до оцінки знань?
5. Проаналізуйте існуючі види контролю.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Охарактеризуйте основні вимоги до перевірки та оцінки успішності учнів молодших класів. В чому виявляється специфіка?
2. Проаналізуйте методологічні засади критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. У якій мірі новий підхід до оцінювання навчальних досягнень учнів сприятиме подоланню неуспішності учнів?
3. Складіть порівняльну таблицю основних видів контролю та їх дидактичних функцій.
4. Проаналізуйте особливості 12-бальної шкали оцінювання успішності учнів.
5. Користуючись відповідною літературою, доведіть залежність вибору методів перевірки від мети оцінювання успіхів учнів.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте слова В. О. Сухомлинського: *Педагогічна оцінка повинна спонукати дитину бути кращою, допомогти бачити її найкращі якості.*

Викладіть свої міркування. Випишіть із праць цього видатного педагога міркування, що розкривають тему.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Охарактеризуйте особливості тестової методики контролю знань? В чому, на Вашу думку, її ефективність?
2. Як впливає на надійність оцінки оцінювання за 12-бальною шкалою?
3. Якими принципами слід керуватися при оцінюванні результатів діяльності учнів? Обґрунтуйте вашу позицію.

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів у першому і другому класі.
2. Суть та мета контролю знань.
3. Тести як форма контролю знань.

Формувальне оцінювання: допомагає оцінювати поступ дитини у навчанні.

У Стандарті неодноразово згадується, що дитина має вчитися самостійно оцінювати свої досягнення та поступ, ставити цілі та обирати засоби для їх досягнення.

Підсумкове оцінювання – навчальні досягнення зіставляються з **КОРами**.

Що буде з варіативним складником?

У Базовому навчальному плані передбачені години для варіативного складника в 3-4 класах.

Водночас варіативність реалізується через зарезервовані 20% навчального часу, які вчитель може використовувати на свій розсуд (на закріплення матеріалу, для допомоги дітям, які не встигають за навчальною програмою, або ж для опрацювання теми, яку пропонують діти).

У Додатку до Стандарту початкової освіти подано **«Показник наскрізних умінь»**, які реалізуються в рамках кожної освітньої галузі.

Розвиток наскрізних умінь буде індикатором впровадження компетентнісного підходу на рівні конкретної шкільної практики. Орієнтування на наскрізні вміння забезпечує рівновагу між знаннями, вміннями, ставленнями учнів та їхніми реальними життєвими потребами. Наскрізні вміння слугують підставою для інтеграції освітніх галузей.

У проекті Стандарту початкової освіти розглядаються такі наскрізні вміння в розвитку:

1. Розв'язую проблеми
2. Критично мислю
3. Творчо мислю (креативність)
4. Співпрацюю
5. Ефективно спілкуюся
6. Розвиваю власний емоційний інтелект
7. Досліджую
8. Організую свою діяльність
9. Рефлектую
10. Читаю вдумливо.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Спостереження за навчальним поступом учнів та оцінювання цього поступу розпочинається з перших днів навчання дитини у школі і триває постійно. За результатами спостереження та оцінювання вчителі дізнаватимуться, кому з дітей треба більше допомагати, а батьки краще розумітимуть особливості розвитку своєї дитини.

Невід'ємною частиною процесу оцінювання є формування здатності учнів самостійно оцінювати власний поступ.

Орієнтирами для спостереження та оцінювання є загальні та конкретні очікувані результати, а також очікувані результати тижня. Ці засоби використовуються для:

- організації постійного спостереження за навчальним поступом учня/учениці;
- обговорення навчального поступу учнів під час учительських зібрань для координування спільної роботи;
- поточного, зокрема й формувального, оцінювання;
- підсумкового оцінювання (для другого циклу навчання).

Проект Стандарту початкової освіти рекомендує впроваджувати **формувальне оцінювання**, яке допомагає відстежувати особистісний розвиток дитини та хід опановування навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості.

Спостереження та формувальне оцінювання, згідно із проектом Стандарту початкової освіти, має на меті:

- підтримати навчальний поступ учнів;
- формувати в дитини впевненість у собі, наголошуючи на її сильних сторонах, а не на помилках чи слабкостях,
- аналізувати хід реалізації навчальної програми й ухвалювати рішення щодо корегування програми і методів навчання відповідно до індивідуальних потреб учня/учениці.

Під час **підсумкового оцінювання** навчальні досягнення учня/учениці зіставляються з конкретними очікуваними результатами навчання, визначеними цим Стандартом.

При цьому важливо визнавати, що особливості учня/учениці можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого діти можуть досягати очікуваних результатів раніше або пізніше вказаного циклу чи етапу.

Пояснення індексів конкретних очікуваних результатів

Приклад: 2МАО 3.4-1

Цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу). У цьому разі – другий клас. Скорочений буквений запис означає освітню галузь (у цьому разі – математична). Перша цифра після буквеного запису до крапки означає порядковий номер загальної цілі, на реалізацію якої спрямований конкретний очікуваний результат.

Цифра після крапки означає порядковий номер загального очікуваного результату, з яким співвідноситься конкретний очікуваний результат.

Після дефісу – порядковий номер конкретного очікуваного результату.

Література

Методичний poradник: організація та зміст освітнього процесу у 2016/2017 навчальному році : інформаційно-методичний збірник / за заг. ред. І. Г. Осадчого, О. В. Чубарук. – Біла Церква: КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», 2016.

Методичний poradник: організація та зміст освітнього процесу у 2017/2018 навчальному році : інформаційно-методичний збірник / за заг. ред. І. Г. Осадчого, О. В. Матушевської. – Біла Церква: КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», 2017. Редакційна колегія: Осадчий І. Г., Матушевська О. В., Ткач В. А.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №16

Суть і завдання контролю у навчальному процесі

Дайте відповіді на запитання

1. Що таке педагогічний контроль, у чому його суть?
2. Охарактеризуйте принципи, функції і види контролю.
3. Що таке методи контролю? Дайте характеристику методів контролю.
4. Розкрийте сутність поточного і підсумкового контролю знань.
5. Розкрийте особливості застосування тестової методики перевірки знань.
6. Які основні вимоги до методів контролю і оцінювання знань учнів?
7. Проаналізуйте позитивні сторони і недоліки 5-ти бальної і 12-ти бальної систем оцінювання.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Контроль – це компонент навчального процесу, який полягає у перевірці його результативності (Фіцула М.М.)

Контроль на навчанням – постійний нагляд, спостереження і перевірка успішності знань учнів з метою отримання об'єктивної інформації про навчально-виховний процес. (Волкова Н.П.)

Компетенція – загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. (Волкова Н.П.)

Оцінювання знань – визначення й вираження в балах, а також в оціночних судженнях учителя знань, умінь та навичок учнів відповідно до вимог шкільних програм. (Фіцула М.М.)

Періодичний (тематичний) контроль – виявлення і оцінка знань і умінь учнів, засвоєних на кількох уроках з метою виявлення, наскільки учні успішно володіють системою певних знань, чи відповідають вони програмі. Різновид періодичного контролю – тематичний. (Фіцула М.М.)

Підсумковий контроль – це перевірка рівня засвоєння знань і умінь учнів за триваліший період навчання: за півріччя, рік або завершення курсу навчання (заключний контроль). (Фіцула М.М.)

Попередній контроль – проводиться в основному з діагностичною метою перед вивченням нової теми, або на початку семестру; його мета – ознайомлення із загальним рівнем підготовки учнів з предмета, щоб намітити подальшу організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів. (Фіцула М.М.)

Поточний контроль – здійснюється у повсякденній навчальній роботі і виражається в систематичних спостереженнях учителя за навчальною діяльністю учнів на кожному уроці. (Фіцула М.М.)

Функції контролю – освітня, діагностична, виховна, розвиваюча, стимулююча, управляюча, оцінююча.

ЦІКАВО ЗНАТИ

Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи

Додаток до наказу МОН України від 19.08.2016 №1009

Апробація змісту початкової освіти визначила його педагогічну і методичну відповідність новим завданням школи і водночас потребу удосконалення результативного компоненту. Зокрема, посилення практичної спрямованості навчання, залучення особистого досвіду школярів, оволодіння вміннями застосовувати знання в нових ситуаціях тощо. Розв'язання цих завдань зумовило доопрацювання змісту на засадах *компетентнісного підходу*, який передбачає особистісно-діяльнісний вимір результатів навчання кожного учня, що підвищує його зацікавленість і відповідальність.

Відповідно до цього змінюються процес контролю і оцінювання результатів навчальної діяльності школярів.

Результати компетентнісного підходу виявляються у компетенціях і компетентностях.

Освітня компетенція є сукупністю взаємозв'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня відносно певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності. Компетенція – це суспільна норма, вимога, яка сама по собі не є характеристикою індивіда. Нею вона стає у процесі засвоєння і рефлексії учня, перетворюючись у компетентність.

Компетентність – складне особистісне утворення, що інтегрує відповідно до вимог певної діяльності знання, вміння, навички, особистий досвід її виконання, ставлення до процесу і результату, вона створює передумови для активних самостійних дій. Отже, компетентність не

зводиться тільки до знань, окремих умінь і навичок, а належить до сфери складних умінь і якостей особистості.

Із врахуванням світового досвіду і потреб розвитку української школи у вітчизняній педагогіці визнано такі види компетентностей, які характеризують результати навчання на засадах компетентнісного підходу: ключові, міжпредметні і предметні.

До *ключових* компетентностей відносяться: уміння вчитися, соціально-трудова, загальнокультурна, інформаційно-комунікативна, здоров'язбережувальна, соціальна. Ключові компетентності є наскрізними інтегрованими утвореннями, які формуються засобами всіх предметів, у взаємозв'язку урочної і позаурочної роботи, у взаємодії з соціумом.

Міжпредметні компетентності формуються у взаємозв'язку змісту і методик предметів однієї чи різних освітніх галузей.

Предметні компетентності забезпечуються засобами одного предмету, їх зміст і структура чітко відповідають певним елементам навчального змісту. Предметні компетентності молодших школярів визначаються на основі вимог до навчальних досягнень учнів, які вказано у програмах кожного предмету.

Структурування навчальних досягнень за очікуваними результатами (учень знає, розуміє, знаходить, визначає, застосовує, оцінює тощо) є орієнтиром для здійснення контрольної-оцінної діяльності вчителя: визначення об'єктів контролю, часу здійснення, змісту перевірки тощо.

Контроль за навчальними досягненнями молодших школярів забезпечує зворотній зв'язок між учителем і учнями.

Змістом контролю є виявлення, вимірювання та оцінювання навчальних досягнень учнів, які структуровані у програмах, і представлені у вимогах до здійснення контролю і оцінювання за предметами.

Об'єктами контролю у процесі початкового навчання є предметні компетентності: знання про предмети і явища навколишнього світу, взаємозв'язки і відношення між ними; вміння та навички застосовувати засвоєні знання; досвід творчої діяльності; ціннісні ставлення.

Змістом орієнтовних вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи є виявлення, вимірювання та оцінювання навчальних досягнень, які структуровані у навчальних програмах, за предметами.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється вербально: у 1 класі з усіх предметів інваріантної складової. За рішенням педагогічної ради навчального закладу може надаватися словесна характеристика знань, умінь і навичок учнів 2 класу; у 2-4 класах з предметів інваріантної складової: «Інформатика», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрованого курсу «Мистецтво», «Основи здоров'я», «Фізична культура», «Я у світі» та «Трудове навчання»; у 1-4 класах з усіх

предметів варіативної складової. Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за 12 -бальною шкалою: з предметів інваріантної складової освітніх галузей: «Мови і літератури (мовний і літературний компоненти)», «Математика», «Природознавство». Виявлення рівня навчальних досягнень учнів відбувається в процесі контролю.

Основними функціями контролю навчальних досягнень учнів є: мотиваційна, діагностувальна, коригувальна, прогностична, навчально-перевірвальна, розвивальна, виховна.

Об'єктами контролю у процесі навчання у початковій школі є складники предметних компетентностей: знання про предмети і явища навколишнього світу, взаємозв'язки і відношення між ними; вміння та навички застосовувати засвоєні знання; досвід творчої діяльності; ціннісні ставлення. Облік результатів контролю ведеться учителем/учителькою у Класному журналі і табелях навчальних досягнень.

Структурними компонентами контролю навчальних досягнень учнів є перевірка та оцінювання результатів навчальної діяльності. За формою організації навчально-пізнавальної діяльності учнів перевірка може бути: індивідуальною, груповою, фронтальною; за способом – усною (бесіда, розповідь учня), письмовою (самостійні і контрольні роботи, перекази, диктанти, у тому числі окремі тестові, компетентнісні завдання тощо), а також практичною (дослід, практична робота, навчальний проект, учнівське портфоліо, спостереження, робота з картами, заповнення таблиць, побудова схем, моделей тощо).

Перевірка навчальних досягнень учнів здійснюється за допомогою різних методів, вибір яких зумовлюється особливостями змісту навчального предмета, його обсягом, рівнем узагальнення, віковими можливостями учнів. Для перевірки навчальних досягнень учнів необхідно застосовувати завдання різних когнітивних рівнів: на відтворення знань, на розуміння, на застосування в 2 стандартних і змінених навчальних ситуаціях, уміння висловлювати власні судження, ставлення, оцінки. Оцінювання – процес встановлення рівня навчальних досягнень учня/учениці в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог чинних навчальних програм. Його результатом є педагогічна оцінка, яка відображається в оцінювальних судженнях і висновках учителя/учительки вербально, або в балах. Виставлення балів обов'язково супроводжується оцінювальними судженнями.

Оцінювання у початковій школі ґрунтується на врахуванні рівня досягнень учня/учениці, а не ступеня його невдач. Результати оцінювання навчальних досягнень учнів є конфіденційною інформацією, доступною лише для дитини та її батьків (або осіб, що їх замінюють). При вербальному оцінюванні використовуються як усні, так і письмові оцінні судження, які характеризують процес навчання і відображають кількісний і якісний його результати: ступінь засвоєння знань і вмінь з навчальних

предметів та характеристику особистісного розвитку учнів. Характеристика особистісного розвитку учнів відображає самостійність, відповідальність, комунікативність, уміння працювати в групі, ставлення до навчальної праці, рівень прикладених зусиль, сформованість навчально-пізнавальних інтересів, ціннісних орієнтирів та загальнонавчальних умінь тощо та здійснюється вербально під час поточного контролю.

Недопустимою є заміна оцінок іншими зовнішніми атрибутами (зірочками, квіточками, прапорцями тощо). Об'єктивність і точність оцінок забезпечуються такими критеріями: якість знань (міцність, повнота, глибина, узагальненість, системність, дієвість); сформованість ключових і предметних компетентностей, способів навчальної діяльності (виконання за зразком, за аналогією, в нових ситуаціях); досвід елементарної творчої діяльності (частково-пошуковий і пошуковий рівні); досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе.

У початковій школі застосовують поточний і підсумковий види контролю, які здійснюють шляхом поточної перевірки та поточного оцінювання й відповідно шляхом підсумкової перевірки та підсумкового оцінювання. Поточний контроль здійснюється в процесі вивчення теми/розділу з метою визначення рівня розуміння і первинного засвоєння учнями окремих елементів змісту теми/розділу, зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем/розділів уроків, закріплення знань, умінь і навичок, їх актуалізації перед вивченням нового матеріалу. Поточну перевірку проводять індивідуально або фронтально в усній чи письмовій формі систематично в межах кожної теми, визначеної навчальною програмою. Вона передбачається учителем/учителькою під час підготовки до кожного уроку і знаходить своє відображення у поурочних планах (конспектах) уроків.

Поточна перевірка може здійснюватись у формі короткотривалої (10-15-3 хвилин) самостійної письмової роботи, яка охоплює певну частину навчального матеріалу. Як правило, вона носить діагностичний характер. Підсумкова перевірка у 1 класі передбачає підсумкові контрольні роботи у кінці навчального року (контрольне списування, комбінована контрольна робота з математики та індивідуальна перевірка навички читання вголос і розуміння прочитаного). Підсумкова перевірка у 2-3 класах передбачає тематичну перевірку, у 4 класі – тематичну перевірку та підсумкові контрольні роботи у кінці навчального року (з навчальних предметів, що визначені Міністерством освіти і науки України для державної підсумкової атестації). Тематична перевірка здійснюється у формі тематичної контрольної роботи після опанування програмової теми/розділу (2-4 класи). У разі, коли тему/розділ розраховано на велику кількість годин, її/його розподіляють на логічно завершені частини – підтеми/підрозділи.

Тематична перевірка навчальних досягнень учнів (контрольні роботи) з предметів «Я у світі», «Основи здоров'я», «Трудове навчання», «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво», «Мистецтво», «Фізична культура», «Інформатика» не проводиться. Поточне оцінювання здійснюється за результатами поточної перевірки – усного опитування учнів на уроці, виконання письмових робіт (класної роботи, зокрема самостійної, практичної роботи тощо). Воно передбачає вербальну оцінку або оцінку в балах на основі Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Поточна оцінка за письмову роботу чи усне опитування виставляється у разі достатнього для співвіднесення з критеріями оцінювання обсягу виконаних учнем/ученицею завдань.

Фрагментарні усні відповіді учнів на уроці в балах не оцінюються. Під час оцінювання навчальних досягнень учнів, презентованих в усній формі, до уваги беруться: якість знань та умінь – правильність, повнота, глибина, дієвість, гнучкість, конкретність і узагальненість, системність, усвідомленість, міцність; культура мовлення – послідовність викладу матеріалу, правильне вживання термінів, повнота у формулюванні висновків. Під час оцінювання практичної роботи враховують самостійність, дотримання алгоритму, правильність, повноту, усвідомленість. При оцінюванні письмових робіт враховують правильність і обсяг виконаної роботи.

У процесі перевірки й оцінювання необхідно досягати **систематичності, об'єктивності** визначення рівня навчальних досягнень учнів за основними вимогами відповідно до конкретних цілей та індивідуальних особливостей розвитку пізнавальних здібностей, мовлення, темпу роботи тощо.

Систематичність зумовлена, по-перше, дидактичною доцільністю здійснення контролю на всіх етапах процесу навчання, по-друге, необхідністю контролю за кожним учнем на кожному уроці, у зв'язку з психологічними особливостями розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів і оволодіння ними навчально-пізнавальною діяльністю, як провідним видом діяльності у молодшому шкільному віці.

Психологами доведено, що сам факт контролю як особливого виду діяльності, яка вимагає самостійності учнів та оцінювання їхніх досягнень, порушує «психічну рівновагу» дітей, збуджуючи або пригнічуючи їх. За таких обставин виявити справжній рівень навчальних досягнень досить важко. Індивідуальний підхід в процесі перевірки упереджує психологічне напруження дітей, створює умови для повного виявлення їх індивідуальних можливостей і об'єктивного оцінювання вчителем з урахуванням загальних вимог, що зазначені у програмі.

Об'єктивність контролю полягає у запобіганні вчителем суб'єктивних і помилкових оцінних суджень, які не відображають реальних досягнень учнів у навчанні. Об'єктивність контролю залежить від багатьох умов, найсуттєвішими серед яких є: а) чітке визначення

загальних і конкретних цілей оволодіння учнями всіма компонентами змісту навчального предмета; б) наявність вимог до навчальних досягнень учнів з кожного предмета; в) обґрунтоване виділення об'єктів контролю (перевірки й оцінювання); г) адекватність цілей, змісту і способів перевірки вимогам програм і методик; г) застосування науково обґрунтованих критеріїв оцінювання навчальних досягнень.

У початкових класах вчителем застосовуються такі **види контролю**: попередній, поточний, періодичний (тематичний), підсумковий (семестровий), заключний (річний); державна підсумкова атестація.

Вибір видів контролю (перевірки й оцінювання), їх зміст, послідовність, взаємозалежність, час проведення *визначаються специфікою навчальних предметів*.

Попередній контроль здійснюють перед вивченням нового матеріалу для з'ясування якості опорних знань, вмінь, з метою їх актуалізації та корекції.

Поточний контроль здійснюється в процесі поурочного вивчення теми. Особливість цього виду контролю в тому, що він є компонентом процесу оволодіння навчальним матеріалом уроку. Це визначає його основні цілі: встановлення стану розуміння і первинного засвоєння учнями окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем уроків, закріплення знань, умінь і навичок, їх актуалізація перед вивченням нового матеріалу.

Результати поточної перевірки на самостійному етапі в структурі уроку оцінюються *в оцінних судженнях або в балах*. У процесі оволодіння новим змістом, тобто під час його засвоєння, систематизації й узагальнення, застосування нових знань, умінь і навичок, оцінка в балах виставляється тільки за достатньо повні і правильні відповіді.

Інформація, отримана в процесі поточного контролю, є основою для коригування методики роботи вчителя на уроці, запобігання відставання окремих учнів, коригування учіння, необхідною умовою досягнення поурочних цілей, враховується у планування наступних уроків.

Періодичний (тематичний) контроль має на меті визначення й оцінювання сформованості загальнопредметних умінь і навичок (аудіювання, читання, усне мовлення тощо), якими оволодівають учні в процесі вивчення окремих предметів. Цей вид контролю передбачає перевірку, що здійснюється періодично, шляхом організації фронтальної та індивідуальної діяльності школярів.

Тематичний контроль (перевірка й оцінювання) як правило здійснюється *після опанування програмової теми чи розділу*. У разі, коли тема розрахована на велику кількість годин, її розподіляють на логічно завершені частини – підтеми. Якщо ж програмова тема невелика за обсягом, то об'єднують з однією або кількома наступними темами. Отже, одиницями тематичного контролю з різних предметів можуть бути: програмова

підтема, тема, кілька тем, розділ. Об'єднання програмових тем здійснюється не механічно, а з урахуванням логічної структури їх змісту, взаємозв'язку між темами. Тематичний контроль якісно відрізняється від поточного контролю тим, що спрямований на виявлення та оцінювання рівнів оволодіння певною, достатньо завершеною частиною навчального матеріалу відповідно до структурних елементів предметної компетентності.

Тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (розділу) впродовж її (його) вивчення з урахуванням усіх видів оцінювання за цей період (за результатами різних видів усних, письмових та практичних робіт учнів).

Підсумковий (семестровий) контроль є обліком успішності учнів наприкінці навчальної чверті чи семестру. *Семестрова оцінка* виставляється за результатами періодичного і тематичного оцінювання.

Заключний (річний) контроль здійснюють наприкінці навчального року з метою обліку успішності кожного учні за рік. *Річна оцінка* виставляється на основі семестрових оцінок.

Облік (фіксація) результатів контролю ведеться учителем у класних журналах і табелях навчальних досягнень та відвідування школи.

Підсумкове оцінювання за семестр здійснюється на основі результатів тематичного оцінювання з урахуванням динаміки рівня навчальних досягнень учня/учениці. Підсумкове оцінювання за рік здійснюється на основі семестрових оцінок також з урахуванням динаміки рівня навчальних досягнень учня/учениці.

Державна підсумкова атестація у початковій школі проводиться з метою визначення відповідності освітнього рівня учнів 4-х класів вимогам Державного стандарту початкової загальної освіти та готовності школярів навчатися в основній школі.

Підсумковій атестації підлягають результати навчальної діяльності випускників початкової школи **з української мови (мова і читання) та математики.**

Методи перевірки – це способи взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів, спрямовані на виявлення та вимірювання змісту і рівня навчальних досягнень кожним учнем і класом в цілому.

У початкових класах застосовуються методи: *усної* перевірки (бесіда, розповідь учня); *письмової* перевірки (самостійні і контрольні роботи, твори, перекази, диктанти, графічні завдання тощо); *практичної* перевірки (дослід, практична робота, спостереження, заповнення таблиць, побудова схем, моделей, перфокарт тощо). Відносно новим є використання *тестових завдань*, які є стандартизованим засобом перевірки, який цілеспрямовано і економно у часі може кількісно виявити, що учень знає і вміє. Порівняльний аналіз результатів виконання науково обґрунтованих тестових завдань учнями одного класу, школи, району дозволяє об'єктивно виявити стан їх підготовленості, якість змісту, методик. Для перевірки у

початкових класах можуть використовуватися тести і окремі тестові завдання різної складності, які змістовно охоплюють один предмет або кілька.

За **формою** організації навчально-пізнавальної діяльності учнів перевірка може бути: індивідуальною, груповою, в парах, фронтальною; у 3-4 класах доцільно включати у процес перевірки завдання на вибір.

Виявлені під час перевірки результати навчально-пізнавальної діяльності учнів оцінюються.

Оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень учня в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами чинних програм. Оцінювання є особливою складовою контролю, а педагогічна оцінка – його результатом. Оцінка виражається в оцінних судженнях і висновках учителя, які є її якісними (словесними) показниками, або в балах, тобто кількісними показниками. Оцінні судження мають супроводжувати і виставлення балів.

Рекомендується використовувати для розвитку самооцінної діяльності *портфоліо учнівських досягнень*, в якому накопичуються протягом певного часу результати виконання різних завдань, які переконливо ілюструють індивідуальний рух розвитку дитини.

Об'єктивність і точність оцінок забезпечуються критеріями оцінювання.

Критерії – це реальні, точно обрані ознаки, величини, які виступають вимірниками досягнень учнів відповідно до певних об'єктів оцінювання.

Аналіз об'єктів контролю в початкових класах дав змогу визначити такі **критерії оцінювання навчальних досягнень учнів**:

- якість знань (предметних, про способи діяльності): міцність, повнота, глибина, узагальненість, системність, дієвість;
- сформованість предметних умінь і навичок, способів навчальної діяльності (виконання за зразком, за аналогією, в нових ситуаціях);
- володіння досвідом елементарної творчої діяльності (частково-пошуковий і пошуковий рівні);
- володіння досвідом емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе.

На основі зазначених критеріїв виділяються **чотири інтегровані рівні навчальних досягнень учнів початкових класів**: початковий, середній, достатній, високий. Їх загальнодидактичні характеристики такі:

Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів здійснюється вербально, у 3-4 класах – за 12-бальною шкалою. За рішенням педагогічної ради загальноосвітнього навчального закладу оцінювання навчальних досягнень учнів 2 класу може здійснюватися за 12-бальною шкалою (відповідно до критеріїв навчальних досягнень). 12-бальна система оцінювання забезпечує мотивацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, особистісно-орієнтований підхід у навчанні і вихованні, сприяє розвитку інтелектуальних та творчих здібностей кожної особистості.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Загальні вимоги до знань, умінь і навичок учнів
I. Початковий	1	Учні засвоїли знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень
	2	Учні відтворюють незначну частину навчального матеріалу, володіють окремими видами умінь на рівні копіювання зразка виконання певної навчальної дії
	3	Учні відтворюють незначну частину навчального матеріалу; з допомогою вчителя виконують елементарні завдання, потребують детального кількаразового їх пояснення
II. Середній	4	Учні відтворюють частину навчального матеріалу у формі понять з допомогою вчителя, можуть повторити за зразком певну операцію, дію
	5	Учні відтворюють основний навчальний матеріал з допомогою вчителя, здатні з помилками й неточностями дати визначення понять
	6	Учні будують відповідь у засвоєній послідовності; виконують дії за зразком у подібній ситуації; самостійно працюють зі значною допомогою вчителя
III. Достатній	7	Учні володіють поняттями, відтворюють їх зміст, уміють наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, частково контролюють власні навчальні дії.
	8	Учні вміють розпізнавати об'єкти, які визначаються засвоєними поняттями; під час відповіді можуть відтворити засвоєний зміст в іншій послідовності, не змінюючи логічних зв'язків; володіють вміннями на рівні застосування способу діяльності за аналогією; самостійні роботи виконують з незначною допомогою вчителя; відповідають логічно з окремими неточностями
	9	Учні добре володіють вивченим матеріалом, застосовують знання в стандартних ситуаціях, володіють вміннями виконувати окремі етапи розв'язання проблеми і застосовують їх у співробітництві з учителем (частково-пошукова діяльність).
IV. Високий	10	Учні володіють системою понять у межах, визначених навчальними програмами, встановлюють як внутрішньопонятійні, так і міжпонятійні зв'язки; вміють розпізнавати об'єкти, які охоплюються засвоєними поняттями різного рівня узагальнення; відповідь аргументують новими прикладами
	11	Учні мають гнучкі знання в межах вимог навчальних програм, вміють застосовувати способи діяльності за аналогією і в нових ситуаціях
	12	Учні мають системні, міцні знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, усвідомлено використовують їх у стандартних та нестандартних ситуаціях; самостійні роботи виконують під опосередкованим керівництвом; виконують творчі завдання.

[Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329]

АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ

Від слова до діла – відстань чималенька.

Мігель Сервантес

Якщо Ви не ставите перед собою мети, Ви ніколи її не досягнете.

Х. Маккей

Класифікація цілей навчання

У середині минулого століття комісія експертів під головуванням Б. Блума розробила одну з найбільш відомих класифікацій цілей навчання – «Таксономію Блума». Ця класифікація повинна була служити основою для порівняння цілей, яких намагаються досягти автори різних навчальних програм. У таксономії Блума всі можливі цілі навчання розділені на три непересічних царини:

- **пізнавальні (Cognitive Domain);**
- **емоційні (Affective Domain);**
- **рухові (Psychomotor Domain).**

Пізнавальні цілі охоплюють усе, що пов'язано з набуттям знань і розвитком розумових навичок.

Емоційні цілі містять у собі всі завдання, пов'язані з формуванням цінностей, відношень, розвитком емоційного самоконтролю студентів.

До **рухових цілей** належить розвиток рухових навичок, фізичної витривалості

Формальне, неформальне та інформальне навчання. Поява нових соціальних сервісів впливає на розвиток освіти і, зокрема, на дистанційне та змішане навчання. Переглядаються психолого-педагогічні підходи до навчання, особливо, якщо вони мають відношення до корпоративного навчання. Не залишилися без уваги і формальне, неформальне, інформальне й соціальне навчання.

«Нехай учитель поспішає до дітей, радіє кожній зустрічі з ними, тоді й діти поспішатимуть у школу і щиро радітимуть кожній зустрічі зі своїм учителем». **Ш. Амонашвілі**

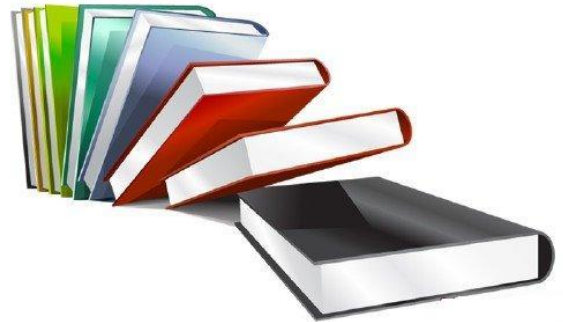
РЕФЛЕКСІЯ

- *Сьогодні я дізнався...*
- *Було цікаво...*
- *Було складно...*
- *Я зрозумів, що...*
- *Тепер я зможу...*
- *Я навчився...*
- *У мене вийшло ...*
- *Я зміг...*

Інтерактивна вправа «ПЛЮС-МІНУС-ЦІКАВО»

Ця вправа дозволяє вчителю поглянути на урок очами учнів, проаналізувати його з точки зору цінності для кожного учня. Можна виконувати як усно, так і письмово. У графу «П» – «ПЛЮС» записуємо все, що сподобалось на уроці, що здалося цікавим та корисним. А до графи «М» – «МІНУС» записуємо все що не сподобалось, здалося важким, незрозумілим та нудним. У графу «Ц» – «ЦІКАВО» учні записують факти, про які дізнались на уроці, чого б ще хотілось дізнатися.

<https://novashkola.ua/>

2.3. ПЛАНИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Денна форма навчання

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема: Методи і засоби навчання

План

1. Поняття про метод і прийом навчання.
2. Проблема класифікації методів навчання.
3. Характеристика методів організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
4. Характеристика методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
5. Характеристика методів контролю і самоконтролю в навчанні.
6. Засоби навчання

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Методи організації навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності., методи контролю й самоконтролю, розповідь (види розповіді), бесіда, лекція, дискусія, диспут

Контрольні питання

1. Розкрийте сутність найбільш обґрунтованих факторів, які покладено в основу класифікації методів навчання.
2. Які складові виділяють в структурі методів навчання?
3. У чому полягають мотиваційна, навчальна, виховна, розвивальна функції методів навчання? Розкриваючи їх зміст, використовуйте у своїх міркуваннях приклади з методики викладання різних предметів.
4. Які види класифікації методів навчання існують у сучасній дидактиці? Чим вони відрізняються?
5. Які види дидактичних ігор вам відомі? Назвіть кілька сюжетно-рольових ігор для першокласників

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Складіть таблицю-схему класифікації методів навчання: 1) За джерелом знань; 2) За характером (рівнем) пізнавальної діяльності.
2. Запропонуйте поєднання найбільш ефективних методів навчання для формування в учнів теоретичних знань, охарактеризуйте їх.
3. Яке із запропонованих понять (засіб, система засобів чи спосіб) найбільш точно відображає суть поняття «метод навчання»?
4. Знайдіть у тексті та порівняйте визначення сутності методу навчання. Запам'ятайте одне з них.
5. Опрацюйте тему: Інтерактивні методи навчання.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Чому неможливо знайти універсальний метод навчання, який можна було б використовувати в різних умовах і ситуаціях?
2. Від чого залежать вибір і поєднання методів навчання? Обґрунтуйте відповідь на прикладах формування граматичних або математичних понять.
3. Поміркуйте: ускладнює чи полегшує шлях до педагогічної майстерності вчителя те, що в дидактиці стає дедалі більше методів навчання?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Проблема вибору методів навчання вчителем.
2. Метод самостійної роботи з книгою.

Література

1. Алексюк А.М. Методи навчання і методи учіння. – К.: Знання, 1980. – 48 с.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – С.189-255.
3. Чайка В. М. Основи дидактики: Тексти лекцій і завдання для самоконтролю : навч. посіб. – Тернопіль: Астон, 2002. – С.109- 157.
4. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 2-е, перероб., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С.320-373.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-е вид., доп. і перероб. – К., 2007. – С.267-298.; 339-358.
6. Бондар В.І. Дидактика. – К.: Либідь, 2005. – С.78-96.
7. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищ. пед. навч. закладів. – К., Освіта України; КНТ, 2008. – С.158-192.; 183-192.
8. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. – 2-е вид. – Харків: «ОВС», 2002. – С.311-333.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема: Методи організації навчально-пізнавальної діяльності

План

1. Аналіз фрагментів уроків із використанням методів словесної групи.
2. Аналіз фрагментів уроків із використанням методів наочної групи.
3. Аналіз фрагментів уроків із використанням методів практичної групи.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Метод навчання, прийом навчання, класифікація методів, словесні, наочні, практичні методи, пояснювально-ілюстративний, репродуктивний методи, метод проблемного виконання, частково-пошуковий, дослідницький

методи, методи стимулювання і мотивації, контролю і самоконтролю, засіб навчання.

Контрольні питання

1. Які є основні підходи до класифікації методів навчання?
2. Від чого залежить вибір методів і прийомів навчання?
3. Що слід розуміти під методом і прийомом?
4. Які вимоги щодо використання методів навчання?
5. Які методи навчання використовують для формування мотивів навчальної діяльності учнів?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Підберіть з методичної літератури (або складіть самостійно) фрагменти уроку із використанням одного з методів: а) словесної групи; б) наочної групи; в) практичної групи.
2. Систематизуйте матеріал теми «Методи організації навчально-пізнавальної діяльності».
3. Обґрунтуйте поєднання найбільш ефективних методів навчання для розвитку в учнів: а) абстрактного мислення; б) словесно-логічного мислення.
4. Складіть таблицю теми.
5. Підберіть методи, які доцільно використовувати на уроці формування вмінь і навичок.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Чому не існує єдиної класифікації методів навчання?
2. Від яких умов залежить ефективність використання методу демонстрування?
3. Які найважливіші фактори визначають ефективність методу роботи з книгою?

Література: 1, 4, 9, 11

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 3.

Тема: Шкільний підручник

План

1. Аналіз шкільних підручників за фахом відповідно до дидактичних вимог.
2. Порівняльна характеристика підручників за фахом для учнів різних класів початкової школи.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Зміст освіти, теорії формування змісту освіти, знання, уміння, навички, компоненти змісту освіти, навчальний план, програма, державний і шкільний компоненти загальної середньої освіти, підручник, посібник, види освіти.

Контрольні питання

1. Назвіть дидактичні вимоги до шкільного підручника.
2. У чому відмінність між шкільним підручником і навчальним посібником?
3. Які позатекстові компоненти підручника?
4. Назвіть різновиди тексту підручника.
5. Охарактеризуйте структуру підручника.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Проаналізуйте і порівняйте шкільні підручники (за фахом) для різних категорій учнів.
2. На основі аналізу змісту навчального матеріалу підручника зробіть аналіз:
  - а) методологічні основи вивчення теми;
  - б) дидактичні цілі його вивчення;
  - в) місце теми в системі курсу;
  - г) можливі пізнавальні утруднення для учнів;
3. Сформулюйте теоретичне ядро будь-якої теми (з фаху) і наповніть його необхідними матеріалами (фактами, ознаками, прикладами, вправами).

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Часто старшокласники, готуючись до занять, майже не звертаються до шкільного підручника. Чому?
2. Що необхідно зробити вчителю, щоб сучасний учень відчував потребу у роботі з підручником?
3. Поміркуйте, які компоненти підручника часто змушений доповнювати вчитель?

Література: 2, 5, 8, 10, 12, 14.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 4.

Тема: Урок як основна форма співпраці вчителя та учнів у процесі навчання

План

1. Урок – основна форма навчальної роботи.
2. Форми взаємодії вчителя та учнів на уроці.
3. Організація навчальної діяльності учнів на уроці.
4. Підготовка вчителя до сучасного уроку

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Урок, зміст освіти, дидактика, форма організації навчання, метод навчання, підручник, програма, план, посібник.

Контрольні питання

1. Чому урок вважається основною формою організації навчально-виховного процесу?
2. Поясніть, за якими показниками визначається тип уроку.
3. Дайте характеристику призначення, структури та дидактичних основ уроків повідомлення нових знань, закріплення вивченого матеріалу, повторення, систематизації та узагальнення вивченого матеріалу, уроків перевірки й оцінки знань.
4. Поясніть суть понять «тип уроку», «структура уроку».
5. Розкрийте дидактичні основи окремих етапів комбінованого уроку.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Змодельуйте фрагмент уроку, користуючись підручником для початкової школи. Продемонструйте його.
2. Складіть план підготовки вчителя до уроку
3. Уважно опрацюйте рекомендовану літературу про урок як основну форму навчальної роботи. Складіть картотеку.
4. Назвіть загальні ознаки уроку

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. При перевірці виконання домашніх завдань, часто виникає така ситуація: як тільки учень починає відповідати, всі інші учні займаються своїми справами, у будь-якому випадку, над відповіддю думає тільки той, хто очікує наступного виклику. Ваші дії?
2. Яка типологія уроків, на Ваш погляд, є найоптимальнішою?
3. Як Ви розумієте слова Я.А. Коменського «Усіма можливими способами потрібно пробуджувати в дітей палке прагнення до знань і до навчання...». Напишіть твір-роздум на вказану тему.

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Історія розвитку форм навчання.
2. Визначення цілей уроків у їх системі.

Література: 2, 4, 6, 8, 9, 10, 14, 17

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 5.

Тема: Типологія та структура уроків

План

1. Урок як цілісна система.
2. Типологія уроків.
3. Дидактична характеристика основних структурних елементів уроків різних типів.

4. Етапи процесу засвоєння знань

5. Основні вимоги до уроку

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Форма організації навчання, індивідуальна форма, групова форма, фронтальна форма, урок, підготовка до уроку, самоаналіз, практикум, семінар, факультатив, навчальна екскурсія, індивідуальна і групова консультації, домашня робота.

Контрольні питання

1. Які основні етапи виділяють в підготовці вчителя до уроку?
2. Які особливості педагогічного самоаналізу уроку?
3. Охарактеризуйте типи уроків:
  - засвоєння нових знань;
  - формування умінь і навичок;
  - узагальнення і систематизація знань;
  - перевірки і корекції знань, вмінь і навичок;
  - комбінований урок.
4. У чому полягає сутність класно-урочної системи навчання? Проаналізуйте її позитивні та негативні сторони
5. Розкрийте зміст підготовки вчителя до конкретного уроку.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Чому при перевірці виконання домашнього завдання треба уникати запитань, які передбачають цілком точне відтворення учнями того, що викладав учитель, чи того, що зафіксовано в підручнику? Наведіть приклади трансформації таких контрольних запитань
2. Вільний час учня народжується на уроці (В. Сухомлинський). Запропонуйте шляхи вирішення актуальної педагогічної проблеми.
3. Якщо керуватися принципами диференціації, індивідуалізації навчання, то якими способами їх можливо реалізувати під час уроку?
4. Відвідайте кілька уроків у школі. Перед відвіданням уроків та їх аналізом вивчіть програму, підручник, познайомтесь з позаурочними планами вчителя.
5. Підготуйте зошит для аналізу уроків, в якому рекомендується запланувати загальні відомості про урок: дата, школа, клас, прізвище, ім'я по-батькові вчителя, предмет, кількість учнів за списком, кількість присутніх.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Як досягнути того, щоб під час проведення уроків учні були уважними?
2. Як уникнути того, щоб повторення змісту навчального матеріалу стало «мачухою» учіння? (за В. Сухомлинським)

3. В яких класах недоцільно часто використовувати типи уроків, які мають лише одну дидактичну мету?

Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Добір змісту й методичного забезпечення уроку.
2. Багатоваріантність структури уроків.

Література: 3, 7, 9, 19

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема Спостереження та аналіз уроку в початковій школі

План

1. Спостереження уроку в початковій школі.
2. Обговорення та аналіз відвіданого уроку.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Принцип навчання, урок, зміст освіти, розповідь, бесіда, методи навчання, підручник, програма, план, посібник, форма організації навчання,

Контрольні питання

1. Назвіть типи уроків за дидактичними цілями
2. Що передбачає дидактичний аспект аналізу уроку?
3. Що передбачає організаційний аспект аналізу уроку?
4. Що передбачає санітарно-гігієнічний аспект аналізу уроку?
5. Що передбачає психологічний аспект аналізу уроку?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Розробіть схему психолого-педагогічного аналізу уроку.
2. Розробіть фрагмент уроку будь-якого типу.
3. Проаналізуйте план-конспект уроку (за фахом), підготовлений студентом-випускником під час педагогічної практики.
4. Проаналізуйте відео матеріали уроку щодо основних ланок процесу засвоєння знань.

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Назвіть етап уроку, який передбачає фіксацію досягнення цілей, визначення ступеня активності всіх учнів класу і кожного зокрема, аналіз й оцінку їх діяльності, визначення перспектив учіння. Обґрунтуйте свою думку.
2. На яких етапах уроку необхідно здійснювати мотивацію навчальної діяльності учнів?
3. Визначте завдання, що вирішуються на початку уроку.

Література: 3, 5, 7, 9, 12, 14, 17, 19

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 7.

Тема: Контроль та оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів

План

1. Основні принципи контролю знань учнів початкової школи
2. Рівні і загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
3. Особливості оцінювання учнів в 1-2 класах

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять

Контроль, оцінка, перевірка, оцінювання, критерій, види контролю, норми і критерії оцінки, рівні навчальних досягнень, 12-бальна шкала оцінювання, методи контролю, самоконтроль, рівні знань, функції контролю, види контролю.

Контрольні питання:

1. Обґрунтуйте диференціацію понять «контроль», «перевірка», «оцінювання», «оцінка», «облік».
2. Визначте мету і функції контролю знань
3. Охарактеризуйте принципи контролю знань.
4. Які особливості тестової методики контролю?
5. Які функції контролю знань?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Проаналізуйте досвід роботи будь-якого вчителя з питань контролю й оцінки результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.
2. Випишіть та проаналізуйте із педагогічної літератури різні тлумачення термінів «контроль», «оцінювання», «облік». Порівняйте, знайдіть спільне і відмінне
3. Які методи контролю знань, навичок і вмінь найбільш поширені серед педагогів-практиків. Чому?
4. Охарактеризуйте етапи усного опитування.
5. Підберіть педагогічні ситуації до теми

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. Що визначає основні вимоги до оцінки знань?
2. Яких правил необхідно дотримуватися під час створення діагностичних тестів?
3. Чим зумовлені зміни у підходах до оцінювання навчальних досягнень учнів?

Література: 2, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 18

РОЗДІЛ 3

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

3.1. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

*Ти лише доти здатний
сприяти освіті інших,
доки продовжуєш працювати
над власною освітою.*

Фрідріх Адольф Вільгельм Дістервег

Самостійна робота студента є основним шляхом оволодіння програмним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час. Години, відведені для самостійної роботи студента, регламентуються робочим навчальним планом і повинні становити не менше 1/3 та не більше 2/3 від загального обсягу навчального часу студента, призначеного для вивчення конкретної дисципліни.

Зміст самостійної роботи студента визначається навчальною програмою з дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Метою самостійної роботи є вдосконалення знань, умінь та навичок, які студенти отримують під час вивчення навчальної дисципліни на лекційних, практичних, лабораторних заняттях.

Як раніше зазначалося **самостійна робота студентів** складається із трьох блоків:

- самостійної підготовки студентів до аудиторних занять (лекцій, практичних (семінарських), лабораторних занять);
- самостійної роботи на практичних і лабораторних заняттях;
- самостійного опрацювання теми, розробка індивідуального навчально-дослідного проекту.

Самостійна підготовка студентів до аудиторних занять складається з трьох рівнів: репродуктивного, частково-пошукового, творчого.

Репродуктивний рівень – націлений на розширення понятійного апарату студентів з дидактики, поповнення їх термінологічного словника, а також містить перелік контрольних запитань, спрямованих на відтворення базових знань з теми.

Частково-пошуковий рівень – включає завдання для самостійного пошуку проблемного та дослідницького характеру, міркування та афоризми видатних педагогів для аналізу та обговорень, що сприяє розвитку аналітико-оцінного мислення студентів.

Творчий – розгляд питань для роздумів вільного, творчого характеру спонукає до розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів; написання рефератів, повідомлень сприяє глибшому розумінню та розкриттю теми.

У процесі самостійної роботи здійснюється самоосвіта студента, яка сприяє поглибленню, розширенню й більш міцному засвоєнню знань. Основним засобом самоосвіти є самостійне вивчення й опрацювання наукової, науково-популярної, навчальної, політичної, художньої та іншої літератури.

Важливою умовою ефективності самоосвіти є володіння студентами раціональними прийомами самостійної роботи в процесі підготовки до лекції, семінарського заняття, практичної та лабораторної роботи, колоквіуму, заліку й екзамену, написання реферату, курсової та дипломної роботи тощо.

Велику користь для самоосвіти студентів має заслуховування на семінарських заняттях підготовлених студентами повідомлень, доповідей, рефератів на різні теми, робота з першоджерелами. Вивчення курсу «Дидактика» передбачає різні види самостійної роботи (самостійне опрацювання відповідної фахової літератури, виконання пошукових завдань).

Організація самостійної роботи студента – важлива складова навчального процесу. Теми, що виносяться для самостійного опрацювання, безпосередньо пов'язані з навчальним матеріалом, який вивчається під час проведення аудиторних занять. Для самостійної роботи студенту пропонується ряд завдань, що мають розширити, систематизувати й узагальнити знання, отримані під час вивчення нормативного курсу та вміти застосувати їх на практиці.

Вивчення програмового матеріалу з дисципліни «Дидактика» передбачає проведення студентами самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи. З урахуванням розподілу матеріалу програми ця робота полягає в підготовці доповідей на семінарські заняття (з використанням нормативно-правової бази в галузі освіти, творів педагогів-класиків, матеріалів передового педагогічного досвіду вчителів, наукових статей з педагогічної періодики).

Самостійна робота студентів на практичних та лабораторних заняттях (аудиторна робота) спрямована на розвиток у майбутніх учителів умінь застосовувати мислительні дії аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, порівняння, розрізнення, узагальнення тощо. Для цього під час проведення занять, студентам пропонуються завдання з аналітичним навантаженням: створення логічних схем, графіків, таблиць, розв'язання педагогічних задач, аналіз ситуацій тощо.

Для студентів заочної форми навчання передбачено самостійне опрацювання тем, виконання завдань творчого репродуктивного характеру, написання рефератів, підготовка проектів, написання контрольної

роботи. Виконання завдань для самостійної роботи, індивідуального навчально-дослідного завдання, а також поточна робота студента на семінарських і практичних заняттях, написання тестів оцінюються та враховуються як складові модульної системи навчання при підведенні загального навчального рейтингу з дисципліни «Дидактика».

Основний зміст завдань самостійної роботи студента – складання тез, опорних конспектів, таблиць, розробка планів проведення бесіди, диспуту, сценарію конкурсної програми тощо. Головне, щоб студент в окремому зошиті для самостійної роботи з навчальної дисципліни вказував тему й зміст завдання, робив необхідні записи й міг їх раціонально використати під час підготовки до семінарських занять, написання домашньої контрольної роботи, іспиту та в подальшій самостійній професійній діяльності.

Для того, щоб самостійну роботу обліковувати й записи систематизувати, майбутньому фахівцю доцільно створити свій каталог (картотеку) за зразком бібліотечного або ввести свої умовні позначення, обов'язково вказуючи авторів і назви опрацьованих джерел.

Матеріал з навчальної дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд із завданнями, які опрацьовувалися під час проведення навчальних занять.

Під час лабораторних і практичних занять з психолого-педагогічних дисциплін і методики викладання предметів за фахом, а також у процесі педагогічної практики студенти виробляють уміння спостерігати за педагогічними явищами, подіями, узагальнювати їх.

Вивчення лекційного матеріалу з педагогічних дисциплін передбачає проведення студентами самостійної та індивідуальної роботи. З урахуванням розподілу матеріалу програми ця робота полягає в підготовці доповідей на семінарські заняття (з використанням нормативно-правової бази в галузі освіти, творів педагогів-класиків, матеріалів передового педагогічного досвіду вчителів, копій наукових статей з педагогічної періодики).

Виконання завдань для самостійної роботи, індивідуального навчально-дослідного завдання, а також поточна робота студента на семінарських і практичних заняттях, написання тестів оцінюються та враховуються як складові модульної системи навчання під час підведення загального навчального рейтингу з дисципліни.

Денна форма навчання

Семестр	№ тижня	Зміст самостійної роботи	Обсяг (год)	Форма контролю	Тиждень, на якому здійснюється контроль
			денна форма		
III		Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу		Усне опитування, конспекти, опорні схеми	
III		Підготовка до виступів на практичних та лабораторних заняттях; опрацювання завдань частково-пошукового та творчого рівня.		Усне опитування, конспекти, опорні схеми, реферати, повідомлення	
III		Самостійне опрацювання теми.: Класифікації методів навчання в сучасній дидактиці.		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Дидактичні особливості проведення уроків.		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Особливості організації навчального процесу з обдарованими дітьми		Конспект	
III		Опрацювання теми індивідуального навчально-дослідного завдання (проекту). Підготовка до захисту проекту. (ІНДЗ)		Навчальний проект. Захист проекту	

Заочна форма навчання

Семестр	№ тижня	Зміст самостійної роботи	Обсяг (год)	Форма контролю	
			заочна форма		
III		Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу		Усне опитування, конспекти, опорні схеми	
III		Підготовка до виступів на практичних заняттях; опрацювання завдань частково-пошукового та творчого рівня.		Усне опитування, конспекти, опорні схеми, реферати, повідомлення	
III		Самостійне опрацювання теми: Предмет і завдання дидактики		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Принципи та закономірності навчання		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Процес навчання та його структура		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Зміст освіти в сучасній школі		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Форми організації навчання		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Специфіка організації навчання в школах різних типів		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Мотивація учіння молодших школярів		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Диференційоване навчання в школі		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Самостійна навчальна робота учнів		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Особливості організації навчального процесу з обдарованими дітьми		Конспект	
III		Самостійне опрацювання теми: Контроль, перевірка та оцінювання знань учнів молодших класів		Конспект	
III		Опрацювання теми індивідуального навчально-дослідного завдання (проекту). Підготовка до захисту проекту. (ІНДЗ)		Навчальний проект. Захист проекту	

3.2. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ) – ПРОЕКТ

(для студентів денної і заочної форми навчання)

Навчальний проект (ІНДЗ)

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, що виконується на основі самостійного вивчення частини програмового матеріалу або його систематизації та узагальнення, для практичного застосування і завершується складанням підсумкового заліку.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

ІНДЗ – є завершеною теоретичною або практичною роботою, може охоплювати одну, декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

ІНДЗ містить елементи пошукової, науково-дослідницької роботи і виступає чинником залучення студента до науково-дослідної діяльності, яка може бути продовжена під час написання курсової, дипломної, магістерської роботи, підготовки наукових доповідей, написання наукових статей тощо. Зміст, структура, порядок подання та захисту ІНДЗ, критерії оцінювання доводяться до відома студентів перед початком його виконання.

Зміст індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ)

ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу «Дидактика», яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

***

Види ІНДЗ:

- реферат із теми (модуля) або вузької проблематики (як виняток – для студентів денної форми навчання з коротких навчальних курсів та для студентів заочної форми навчання);
- розв’язування й складання розрахункових або практичних (наприклад, ситуативних) задач різного рівня з теми (модуля) або курсу;
- розроблення теоретичних або прикладних (діючих) функціональних моделей явищ, процесів, конструкцій тощо;
- анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, історичні розвідки тощо.

Найбільш зручна форма перевірки рівнів засвоєння знань, умінь і навичок – це письмові роботи (*реферати, моделі, проекти*), що представляють проведені мікродослідження або моделі майбутніх досліджень.

Оцінка за індивідуальні завдання виставляється на основі попереднього ознайомлення наукового керівника з його змістом. Можливим є захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу (до 5 хв.). Якщо програмою вивчення навчальної дисципліни передбачений навчальний проект, то одержані бали за це завдання є обов'язковим компонентом підсумкової оцінки й ураховуються при визначенні підсумкової суми балів за вивчення навчального курсу.

Розробка індивідуальних проектів є невід'ємною складовою курсу фахової підготовки вчителя початкових класів.

Метою навчального модуля з розробки індивідуальних і колективних проектів є розвиток теоретичного мислення та вмінь дослідницької діяльності студентів, систематизація, закріплення та розширення теоретичних знань і розвиток практичних умінь із психолого-педагогічних дисциплін, сучасної методології науки й практики, сучасної методики викладання предмета, використання інноваційних технологій; підготовка до самостійної дослідницької роботи в професійній діяльності.

Завданнями проектної роботи є формування вмінь працювати з колегами для досягнення кінцевої мети; нести відповідальність за кінцевий продукт; аналіз та критичне осмислення вивченого матеріалу для його практичного застосування; розробка й виготовлення дидактичних і методичних матеріалів, завдань для проведення практичних, лабораторно-практичних робіт.

Навчально-методична розробка – це текст, у якому систематизовано, послідовно викладено всебічно досліджену власну або чужу педагогічну діяльність, її особливості.

Структура методичної розробки

1. Вступ (пояснювальна записка)

Подається обґрунтування вибору теми, її новизна, короткий аналіз змісту, призначення розробки. Розшифровуються специфічні поняття й терміни.

2. Основна частина

У вигляді кількох параграфів, пунктів висвітлюється суть дослідження, а саме:

- педагогічна ідея;
- її методичне втілення;
- практична реалізація.

3. Висновки

Коротко формулюються основні результати, вказуються умови реалізації, можливості застосування. Характерною ознакою методичної розробки є наявність рекомендацій щодо її використання.

4. Перелік використаної літератури (8–10 джерел)

***

Алгоритм підготовки методичної розробки

1. Виділення суперечностей, що породжують проблему.
2. Постановка проблеми, яку необхідно розв'язати.
3. Формулювання теми розробки, мети пошуку та завдань вирішення проблеми.
4. Аналіз науково-теоретичних положень та існуючого практичного досвіду із зазначеної проблеми.
5. Роздуми, формулювання гіпотези, зародження ідей. Зіставлення їх з існуючими.
6. Критичний аналіз і теоретичне обґрунтування розв'язання проблеми.
7. Прогнозування результату. Підготовка навчальних матеріалів.
8. Експериментальна практична перевірка: апробація окремих ідей і методичних рішень.
9. Оцінка результатів перевірки, аналіз труднощів, умов реалізації.
10. Написання тексту розробки.

РОЗРОБИТИ НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ (ПРОЕКТУ)

ВАРІАНТ 1

1. Наочність і принцип наочності у навчанні: спільне і відмінне.
2. Доступність і складність: проблеми взаємозв'язку.
3. Слово як домінуючий засіб навчання у початковій школі
4. Основні і другорядні предмети у курсі шкільного навчання: доцільність їх існування.
5. Репродуктивна навчальна діяльність молодших школярів як єдина основа організації процесу навчання у початковій школі.
6. Орієнтація на продуктивну навчальну діяльність молодших школярів в умовах масової школи: доцільність постановки проблеми.
7. Проблема орієнтації на середнього учня в процесі навчання.
8. Поурочне оцінювання як єдина форма оцінки навчальної діяльності школярів.
9. Поточне оцінювання як єдина форма оцінки навчальної діяльності школярів.
10. Різноманіття навчальної діяльності і його роль у засвоєнні навчального матеріалу.
11. Повторення і повтор у процесі навчання молодших школярів.
12. Обов'язковість домашніх завдань у початковій школі як дидактична проблема.

13. Нові і старі знання у процесі засвоєння: їх місце і взаємозв'язок.
14. Учень в ролі вчителя на уроці.
15. Вчитель в ролі спостерігача на уроці.
16. Взаємозв'язок активності вчителя і учня на уроці.
17. Учень і учнівський колектив у процесі засвоєння знань: проблеми взаємозв'язку.
18. Проблема інформаційного голоду на уроці в початковій школі та пропонувані шляхи її розв'язання.
19. Темп роботи на уроці в початковій школі як дидактична проблема.
20. Дисципліна на уроці в початковій школі як дидактична проблема.
21. Дидактичні особливості інтегрованих уроків
22. Методика проведення екскурсій
23. Шляхи активізації пізнавальної діяльності молодших школярів
24. Формування позитивної особистісно орієнтованої мотивації навчання молодших школярів
25. Шляхи вдосконалення проблеми оцінювання в навчальному процесі початкової школи
26. Контроль і оцінювання як актуальні проблеми сучасної початкової школи
27. Шляхи оптимізації процесу сприймання нового матеріалу молодшими школярами
28. Забезпечення наступності у дошкільній підготовці та навчанні у початковій школі
29. Особливості ігрової діяльності молодших школярів та організація навчального процесу в школі
30. Організаційні особливості навчання першокласників у сучасній початковій школі.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ (ІНДЗ-ПРОЕКТ)

ВАРІАНТ 2

1. Особливості формування фахових компетенцій учителя початкової ланки освіти
2. Особистісно орієнтоване навчання – оновлена парадигма початкової освіти
3. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках у початковій школі
4. Дидактичні аспекти застосування проблемного навчання в початковій школі
5. Шляхи формування у молодших школярів творчих здібностей

6. Дидактичні аспекти застосування розвиваючого навчання в початковій школі
7. Формування у молодших школярів інтересу до навчання засобами театральної педагогіки
8. Дидактичні аспекти застосування інтерактивного навчання в початковій школі
9. Компетентнісний підхід у початковій освіті
10. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів
11. Дидактичні особливості інтегрованих уроків у навчальному процесі школи першого ступеня
12. Шляхи активізації пізнавальної діяльності молодших школярів
13. Формування позитивної особистісно орієнтованої мотивації навчання молодших школярів
14. Шляхи вдосконалення оцінювання в навчальному процесі початкової школи
15. Контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів як актуальні проблеми сучасної початкової школи
16. Шляхи оптимізації процесу сприймання нового матеріалу молодшими школярами
17. Забезпечення наступності в дошкільній підготовці та навчанні у початковій школі
18. Особливості організації ігрової діяльності молодших школярів у навчальному процесі початкової школи
19. Організаційні особливості навчання першокласників у сучасній початковій школі (період адаптації)
20. Шляхи організації диференційованого навчання у початковій школі

Критерії оцінювання за виконання проекту

1.	Актуальність обраної теми	1–3 бали
2.	Самостійність, логіка побудови, завершеність теми	1–2 бали
3.	Оригінальність розкриття теми, застосування творчих підходів, запропонованих рішень	1–5 балів
4.	Аргументованість запропонованих рішень, висновків	1–2 бали
5.	Культура оформлення, відповідність методичним вимогам	1–3 бали
6.	Особиста презентація роботи	1–5 балів
7.	Об'єм і глибина знань із теми, загальна ерудиція, міжпредметні зв'язки	1–2 бали
8.	Відповіді на запитання: повнота, аргументованість	1–3 бали
	Разом	25 балів

РОЗДІЛ 4

КОНТРОЛЬНО-ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДИДАКТИКА»

4.1. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ «ДИДАКТИКА»

Теоретична частина

І змістовий модуль

1. Предмет і завдання дидактики.
2. Виникнення та основні етапи розвитку дидактики.
3. Завдання дидактики на сучасному етапі створення національної системи освіти.
4. Основні категорії дидактики.
5. Зв'язок дидактики з іншими науками.
6. Сутність процесу навчання, його істотні ознаки, зовнішня та внутрішня сторони.
7. Основні компоненти процесу навчання.
8. Структура та компоненти навчальної діяльності.
9. Зміст освіти в українській національній школі.
10. Види освіти за різними ознаками: за ступенем, за спеціальністю, за змістом.
11. Види освіти: загальна, політехнічна, професійна.
12. Навчальні плани і програми для початкової школи.
13. Навчальний план для початкової школи: загальна характеристика документа (інваріантна та варіативна складові).
14. Навчальна програма: структура, принципи побудови, вимоги до програми.
15. Підручники і посібники для початкової школи.
16. Модель структури підручника для початкової школи.
17. Комплексний підхід до аналізу підручників для початкової школи.
18. Державний стандарт загальної середньої освіти. (Державний стандарт початкової освіти).
19. Базовий навчальний план.
20. Сутність і поняття мотивів.
21. Закономірності процесу навчання, їх характеристика.
22. Принципи навчання: етнопедагогічний підхід.
23. Функції процесу навчання.
24. Етапи (ланки) процесу засвоєння знань.

25. Різні підходи до процесу навчання у сучасній школі.
26. Пояснювально-ілюстративне навчання.
27. Проблемне навчання.
28. Програмоване навчання.
29. Використання комп'ютерної техніки у навчальному процесі початкової школи.
30. Принципи і правила навчання.
31. Класифікація принципів навчання.
32. Характеристика принципів навчання у сучасній дидактиці.
33. Принцип науковості навчання.
34. Принцип зв'язку теорії навчання з життям і практикою.
35. Принцип систематичності й послідовності навчання.
36. Принцип свідомості та активності учнів у навчанні.
37. Принцип наочності навчання.
38. Принцип доступності навчання.
39. Принцип індивідуального підходу до учнів.
40. Принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок.
41. Виховний характер навчання.
42. Принцип емоційності навчання.
43. Типи навчально-виховних закладів освіти.
44. Наочність. Її значення в організації навчального процесу.
45. Види навчання.
46. Виховання, навчання і розвиток особистості.
47. Роль учителя у навчальному процесі початкової школи.

II змістовий модуль

48. Урок як основна форма організації навчання в школі.
49. Типи та структура уроків.
50. Підготовка вчителя до уроку.
51. Основні вимоги до уроку.
52. Особливості роботи з обдарованими дітьми.
53. Методи і прийоми навчання.
54. Дидактичні особливості уроків для учнів шестирічного віку.
55. Форми роботи учнів на уроці.
56. Методи організації і здійснення навчальної діяльності учнів.
57. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
58. Методи контролю і самоконтролю у навчанні.
59. Особливості роботи вчителя в сільській малокомплектній школі.
60. Критерії якості уроку.
61. Освітнє і виховне значення контролю і оцінки успішності учнів.
62. Педагогічні вимоги до контролю і оцінки успішності учнів.
63. Основні функції, форми та види контролю успішності учнів.
64. Диференціація та індивідуалізація навчання в початковій школі.

65. Критерії оцінки знань, навичок і вмінь учнів початкових класів.
66. Бальна система оцінювання в школі. Критерії оцінювання якості знань.
67. Особливості класно-урочної системи.
68. Особливості організації інтегрованих уроків у початковій школі.
69. Мета уроку як компонент цілісного педагогічного процесу.
70. Домашня навчальна робота учнів.
71. Засоби навчання і їх характеристика.
72. Причини втрати інтересу до навчання в початкових класах.
73. Особливості оцінювання знань за 12 бальною системою.
74. Самостійна робота учнів.
75. Причини неуспішності та шляхи їх подолання.
76. Проблема навчання обдарованих учнів.
77. Оцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.
78. Критерії і норми оцінювання учнів.
79. Компетентнісний підхід до змісту освіти.
80. Ключові компетентності особистості.

Практична частина (творчі завдання)

1. Кожний учитель мріє про те, щоб учіння під час його уроків було цікавим для учнів. Як зробити урок цікавим? Охарактеризуйте основні шляхи формування в учнів інтересу до знань.
2. Обґрунтуйте положення про те, що процес навчання є процесом триєдиним.
3. Побудуйте модель проблемної ситуації та опишіть її на матеріалі з навчальної дисципліни ЗОШ І ст.
4. Доведіть, що процес навчання є системою. Яке практичне значення має уявлення вчителя про процес навчання як систему, що функціонує під час уроку?
5. «Вільний час учня народжується на уроці» В. Сухомлинський. Запропонуйте шляхи вирішення актуальної педагогічної проблеми.
6. Побудуйте дидактичну модель комбінованого уроку.
7. Побудуйте дидактичну модель уроку засвоєння нових знань.
8. Назвіть основні структурні елементи уроку.
9. Охарактеризуйте такий структурний елемент уроку як вступна частина.
10. Охарактеризуйте такий структурний елемент уроку як перевірка домашнього завдання.
11. Охарактеризуйте такий структурний елемент уроку як вивчення нового матеріалу.
12. Охарактеризуйте такий структурний елемент уроку як закріплення нового матеріалу.
13. Охарактеризуйте такий структурний елемент уроку як повідомлення домашнього завдання.
14. Наведіть приклад групової роботи на уроці. (Тема уроку «Іменник»)

15. Наведіть приклад індивідуальної роботи на уроці. (Тема уроку «Прикметник»).
16. У чому суть внутрішньої і зовнішньої диференціації. Наведіть приклади.
17. Зробіть аналіз побудови підручника для початкової школи, згідно дидактичного принципу наочності.
18. Зробіть аналіз побудови підручника для початкової школи, згідно дидактичного принципу науковості.
19. Наведіть приклад парної роботи на уроці. (Тема уроку «Займенник»).
20. Опишіть, на ваш погляд, шляхи підвищення ефективності уроку.
21. Запропонуйте варіант нестандартного уроку-змагання для учнів 4 класу.
22. Опишіть підготовку вчителя до уроку читання в початковій школі.
23. Дайте характеристику оцінки навчальної діяльності учня 3 класу за 12 бальною шкалою оцінювання. (10 балів)
24. Дайте характеристику оцінки навчальної діяльності учня 3 класу за 12 бальною шкалою оцінювання. (12 балів)
25. Оцініть навчальні досягнення учня, (12-бальна система), якщо він знає окремі положення, що становлять незначну частину навчального матеріалу. Свою відповідь обґрунтуйте.
26. Складіть план, сформулюйте питання, запропонуйте методику проведення уроку-рольової гри.
27. Побудуйте дидактичну модель року засвоєння нових знань.
28. Обґрунтуйте основні переваги і недоліки програмованого навчання.
29. Назвіть структуру уроку засвоєння знань.
30. Назвіть структуру комбінованого уроку.

4.2. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ РІВНЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Орієнтовний перелік тестових завдань

1. Що називається дидактикою?

- А. Дидактика – це теорія навчання і освіти.
- Б. Дидактика – це теорія навчання, освіти і виховання.
- В. Дидактика – це теорія виховання.
- Г. Дидактика – це частина педагогіки, яка розглядає питання методики викладання окремих навчальних предметів.

2. У якому зв'язку перебувають дидактика і методики викладання окремих навчальних дисциплін? Виберіть найбільш повну відповідь.

- А. Дидактика відноситься до методики як теорія до практики.
- Б. Методики відносяться до дидактики як теорія до практики.
- В. Дидактика відноситься до методики як практика до практики.
- Г. Дидактика – самостійна наука, яка не пов'язана з методиками.

3. Закінчіть речення:

Розділ педагогіки про навчання і освіти – це...

- А. Дидактика.
- Б. Школознавство.
- В. Спеціальна педагогіка.
- Г. Методика викладання.

4. Яке педагогічне поняття визначають як автоматизовану дію, що, зазвичай, здійснюється без участі свідомості? Виберіть правильну відповідь.

- А. Навички. Б. Уміння. В. Знання. Г. Переконання.

5. Яке педагогічне поняття визначають як здатність людини свідомо виконувати ту чи іншу дію?

- А. Навички. Б. Уміння. В. Знання. Г. Переконання.

6. Назвіть функції навчання.

- А. Освітня, виховна, розвивальна.
- Б. Освітня, прогностична, діагностична.
- В. Виховна, розвивальна, корегуючи.
- Г. Освітня, розвивальна, навчальна.

7. Яка схема правильно відображає основні етапи процесу засвоєння знань?

- А. Сприймання – розуміння – запам'ятовування – узагальнення і систематизація – застосування.
- Б. Усвідомлення – осмислення – запам'ятовування – застосування.
- В. Сприймання – розуміння – застосування.

Г. Сприймання – осмислення – запам'ятовування – застосування.

8. Що розуміють під поняттям «процес навчання»?

А. Навчання – це процес передачі підростаючому поколінні суспільно-історичного досвіду.

Б. Навчання – це цілеспрямований і планомірний процес взаємодії вчителя і учнів, у ході якого здійснюється освіта, виховання, розвиток учнів.

В. Навчання – це процес оволодіння учнем пізнаними закономірностями навколишнього світу.

Г. Навчання – це процес впливу вчителя на учнів.

9. Структурними компонентами процесу навчання є:

А. Цільовий, стимулююче-мотиваційний, змістовий, операційно-дійовий, оцінювально-результативний.

Б. Цільовий, змістовий, результативний.

В. Цільовий, змістовий, операційно-дійовий, результативний

Г. Цільовий, стимулююче-мотиваційний, змістовий, операційно-дійовий, контролююче-регулювальний, оцінювально-результативний.

10. Для якого типу навчання характерні такі ознаки: врахування індивідуальних особливостей кожної дитини і забезпечення її розвитку в процесі навчання шляхом організації продуктивного уміння, зорієнтованого на зону найближчого розвитку?

А. Схоластично- пояснювальний.

Б. Традиційно-пояснювальний.

В. Розвивальний.

Г. Проблемно-розвивальний

11. Для якого типу навчання характерні такі ознаки: забезпечення розвитку кожної особистості учня шляхом побудови навчального процесу на основі проблемно-пошукової діяльності ?

А. Схоластично-пояснювальний.

Б. Традиційно-пояснювальний.

В. Розвивальний.

Г. Проблемно-розвивальний.

12. Яке із цих тверджень не є закономірністю процесу навчання?

А. Залежність навчання від умов, в яких вони протікають.

Б. Взаємозалежність завдань, змісту, методів, форм навчання в цілісному процесі навчання.

В. Взаємозалежність навчання і реальних навчальних можливостей учнів.

Г. Залежність навчання від статі дитини.

13. Яка із функцій навчання передбачає розвиток уваги, пам'яті, мислення, спостереження, прийомів розумової діяльності в процесі виконання тих чи інших завдань?

А. Освітня.

- Б. Розвивальна.
  - В. Виховна.
  - Г. Правильної відповіді немає
- 14. Яка із функцій навчання передбачає озброєння молодших школярів загальними уявленнями про навколишню дійсність, про людину, природу, суспільство, працю людей?**
- А. Освітня.
  - Б. Розвивальна.
  - В. Виховна.
  - Г. Правильної відповіді немає
- 15. Яке із тверджень характеризує поняття «учіння»?**
- А. Діяльність учителя по організації засвоєння учнями змісту освіти.
  - Б. Способи діяльності вчителя з метою надання допомоги учневі.
  - В. Пізнавальна діяльність учня, спрямована на засвоєння змісту освіти.
  - Г. Планування учителем своєї діяльності.
- 16. Що розуміють під поняттям «принципи навчання»?**
- А. Це лаконічні вимоги – рекомендації до викладацької діяльності вчителя.
  - Б. Це основні вихідні положення, на які спирається теорія і практика навчального процесу.
  - В. Це стійкі педагогічні явища, які базуються на повторюваності фактів, навчальних дій.
  - Г. Це такі зв'язки між педагогічними явищами, коли зміна одних явищ зумовлює відповідні зміни інших.
- 17. До якого принципу навчання відноситься таке дидактичне правило: «Працюючи з усім класом, пам'ятай про кожного учня»?**
- А. Принцип науковості.
  - Б. Принцип систематичності і послідовності.
  - В. Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів.
  - Г. Принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок.
- 18. Який принцип навчання характеризує прислів'я «Краще раз побачити, ніж сто разів почути»?**
- А. Принцип природовідповідності навчання.
  - Б. Принцип наочності навчання.
  - В. Принцип науковості навчання.
  - Г. Принцип зв'язку навчання з життям.
- 19. Який принцип навчання характеризують правила «Від простого до складного, від відомого до невідомого, від близького до далекого»?**
- А. Принцип свідомості і активності.
  - Б. Принцип науковості.
  - В. Принцип зв'язку навчання з життям.
  - Г. Принцип доступності.

20. Назвіть принцип навчання, про який К. Д. Ушинський писав так: «Тільки система, звичайно розумна, що виходить із самої суті предметів, дає нам повну владу над іншими знаннями. Голова, наповнена уривчастими, безладними знаннями, схожа на комору, в якій все без ладу і де сам хазяїн нічого не знайде; голова, де є тільки система без знань, схожа на крамницю, в якій на всіх ящиках є написи, а в ящиках порожньо».
- А. Принцип зв'язку навчання з життям.
  - Б. Принцип міцності навчання.
  - В. Принцип доступності в навчанні.
  - Г. Принцип систематичності навчання.
21. Яка із вимог до використання наочності в процесі навчання є «зайвою»?
- А. Відповідність наочності змісту навчального матеріалу.
  - Б. Вчасне використання наочності.
  - В. Перевантаження уроку наочністю.
  - Г. Естетичне оформлення наочності.
22. Суть якого принципу навчання полягає в тому, що будь-який зміст навчального матеріалу не повинен суперечити науковому розумінню явищ, понять?
- А. Принцип зв'язку навчання з життям.
  - Б. Принцип розвивального навчання.
  - В. Принцип систематичності і послідовності.
  - Г. Правильної відповіді немає.
23. Реалізація якого принципу навчання вимагає дотримання таких умов: а) використання цікавих прикладів; б) яскравий, образний виклад навчального матеріалу; в) краса в логіці викладу навчального матеріалу; г) образність мови вчителя?
- А. Принцип виховуючого навчання.
  - Б. Принцип свідомості й активності навчання.
  - В. Принцип наочності навчання.
  - Г. Принцип емоційності навчання.
24. Шляхи реалізації якого принципу навчання наведені нижче: а) використання диференційованого підходу до учнів на уроці; б) індивідуалізація навчальних завдань на уроці; в) диференціація домашніх завдань; г) позакласна диференціація; д) індивідуальні заняття?
- А. Принцип розвивального навчання.
  - Б. Принцип врахування вікових і індивідуальних особливостей учнів.
  - В. Принцип систематичності і послідовності.
  - Г. Принцип свідомості і активності.
25. Що розуміють під поняттям «зміст освіти»? Виберіть найбільш повну і правильну відповідь.

А. Зміст освіти – це створена упродовж віків самим народом система знань, умінь і навичок.

Б. Зміст освіти – це система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування їх наукового світогляду, моралі і поведінки, підготовку до суспільного життя, до праці.

В. Зміст освіти – це здобуті суспільством знання про природу, суспільство, мислення, техніку й способи діяльності.

Г. Зміст освіти – це правила, яких повинні дотримуватися учні в навчанні.

26. Зміст освіти конкретизується в:

А. Навчальних планів, навчальних програм.

Б. Підручниках, дидактичних матеріалах.

В. Посібниках, дидактичних матеріалах.

Г. Класних журналів

27. Що розуміють під загальною освітою?

А. Сукупність систематизованих наукових знань про основні закономірності розвитку природи, суспільства і людського мислення, система умінь і навичок, поглядів і переконань, які сприяють загальному розвитку учня, служать основою для його професійної підготовки.

Б. Знання, вміння і навички, необхідні для виконання робіт, передбачених даною професією.

В. Система наукових знань, умінь і навичок, що забезпечує професійне самовизначення особистості.

Г. Знання, вміння і навички, що сприяють формуванню загально-людської моралі.

28. Державний Стандарт змісту освіти визначає:

А. Школа.

Б. Учитель.

В. Міністерство освіти молоді та спорту України.

Г. Учні.

29. Державний Стандарт загальної середньої освіти як комплексний нормативний документ включає:

А. Базовий навчальний план середньої школи.

Б. Освітні стандарти галузей знань (навчальних предметів).

В. Базовий навчальний план, освітні стандарти галузей знань

Г. Базовий навчальний план середньої школи, освітні стандарти галузей знань (навчальні предмети), державні вимоги до мінімального рівня засвоєння змісту загальної середньої освіти за ступенями навчання (початкова, основна і старша школа).

30. Якому із наведених понять відповідає таке визначення: Оволодіння людиною знаннями, вміннями і навичками, досвідом

творчої діяльності без проходження систематичного курсу навчання у навчально-виховному закладі.

А. Самоосвіта. Б. Навчання. В. Виховання. Г. Зміст освіти.

31. Що розуміють під поняттям «навчальний план»?

А. Це документ, в якому визначено перелік навчальних предметів і їх зміст.

Б. Це документ, який визначає зміст навчальних предметів.

В. Це державний документ, у якому визначено перелік навчальних предметів, їх розподіл за роками навчання, кількість годин на тиждень.

Г. Це державний документ, у якому визначено перелік обов'язкових для вивчення навчальних предметів.

32. У якому документі визначено освітні галузі знань?

А. Навчальна програма.

Б. Робочий навчальний план школи.

В. Базовий навчальний план.

Г. Стандарт початкової школи.

33. Що розуміють під поняттям «підручник»?

А. Книга, в якій містяться найповніші довідкові відомості з даного навчального предмета.

Б. Книга, що включає основи наукових знань з певного навчального предмета у відповідності з цілями навчання.

В. Навчально-методичний комплекс.

Г. Це енциклопедичне видання, що включає відомості з різних галузей наук.

34. Назвіть документ, в якому визначається зміст і обсяг знань, умінь і навичок з кожного навчального предмета, що підлягають засвоєнню, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.

А. Навчальний план. Б. Навчальна програма. В. Підручник.

Г. Поурочне планування.

35. Що розуміють під поняттям «Державний Стандарт початкової освіти»?

А. Навчальний план школи, навчальна програма.

Б. Це комплексний документ, що включає змістове наповнення освітніх галузей.

В. Це документ, що включає вимоги до мінімального рівня засвоєння змісту загальної освіти і державні гарантії щодо її одержання громадянами.

Г. Це комплексний нормативний документ, що включає базовий навчальний план школи, освітні стандарти галузей знань, вимоги і гарантії держави щодо одержання освіти.

36. У початкових класах найбільш розповсюдженими підручниками є:

А. Інтегровані. Б. Проблемні. В. Програмовані. Г. Інформаційні.

37. Навчальний план – це:

А. Документ, що визначає склад, навчальних предметів, що вивчаються в школі, порядок їх вивчення за роками, кількість годин у тиждень і на рік. структуру навчального року.

Б. Визначення кількості навчальних предметів, а також змісту матеріал) з кожного навчального предмету.

В. Розкриття змісту навчального матеріалу за предметами, кількість годин на вивчення тем.

Г. Це документ, що включає вимоги до мінімального рівня засвоєння змісту загальної освіти і державні гарантії щодо її одержання громадянами.

38. Яка із складових частин навчального плану формується навчальним закладом?

А. Варіативна. Б. Інваріантна. В. Інваріантна і варіативна. Г. Жодна частин.

39. Яка основна суперечність процесу навчання?

А. Між викладанням і учінням.

Б. Між пізнавальними і практичними завданнями і наявним рівнем знань, умінь і навичок учнів, рівнем їх розумового розвитку.

В. Між досягнутим учнем ставленням до навчання і тим його рівнем, що є необхідним.

Г. Між вимогами суспільства до процесу навчання і загальним станом цього процесу, який потребує постійного вдосконалення.

40. Джерелами змісту освіти є:

А. Накази, рішення педагогічної ради школи, методичні матеріали Міністерства освіти молоді та спорту України.

Б. Накази, навчальні плани, навчальні програми.

В. Навчальні плани, навчальні програми, підручники.

Г. Підручники, рішення педагогічної ради школи, навчальні програми.

Кількість вірних відповідей	Відсоткове співвідношення	Бали з національною шкалою
34-40	86-100 %	відмінно
28-33	71-85 %	добре
22-27	56-70 %	задовільно
21 і менше	менше ніж 56 %	не задовільно

4.3. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ РІВНЯ ЗАЛИШКОВИХ ЗНАНЬ

Завдання для контрольної роботи з навчальної дисципліни

«Дидактика»

(для студентів заочної форми навчання)

Варіант №1

1. Завдання дидактики на сучасному етапі розвитку освіти.
2. Основні дидактичні концепції в історії розвитку дидактики
3. Характеристика принципів навчання у сучасній дидактиці.
4. Практичні методи навчання: мета та специфіка використання.

Варіант №2

1. Навчання і розвиток у гуманістичній дидактиці.
2. Історичні аспекти виникнення дидактичних принципів.
3. Основні підходи до класифікації методів навчання у сучасній дидактиці.
4. Функції процесу навчання та їх роль у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Варіант №3

1. Компоненти змісту освіти.
1. Стратегія розвитку варіативної освіти в Україні.
2. Основні шляхи формування в учнів початкових класів інтересу до знань.
3. Історичні аспекти виникнення дидактичних принципів.
4. Державний стандарт.

Варіант №4

1. Сутність завдання змісту освіти у початковій школі
2. Компетенція: суть, структура основні види.
3. Історичні аспекти виникнення форм організації навчання у початковій школі.
4. Особливості підготовки та проведення відкритого уроку.

Варіант №5

1. Інноваційні підходи до проведення уроку в початковій школі.
2. Багатоваріантність структури уроків
3. Дидактичні особливості інтегрованих уроків
4. Вплив нестандартних уроків на розвиток молодших школярів.

Варіант №6

1. Умови ефективності навчально-виховного процесу в малокомплектній школі.
2. Типи та структура уроків у малокомплектній школі.
3. Сучасна малокомплектна школа: реалії та проблеми.
4. Роль діяльності вчителя в стимулюванні навчання учнів початкових класів.

Варіант №7

1. Стимулююче середовище – як основа розвитку мотивації учіння молодших школярів.
2. Профільне навчання в Україні.
3. Індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти
4. Види самостійних завдань на уроках читання в початкових класах.

Варіант №8

1. Організація самостійної навчальної роботи молодших школярів на уроках математики.
2. Групові форми самостійної роботи.
3. Види домашніх завдань і способи їх перевірки
4. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів у першому і другому класі.

Варіант №9

1. Суть та мета контролю знань.
2. Тести як форма контролю знань.
3. Проблема вибору методів навчання вчителем.
4. Метод самостійної роботи з книгою.

Варіант №10

1. Історія виникнення та розвитку форм навчання.
2. Визначення цілей уроків у їх системі.
3. Добір змісту й методичного забезпечення уроку.
4. Багатоваріантність структури уроків.

ЗАВДАННЯ

для комплексної контрольної роботи з навчальної дисципліни «Дидактика»

Варіант 1.

1. Обґрунтувати суть пояснювально-ілюстративного навчання.
2. Дати оцінку принципу зв'язку теорії з життям та практикою.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова В.Сухомлинського «Що найголовніше у моєму житті? Без вагань відповідаю: любов до дітей». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Дидактика –

Варіант 2.

1. Визначити предмет і завдання дидактики.
2. Охарактеризувати основні компоненти процесу навчання.
3. Практичне завдання.

Прокоментуйте твердження М. Монтессорі:

«Дитина сама знає основні шляхи до саморозкриття особистості. Головне – не заважати їй у цьому».

4. Доповніть твердження. Освіта –

Варіант 3.

1. Визначити сутність змісту освіти в школі.
2. Проаналізувати форми організації навчального процесу в початковій школі.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова І. Франка про основну ознаку вчительської праці «Який же дар дістали ті, що так дітей учити вміють? Мені здається, в скарбі тім любові найбільш дісталось їм». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Навчання –

Варіант 4.

1. Проаналізувати чим різняться державний і шкільний компоненти в навчальному плані.
2. Розкрити сутність функцій навчання.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова ІІІ. Амонашвілі про вчителя. «Вчитель – це скло через яке дитина дивиться на життя». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Навчальна програма –

Варіант 5.

1. Проаналізувати навчальні плани, програми і підручники для початкової школи.
2. Визначити взаємозв'язок між закономірностями навчання.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова М. Рильського «Немає мудріших за народ учителів». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Самоосвіта –

Варіант 6.

1. Проаналізувати необхідність врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання в школі.
2. Визначити особливості підготовки учнів до уроку.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова К. Ушинського «Людина вчитель, поки вчиться. Переставши вчитися, людина перестає бути вчителем». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Викладання –

Варіант 7.

1. Обґрунтувати види диференціації навчальної діяльності учнів.
2. Проаналізувати особливості організації домашньої навчальної роботи учнів та вимоги до неї.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова А. де Сент-Екзюпері «Єдина справжня розкіш –

це розкіш людського спілкування». *Викладіть свої міркування.*

4. Доповніть твердження. Знання –

Варіант 8.

1. Класифікувати принципи навчання.
2. Обґрунтувати особливості оцінювання навчальних досягнень учнів 1 і 2 класів.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова І.Франка «Учителем школа стоїть». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Уміння –

Варіант 9.

1. Проаналізувати методи контролю і самоконтролю у навчанні.
2. Охарактеризувати основні типи уроків
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова В.Короленка «Потрібно самому багато знати, щоб навчати інших...». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Зміст освіти –

Варіант 10.

1. Визначити особливості роботи вчителя в сільській малокомплектній школі.
2. Дати оцінку педагогічним вимогам до контролю і оцінки успішності учнів.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова Г.Лейбніца «Той, хто тримає в руках освіту, здатний змінити обличчя Землі». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Навчальний план –

Варіант 11.

1. Обґрунтувати особливості підготовки вчителя до уроку.
2. Проаналізувати види навчання.
3. Практичне завдання.

Як ви розумієте слова Паскаля «Учень – це не посудина, яку необхідно наповнити, а факел, який потрібно запалити». Викладіть свої міркування.

4. Доповніть твердження. Підручник –

До хорошого уроку вчитель готується все життя.

Василь Сухомлинський

4.4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Знання та вміння студентів

КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОДІЛЯЮТЬСЯ НА:

- **предметні компетенції**, що безпосередньо стосуються вивчення навчальних дисциплін початкової школи;
- **професійні, навчальні компетенції**, що стосуються процесу організації навчальної дисципліни, професійної освіти;
- **життєві компетенції**, що передбачають актуалізацію власного життєвого досвіду, особистісних цінностей, позицій, переконань у процесі навчальної діяльності (А.Хуторський).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТА:

- рівень навчальних досягнень (знань, умінь, навичок);
- рівень сформованості навчальної діяльності (рівень суб'єктності в оволодінні навчальною дисципліною);
- ставлення до навчального предмета, асоціювання його з професійною значущістю, життєвою необхідністю;
- здатність до самоосвітньої діяльності з визначених у початковій школі предметів.

Ефективність вивчення курсу «Дидактика» у багатьох аспектах залежить від забезпечення ефективного зворотного зв'язку. Для перевірки ефективності викладання дисципліни проводиться контроль знань студентів, що передбачає як зовнішній контроль знань (з боку викладача), так і внутрішній у процесі самоперевірки й самоконтролю. Завдання контрольної роботи (або тестові завдання) спрямовані на перевірку правильності розуміння основних наукових положень, забезпечення міцності засвоєння знань.

КРИТЕРІЇ ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ (екзамен)

Університетська шкала	Національна шкала		Шкала ECTS
90-100	5	відмінно	A
80-89	4	добре	B C
70-79			
60-69	3	задовільно	D E
50-59			
26-49	2	не задовільно	FX F
1-25			

А «Відмінно» (90-100 балів). Теоретичний курс засвоєно повністю, без прогалин, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані, всі передбачені програмою завдання виконані, якість їх виконання оцінена балом, близьким до максимального.

В «Добре» (80-89 балів). Теоретичний курс засвоєно повністю, без прогалин, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом в основному сформовані, всі передбачені програмою завдання виконані, якість виконання більшості з них оцінена балом, близьким до максимального.

С «Добре» (70-79 балів). Теоретичний курс засвоєно повністю, без прогалин, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані недостатньо, всі передбачені програмою завдання виконані, якість виконання кожного з них не оцінена максимальним балом, деякі завдання виконані з помилками..

Д «Задовільно» (60-69 балів). Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не мають суттєвого характеру, необхідні практичні

навички роботи з засвоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою завдань виконані, деякі з виконаних завдань, можливо, містять помилки.

Е «Задовільно» (50-59 балів). Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи не сформовані, більшість з передбачених програмою завдань не виконані, або якість виконання деяких з них оцінена балом, близьким до мінімального.

ФХ «Незадовільно» (26-49 балів). Теоретичний курс засвоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість з передбачених програмою завдань не виконані, або якість виконання деяких з них оцінені балом, близьким до мінімального. При додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань.

Г «Незадовільно» (1-25 балів). Теоретичний зміст курсу не засвоєний, необхідні практичні навички не сформовані, усі виконані завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до підвищення якості виконання навчальних завдань.

ОРІЄНТОВНА ОЦІНКА

**різних видів навчальної діяльності студентів (у балах)
з навчальної дисципліни «Дидактика»**

Види навчальної діяльності студентів	Бали	Загальна сума балів
Відповіді та доповнення під час практичних занять	1-5	5
Підготовка матеріалів для самостійної пошукової роботи, реферату, повідомлення	1-5	5
Самостійне опрацювання теми	1-10	10
Індивідуальне науково-дослідницьке завдання	1-10	10
Поточний контроль	1-10	10
Підсумковий контроль	1-10	10
Разом		50
Складання підсумкового іспиту	1-50	50
Разом		100

4.5. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- Активізація пізнавальної діяльності учнів** – застосування вчителем спеціальних методичних засобів з метою стимулювання, приведення в діяльний стан інтелектуальних, моральних та фізичних сил учнів для досягнення конкретної мети.
- Актуалізація** – відтворення в пам'яті учнів знань, уявлень, життєвого досвіду.
- Аудіовізуальні засоби** – технічні засоби навчання, які передають звукові й зорові ознаки, особливості предметів, явищ (наприклад кінофільми, відеофільми тощо).
- Бесіда** – діалогічний метод навчання, за якого вчитель із допомогою вдало поставлених питань спонукає учнів відтворювати раніше набуті знання, робити самостійні висновки-узагальнення на основі засвоєного фактичного матеріалу.
- Варіативний компонент змісту освіти** – складова базового навчального плану, яка формується регіоном або школою і відображає потреби регіону, враховує інтереси вихованців, можливості педагогічного колективу школи.
- Вербальні методи** – методи, в яких основним засобом навчання є слово: розповідь, бесіда, пояснення, лекція.
- Викладання** – організація та управління вчителем пізнавальною діяльністю учнів, в результаті чого відбувається розвиток і виховання школярів.
- Відкритий урок** – засіб розкриття і передачі педагогічного досвіду; дає можливість наочно ознайомитися з методикою роботи над певною темою, побачити нові технології навчання, індивідуальні особливості педагогічної майстерності вчителя тощо.
- Відставання** – невиконання учнями вимог або однієї з них, наявне на одному з проміжних етапів навчального процесу.
- Вправи** – цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій та операцій (розумових, практичних) для формування навичок і вмінь.
- Графічні роботи** – відображення знань учнів у кресленнях, графіках, діаграмах, гістограмах, таблицях, ілюстраціях, ескізах, замальовках із натури.
- Дедукція** – спосіб міркування, за якого частковий висновок робиться лише логічним шляхом від загальних положень (перехід від загальних положень до одиничних).
- Демонстрування (метод)** – показ рухомих засобів наочності, приладів, дослідів, технічних установок тощо.
- Державний стандарт загальної середньої освіти** – звід норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової та повної загальної середньої освіти, а також гарантії держави щодо її здобуття.

Дидактика (грец. *didaktikus* – навчаю) – галузь педагогіки, яка розробляє теорію навчання та освіти.

Дидактична структура уроку – сукупність складових елементів у побудові уроку, послідовність і кількість яких визначається навчальною метою уроку, віковими особливостями дітей, специфікою предмета; забезпечує цілеспрямованість і завершеність уроку.

Дидактична мета – очікуваний, раніше запланований викладачем результат навчальної діяльності, спрямований на поліпшення засвоєння учнями знань, набуття вмінь та навичок.

Дидактичні принципи – основні ідеї, вимоги до організації навчального процесу, які впливають із закономірностей його організації. Основні дидактичні принципи: науковості і систематичності, доступності, активності й самостійності, наочності, міцності, емоційності навчання, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, неперервності освіти тощо.

Дискусія – метод групового обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних думок.

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють його учасників.

Дисципліна – свідоме дотримання учнями правил і норм поведінки, чітке й організоване виконання ними своїх обов'язків, підпорядкування громадським інтересам.

Диференційоване навчання – форма навчальної діяльності, організація якої враховує здібності, схильності, інтереси учнів. Диференціація навчання на уроці виявляється через зміни змісту, тривалість завдань, засобів методичної підтримки учнів відповідно до їхньої готовності до навчання.

Диференціація в освіті – процес та результат створення відмінностей між частинами освітньої системи (підсистем).

Ділова гра – діалог на професійному рівні, в якому відбуваються зіткнення різних думок, пропозицій, взаємна критика гіпотез, їх обґрунтування, що призводить до появи нових знань і уявлень.

Довільне запам'ятовування – форма запам'ятовування, за якої людина ставить перед собою мету запам'ятати і використовує для цього спеціальні прийоми.

Домашня робота – самостійне виконання учнями навчальних завдань після уроків.

Дослідні роботи – пошукові завдання, проекти, що передбачають індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань учнів, використовують на факультативних, гурткових заняттях з метою підготовки учнів до виконання навчальних завдань на найвищому рівні пізнавальної активності та самостійності.

Екскурсія (навчальна) – форма організації педагогічного процесу,

спрямована на вивчення учнями поза межами школи і під керівництвом учителя явищ, процесів через безпосереднє їх сприймання.

Електронна книга – навчальний засіб, озвучені сторінки якого відображаються на екрані дисплея; сукупність комп'ютерних файлів, об'єднаних в єдину оболонку, що дає змогу користувачу ознайомитися з певною інформацією.

Загальна середня освіта – цілеспрямований процес засвоєння систематизованих знань про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної та практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.

Закономірності навчання – стійкі педагогічні явища, які базуються на повторюваності фактів, навчальних дій і є теоретичною основою принципів навчання.

Заохочення – схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до їх повторення.

Запам'ятовування – процес пам'яті, завдяки якому відбувається закріплення нового через поєднання його з набутим раніше.

Засоби навчання – допоміжні матеріально-технічні засоби, які виконують специфічні дидактичні функції.

Зміст освіти – система наукових знань, практичних вмінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості.

Знання – цілісна система нагромаджених людством відомостей, фактів, наукових теорій, законів, понять.

Ілюстрування (метод) – оснащення ілюстраціями статичної (нерухомої) наочності, плакатів, малюнків, картин, карт, схем та ін..

Індивідуалізація навчання – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів з метою створення сприятливих умов для реалізації їх пізнавальних можливостей, потреб, інтересів.

Індукція – спосіб міркування, при якому висновки отримують на основі аналізу окремих фактів (перехід від одиничних фактів до загальних положень).

Інструктаж – короткі, лаконічні, чіткі вказівки (рекомендації) щодо виконання дії.

Інтерактивна гра – метод навчання, заснований на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки.

Компетенція – загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню.

Комп'ютерне навчання – система навчання, в якій одним з основних технічних засобів є комп'ютер.

Контроль на навчанням – постійний нагляд, спостереження і перевірка успішності знань учнів з метою отримання об'єктивної інформації про навчально-виховний процес.

Лабораторні роботи – вивчення у школі природних явищ за допомогою спеціального обладнання.

Лекція – інформативно-доказовий виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу.

Малокомплектна школа – школа без паралельних класів з малим контингентом учнів; як правило включає класи-комплекти, в яких навчаються діти різного віку; функціонує переважно в сільській місцевості.

Мета педагогічної діяльності – свідоме бачення кінцевого результату діяльності, що планується як позитивний перетворювальний вплив на особистість.

Метод навчання – взаємопов'язана діяльність викладача та учнів, спрямована на засвоєння учнями системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток.

Метод проектів – метод пошуку, організація процесу навчання, за якою учні набувають знань та вмінь у ході планування й виконання практичних завдань – проектів, що поступово ускладнюються.

Методика навчального предмета – часткова дидактика, теорія навчання певного навчального предмета; розглядає різні форми взаємодії викладання й учіння в оволодіння змістом конкретного предмета.

Мимовільне запам'ятовування – форма запам'ятовування, що є продуктом дій (пізнавальних, практичних та ін.), але здійснюється автоматично, без мнемічної мети.

Модуль – одиниця змісту навчання, відібрана і дидактично опрацьована для досягнення певного рівня знань, умінь та навичок з продуманою системою контролю як у процесі вивчення модуля, так і по його завершенні.

Монологічні методи – усний виклад знань шляхом розповіді, лекції, опису, пояснення, доповнення, коментаря.

Мотивація – спонування (стимули) , що включають активність індивіда і визначають його спрямованість; у ролі потреби можуть виступати потреби, інтереси, емоції, установки.

Навички – автоматизовані, звичні, безпомилково виконувані дії (доведені до автоматизму уміння).

Навчальний комплекс – система дидактичних засобів навчання з конкретного предмета (підручник, робочий зошит, дидактичні матеріали тощо), які сприяють повній реалізації завдань його вивчення.

Навчальний матеріал – призначена для вивчення і засвоєння інформація.

Навчальний план – документ, що визначає набір навчальних предметів,

які вивчають у закладі освіти, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, структуру навчального року.

Навчальний предмет – система знань, умінь і навичок, дібраних з відповідної галузі науки чи мистецтва для вивчення у навчальному закладі.

Навчальна програма – документ, що визначає зміст і обсяг знань, умінь і навичок з кожного навчального предмета, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.

Навчання – процес взаємодії вчителя та учня, в результаті якого учень засвоює знання, набуває вмінь і навичок.

Наочність навчальна – унаочнення змісту навчання; має різні види: словесна, природна, зображувальна (образна), об'ємна, звукова, абстрактно-символічна.

Невербальне спілкування – здійснюється немовними засобами: жестами, мімікою, позою, міжособистісним простором.

Неуважність – невміння зосередитися на предметі; поверховість суджень; нездатність проникнути у внутрішній світ іншого.

Неуспішність – невідповідність підготовки учнів вимогам змісту освіти, що фіксується через значний проміжок часу навчання (вивчення розділу, наприкінці чверті, півріччя).

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності.

Обдарованість – індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

Опитування – складова частина усного контролю якості навчання; здійснюється переважно під час фронтальної бесіди; може супроводжуватися індивідуальними завданнями для окремих учнів.

Оптимізація навчання – вибір та реалізація найкращого варіанта навчального процесу, здобуття максимально можливих результатів за мінімальний час.

Освіта – процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних сил (мислення, уяви, пам'яті тощо) та результат цього процесу – досягнення певного рівня освіченості.

Особистісно-орієнтоване навчання – організація навчання на засадах глибокої поваги до особистості вихованця, врахування особливостей індивідуального розвитку, ставлення до нього як до свідомого відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії; передбачає формування цілісної особистості, яка усвідомлює свою гідність і поважає інших людей.

Оцінювання навчальних результатів – встановлення ступеня виконання школярами навчальних завдань, рівня їх якості; дидактичні вимоги до

оцінювання: об'єктивність, систематичність, урахування індивідуальних особливостей, стимулювання учнів до вдосконалення своєї праці тощо.

Предметні гуртки – науково-освітні гуртки, організовані з метою розширення й поглиблення знань учнів з різних предметів навчального плану школи й розвитку в них інтересу до відповідних галузей науки, художньої літератури й мистецтва, техніки тощо.

Підручник – книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до мети навчання, визначеної програмою і вимогами дидактики.

Пізнавальна гра – метод навчання, що допомагає учневі самостійно орієнтуватися у мотивах вчинків дійової особи, обирати і втілювати зовнішні прояви її внутрішнього світу, прогнозувати педагогічний вплив.

Поєднання методів навчання – вибір та застосування комплексу методів навчання з урахуванням їх доповнюючих можливостей для ефективного досягнення конкретної навчальної мети.

Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь і навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах час.

Позашкільні навчальні заклади – заклади освіти, які дають змогу дітям виявляти свої творчі здібності, одержувати додаткову освіту, підвищувати можливості у професійному становленні та забезпечують соціальний захист.

Посібник (навчальний) – книга, матеріал якої розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості.

Пояснення – словесне тлумачення понять, явищ, слів, термінів, принципів дій, прикладів тощо.

Практикум – форма навчального процесу, за якою учні самостійно виконують практичні та лабораторні роботи, застосовуючи знання, навички й уміння.

Практичні роботи – застосування знань учнями у ситуаціях, наближених до життєвих.

Прийом навчання – сукупність конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню проміжної (допоміжної) мети конкретного методу.

Прийом навчання – 1) складова частина методів навчання; 2) самостійний засіб організації навчальної взаємодії.

Принцип – основне, вихідне положення, правило діяльності.

Принципи навчання (дидактичні принципи) – певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність.

- Проблемна ситуація** – психологічний стан, що виникає в результаті мисленнєвої взаємодії суб'єкта (учня) з об'єктом (навчальним матеріалом), який викликає пізнавальну потребу розкрити суть процесу або явища, що вивчається.
- Проблемно-розвивальне навчання** – система регулятивних принципів діяльності, цілеспрямованості та проблемності, правил взаємодії викладача та учнів, вибору і вирішення способів та прийомів створення проблемних ситуацій і вирішування навчальних проблем.
- Програмоване навчання** – передача змісту навчального матеріалу певними порціями, невеликими, логічно завершеними частинами, які вимагають виконання контрольних завдань; введення нової порції завдань відбувається лише після засвоєння попередньої, отже, навчальний матеріал засвоюється поелементними блоками.
- Процес навчання** – спеціально організована пізнавальна діяльність, яка моделюється (визначаються цілі, завдання, зміст, структура, методи, засоби, форми) для прискореного опанування людиною основ соціального досвіду, накопиченого людством.
- Рівні засвоєння** – послідовний перехід учня від незнання до знання: в дидактиці розрізняють рівні – ознайомлення, осмислення, розуміння, запам'ятовування у завданнях наростаючої складності.
- Розповідь** – образний, динамічний, емоційний виклад інформації про різні явища і події.
- Розуміння** – процес осмислення явищ або предметів через виявлення істотних ознак та зв'язків між ними.
- Рольова гра** – імпровізоване розігрування заданої ситуації.
- Самоосвіта** – самостійна діяльність суб'єкта, спрямована на осолодіння новими знаннями, вміннями, навичками і вдосконалення набутих, відповідно до свідомо поставленої мети.
- Самооцінка** – оцінка суб'єктом самого себе, своїх можливостей, досягнень, якостей порівняно з іншими людьми.
- Самостійна робота** – навчальна діяльність, яка полягає в логічній і психологічній організації і виконанні учнями самостійної пізнавальної роботи.
- Самостійне спостереження** – безпосереднє споглядання та сприймання явищ дійсності.
- Семінарські заняття** – обговорення класним колективом підготовлених учнями доповідей, рефератів, повідомлень, головних питань з основного розділу (чи кількох розділів).
- Симуляція** – метод навчання, який моделює обмежені в часі, конкретні життєві ситуації, результат яких залежить від поведінки учасників процесу взаємодії.
- Систематичність навчання** – відповідність викладу матеріалу внутрішній логіці предмета, дидактичним правилам: від відомого до невідомого, від простого до складного, від часткового до загального.

Структура процесу засвоєння – сприймання, розуміння, осмислення, закріплення, застосування.

Тест – сукупність підібраних за певними правилами стандартизованих завдань для вимірювання знань, психофізичних та інших особливостей особистості.

Увага – зосередженість діяльності суб'єкта у даний момент на якійсь розумовій або практичній діяльності; розрізняють мимовільну увагу, яка є некерованим пасивним процесом, і довільну, яка має певну мету, характеризується активністю та вольовими діями суб'єкта, спеціальними способами організації сприймання.

Уміння – здатність свідомо діяти на основі засвоєних знань і навичок.

Урок – логічно закінчена, цілісна, визначена в часі частина навчально-виховного процесу, за якої вчитель займається з групою учнів (у постійному складі) за певним розкладом.

Успішність навчання – ступінь засвоєння учнями знань, умінь, навичок у зіставленні з вимогами навчальних програм; дістає кількісне вираження в оцінних балах.

Учіння – власна навчальна діяльність учня.

Факультатив – навчальний курс, не обов'язковий для відвідування.

Форма організації навчання – спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється певним, наперед визначеним розпорядком; зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у визначеному порядку і в певному режимі.

Форми організації контролю навчання – засоби визначення якості досягнутих результатів; з боку вчителя: фронтальний, груповий, індивідуальний, комбінований контроль; з боку учнів: самоконтроль, взаємоконтроль.

Функція – обов'язок, коло діяльності, призначення, роль.

Функції навчання – освітня, виховна, розвивальна; реалізується у взаємозв'язку.

Якість знань – характеристика результатів засвоєння знань, що включає різні ознаки: повноту, глибину, усвідомленість, систематичність, гнучкість, конкретність, узагальненість, які виявляються через багатоаспектний аналіз результатів засвоєння і застосування знань.

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналіз уроку у початковій школі

Аналіз уроку – це характеристика та оцінка навчального заняття в цілому чи окремих його компонентів, сторін. Мета педагогічного аналізу уроку у школі I ступеня полягає в оцінці роботи вчителя з позицій відповідності проведеного уроку досягненням психолого-педагогічної науки, визначенні подальших перспектив вдосконалення професійної майстерності вчителя. Повний аналіз уроку включає аналіз усіх аспектів уроку – змістового, дидактичного, психологічного. Він проводиться з метою контролю за якістю організації навчально-виховного процесу і вивчення стилю діяльності та всієї системи роботи вчителя.

Види аналізу уроку:

I. Короткий оціночний аналіз – це загальна оцінка навчально-виховної функції уроку, що характеризує рішення освітнього, виховного та розвиваючого завдань і яка дає оцінку їхньої реалізації.

II. Системний аналіз – це розглядання уроку як єдиної системи з точки зору рішення головного дидактичного завдання й одночасно рішення розвиваючих завдань уроку, забезпечення формування знань, умінь і навичок учнів, засвоєння ними способів навчання.

III. Повний – це система аспектних аналізів, що включають оцінку реалізації завдань уроку, зміст і види навчальної діяльності учнів за такими характеристиками, як рівні засвоєння учнями знань і способів розумової діяльності, розвиток учнів, реалізація дидактичних принципів, результативність уроку.

IV. Структурний (поетапний) аналіз – це виявлення та оцінка домінуючих структур (елементів) уроку, їх доцільність, що забезпечує розвиток пізнавальних здібностей учнів.

V. Структурно-часовий аналіз – це оцінка використання часу уроку на кожному його етапі.

VI. Аналіз виховної спрямованості уроку – це оцінка та виявлення шляхів найбільш ефективного використання навчального матеріалу для виховання якостей особистості учнів.

VII. Комбінований аналіз – це оцінка (одночасна) основної дидактичної мети уроку та структурних елементів.

VIII. Дидактичний аналіз – це аналіз основних дидактичних категорій (реалізація принципів дидактики, відбір методів, прийомів і засобів навчання і навчання школярів, дидактична обробка навчального матеріалу уроку, педагогічне керівництво самостійною пізнавальною діяльністю).

Орієнтовна схема повного аналізу уроку

1. Мета, завдання уроку (освітні, виховні, розвитку), їх взаємозв'язок та шляхи реалізації.

2. Готовність учителя та учнів до уроку, облаштування уроку, наочні та навчальні посібники, ТЗН, санітарно-гігієнічний стан класу.

3. Організаційна структура. Тип уроку, його місце в системі занять з предмета, чіткість, послідовність етапів уроку, дозування часу, відповідність етапів уроку характеру пізнавальної діяльності учнів.

4. Зміст уроку: науковість навчального матеріалу, його виховне та розвивальне значення; правильність відбору матеріалу за обсягом, змістом і труднощі для учнів; співвідношення теоретичного та дидактичного матеріалів; групування, класифікація матеріалу навколо ключових понять; спрямованість матеріалу на зв'язок із життям.

5. Методичне забезпечення уроку:

а) використання методів і прийомів навчання, характер їхнього сполучення, обґрунтованість їхнього вибору, доцільність та ефективність застосування (відповідність змісту матеріалу рівню підготовленості учнів.), відповідність принципам навчання. Темп навчальної роботи;

б) методика проведення різних частин уроку:

- поставлення пізнавальних завдань перед учнями;
- методика перевірки домашніх завдань;
- методика викладення нових знань;
- методика проведення та закріплення навчального матеріалу;
- методика перевірки та оцінки знань, умінь і навичок учнів;
- прийоми активізації пізнавальної діяльності школярів (їх сприйняття, пам'яті, мислення, уяви);
- організація репродуктивної та творчої діяльності учнів, їх співвідношення;
- застосування на уроці проблемного та елементів програмованого навчання (використання навчальних карток, завдань, перфокарток);
- врахування індивідуальних особливостей та інтересів учнів, рівня їх підготовленості, здійснення індивідуалізації навчання та диференційованого підходу;
- організація різних видів самостійної роботи учнів (відтворювальних, творчих та ін.), їх місце на уроці;
- домашнє завдання (як задається, обсяг);
- здійснення виховного навчання на уроці; виховання свідомості й переконань, трудових, естетичних і фізичних якостей особистості, культури, навчальної праці учнів;
- виявлення та застосування на уроці внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків у навчальному матеріалі;
- обґрунтування їхньої педагогічної доцільності.

6. Поведінка та діяльність учнів на уроці:

а) порядок і дисципліна учнів, методика їх підтримання;

б) активність, самостійність, інтерес до занять учнів різного рівня підготовленості; зосередженість і стійкість уваги на різних етапах уроку;

в) діяльність учнів, їхня організованість, охайність; ставлення до невстигаючих і порушників дисципліни; характер участі в роботі на уроці окремих учнів і всього колективу;

г) ставлення учнів до вчителя і один до одного (підслуховування, боязкість, доброзичливість, повага, взаємна допомога, підказки).

7. Характеристика ділових якостей учителя:

а) рівень наукових знань учителя і його підготовленість до уроку;

б) знання вчителем теорії навчання та виховання учнів, методики предмета, психології та гігієни, його вміння застосовувати ці знання на уроці;

в) педагогічний такт, стиль у роботі, культура праці та поведінки вчителя;

г) взаємостосунки вчителя з класом та окремими учнями, авторитет учителя;

8. Загальні результати уроку:

а) виконання плану уроку;

б) досягнення загальноосвітньої, виховної та розвиваючої цілей уроку;

в) загальна оцінка уроку, результати його, ефективність і якість;

г) висновки та пропозиції з подальшого вдосконалення роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В.І. Дидактика. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. — Житомир, 2003. — 232 с.
4. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
5. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка : теорія та історія. – Рівне, 1996. – 206 с.
6. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищ. пед. навч. закладів, 2-е вид. – К., Освіта України; КНТ, 2008. – 528 с.
7. Зязюн І.А. Мотивація і мотиви людської поведінки // Початкова школа, 2002. – № 6. – С.6-10
8. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання : навч. посіб. – Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2009. – 280 с.
9. Кондрашова Л.В. Педагогіка в запитаннях і відповідях : Навч. посіб. / Л.В. Кондрашова, О.А. Пермяков, Н.І. Зеленкова, Г.Ю. Лаврешина. – К.: Знання, 2006. – 252 с.
10. Корнажевський Ю.А. Аналіз уроку. – Х.: Видавництво «Ранок», 2015. – 336 с.
11. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. – К.: Знання, 2005. - 486 с.
12. Кузьмінський А.І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський, С.В. Омеляненко. – К.: Знання, 2010. – 335 с.
13. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 311 с.
14. Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.Л. Педагогіка : завдання і ситуації : Практикум. – К.: Знання-Прес, 2003. – 429 с.
15. Лізинський В.М. Прийоми та форми в навчальній діяльності. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2007. – 160 с.
16. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків: «ОВС», 2012. – 400 с.
17. Лукьянова М.І. Особистісно орієнтований урок: конструювання та діагностика / М.І. Лукьянова, Н.А.Разіна, Т.М. Абдуліна та ін.. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2016. – 176 с.
18. Максимюк С.П. Педагогіка : навч. посіб. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
19. Малафійк І.В. Дидактика : навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 398 с.
20. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. навч. посіб. 5-е вид., доп. і перероб. – К., 2007. – 656 с.
21. Настільна книга педагога. посіб. / Упорядники: Андрєєва В.М., Григораш В.В. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 352 с.

- 22.Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
- 23.Островецька Н.М. Аналіз уроку : концепції, методики, технології. – К.: Фірма «ІНКОС», 2003. – 352 с.
- 24.Педагогіка: Хрестоматія / Уклад. А.І.Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – 2-ге вид. стер. – К.: Знання-Прес, 2006. – 700 с.
- 25.Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; Заред. З.Н. Курлянд. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
- 26.Пермяков О.А. Педагогіка : навч. посіб. / О.А. Пермяков, В.В.Морозов. – 2-ге вид. виправ. і допов. – К. : Знання, 2010. – 171 с.
- 27.Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
- 28.Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищ. пед. закладів освіти. – Тернопіль : навчальна книга «Богдан», 2008. – 232 с.
- 29.Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с. (Серія «Альма Матер»).
- 30.Чайка В. М. Основи дидактики : Тексти лекцій і завдання для самоконтролю: навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закладів. – Тернопіль : Астон, 2002. – 244 с.
- 31.Чайка В.М. Основи дидактики: навч. посіб. / В.М.Чайка. – К.: Академвидав, 2011. – 240 с.
- 32.Червінська І. Б. Дидактика початкової школи : практичний курс : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Б. Червінська, Н. Ю. Никорак. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2013. – 200 с.
33. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2002. – 215 с.
34. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.
- 35.Якса Н.В. Основи педагогічних знань : навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 358 с.

Навчальне видання

ЧЕРВІНСЬКА Інна Богданівна

**ДИДАКТИКА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС**

для студентів вищих педагогічних навчальних закладів

Підп. до друку 19.03.2018. Формат 60х84/16.
Папір офс. Друк різнографічний. Гарн. Times New Roman.
Умовн. др. арк. 9,53. Наклад 300.

Видавець «Симфонія форте»
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2
тел. (0342) 77-98-92

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців
та виготівників видавничої продукції: серія ДК № 3312 від 12.11.2008 р.

Виготівник – ФОП Семко Я.Ю.
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2
тел. +38-067-342-56-46